

Vasilij Rozanov

**АПОКА
ЛИПСА**

НАШЕ ДОБЫ

T O R S T

Prodáno 11.11.2018 na www.Kosmas.cz zákazníkovi oslacalek@gmail.com

Vasilij Rozanov

Apokalypsa naší doby

Vasilij Rozanov

Apokalypsa naší doby

Přeložil Karel Štindl

Translation © Karel Štindl, 1996

Epilogue © Miluše Zadražilová, 1996

© Torst, 2012

ISBN 978-80-7215-621-4 (e-book)

DĚKUJEME, ŽE JSTE SI E-KNIHU ZAKOUPILI.

Vydána v Praze v květnu 2012 jako elektronická verze 1.1 knižního vydání z roku 1997, **104. publikace** nakladatelství Torst (**viz tiráž**).

OBSAH

Solitéry

Apokalypsa naší doby

Miluše Zadražilová:
Apoteóza neliterárnosti

tiráž

Solitéry

Půlnocí fičí vítr a unáší listí... A tak i život v bystrém toku času vyluzuje na naši duši výkřiky, vzdechy, zárodky myšlenek a pocitů... Ty pak jsou pouhými útržky zvuků a vyznačují se tím, že „vyšly“ přímo z duše, spontánně, bez cíle, bezděky — bez zásahu zvnějška... Je to prosté — „duše žije“..., tedy vlastně „žila“, a „povzdechla si“... Už odedávna jsem v těch „nechtěných hlasech“ bůhvíproč nacházel zalíbení. Procházejí námi přitom ustavičně, ale nestačíme je zaznamenat (nebyl po ruce papír) — a tak zanikají. A později si je už za nic na světě nevybavíme. Nicméně jsem tu a tam něco zapsat stačil a zapsaného stále přibývalo. Rozhodl jsem se tedy ty spadalé lístky sbírat.

Proč? Pro koho?

Přece — sám pro sebe. Ach dobrý můj čtenáři, já už dávno nepíšu „pro čtenáře“, ale zkrátka proto, že se mi to líbí. A bez čtenáře se také vydávám... Protože se mi to tak líbí. A nebudu ani plakat, ani se nebudu zlobit, když čtenář mou knihu, kterou omylem zakoupil, hodí do koše (výhodnější ovšem je ani ji nerozřezávat, jen do ní sem tam nakouknout a prodat ji pak za poloviční cenu v antikvariátu).

Inu, žádné ciráty s tebou, čtenáři, nedělám, a tak si je nemusíš dělat ani ty se mnou:

„Do Prkvančic...“

„Do Prkvančic!“

A *au revoir*, na shledanou na onom světě. Se čtenářem se nudím daleko víc než sám se sebou. Otevře prostě hubu a čeká, co se mu do ní naservíruje. A podobá se v tom okamžiku oslu, který se chystá zahýkat. Není to zrovna nejhezčí podívaná... Ale Bůh s ním... Píšu pro jakési „neznámé přátele“ a dost možná „pro nikoho“...

Když ke mně kdysi chodívali dekadenti — a já je kolem jedné s půlnoci vyprovázel ke dveřím, chudáky jalové, nechával jsem si vždycky až na konec hodného Viktora Petroviče Protějkinského (fantazírujícího kantora), abych mu něco mezi dveřmi ukázal...

Člověk má dvě nohy — když si ovšem zuje dejme tomu pět lidí galoše, vypadá to, že jich je strašně moc. Mezi dvoukřídlými dveřmi stávala taková řada malých galošek, že jsem nad tím sám žasl. Člověk by se málem nedopočítal. A oba jsme se s Protějkinským váleli smíchy:

„Těch ale je...“

„Těch ale je!...“

Vždycky jsem si hrdě myslel: „*Civis Rossicus sum.*“ Za stůl se mnou usedá deset lidí, když počítám i služku. Ty všechny živí má práce. Ti všichni si pod křídly mé práce *našli své místo na světě*. A vůbec, *civis Romanus*, to není žádný Gercen, ale Rozanov.

Gercen žil leda pro „své potěšení“...

Na Protějkinském jsem se kdysi dávno velice provinil a dodnes si to vyčítám. On se ke mně vždycky choval naprosto bezvadně, kdežto já jsem po něm jednou hodil — byť z nadměrné únavy — hrubým, posměšným slovem. Řekl jsem o něm, že „nikdy neví, kdy skončit“ (šlo o jeho řeč), a já jsem byl unaven a neměl jsem sílu ho doposlechnout... A téhle hrubosti jsem se na něm dopustil *za jeho zády*, když už za sebou zavřel dveře.

Naše myšlenky přicházejí z neznáma a do neznáma také odcházejí.

Nejhorší je, že člověk si sedá a chce *napsat to a to*, a jen si sedne, napíše něco *docela jiného*.

Mezi „sedám si“ a „dosedl jsem“ uběhla pouhá minuta. *Odkud se jen ve mně vzaly ty docela jiné myšlenky na nové téma* — než ty, s nimiž jsem chodil po pokoji a dokonce si už *sedal, abych právě je zapsal...*

Jen se M. uvelebil zadkem na hromadě korektur, rukopisů a „dopisů redakci“, usnul:

I snila se jí rokle Dagestánu:
s olovem v hrudi mrtvě ležel...

Sen našeho redaktora je méně truchlivý: sní o nožkách hezounké herečky V-ské, která na všechny jeho milostné návrhy odpovídá:

Však jiný je už mužem mým
a já ho nikdy nezradím.

V jeho snu se všechno točí kolem otázky, jak zlomit onu „Taťáninu věrnost“, na niž jsou krátcí redaktoři, aviatici, mořští vlci i jiní muži, kteří taky neběhají po tomhle světě jen tak zbůhdarma!

Otvírám dveře do jiné pracovny... Je zařízena vskutku přepychově; patří zřejmě generálu M. V křesle potaženém nádhernou temnou kůží sedí Borja. Bez saka, jen ve vestě a s kravatou. Pot se z něj jen leje... Vzpomíná, jak pěla „Varja Paninová“ a jak tančila Anuška. Před ním leží dlouhý pruh sloupcové korektury.

„Ty, Borjo, co to čteš?“

„Listárnu redakce.“

„Co nad tím mudruješ? Všechno jim to odkejvni — a hotovo.“

„Nemůžu. Nevejde se to do čísla.“

„Tak se na celou listárnu vybodni.“

.....
„To taky nejde. Čtenáři by se zlobili.“

Tvrdý je redaktorský chlebíček. Jenže s kým já si teď vyrazím?...

(V NAŠÍ REDAKCI)

Jako by ten zatracený Gutenberg olízal svým měděným jazykem všechny spisovatele a oni teď „v tisku“ vybledli, ztratili tvář, charakter. Mé „Já“ tkví pouze v rukopisech, stejně jako „Já“ každého jiného spisovatele. Zřejmě proto mám pověřčivý strach z trhání dopisů, sešitů (i školních), rukopisů — a tak nic

netrhám; uchovávám všechny dopisy spolužáků z gymnázia do posledního; s lítostí, když halda papíru už příliš vyrostla, trhám alespoň ty své — ale dělám to s bolestí a jenom někdy.

(VAGÓN)

Myslím, že noviny pominou stejně jako „věčné války“ středověku, „honzíky“ ženských sukní atd. Zatím jim jde na ruku „všeobecné vzdělání“, které hodlají udělat dokonce „povinným“. Takové individuum s „povinným vzděláním“ si pak jistě se zájmem přečte něco „ze Španěl“.

Začne to myslím tím, že se bude *odvykat* novinám... Později prostě bude čtení novin pokládáno za neslušné a malodušné („parva anima“).

„Čímpak žijete? — Inu tím, co říká Hlas pravdy (vymysleli si ho přece)... nebo Definitivní pravda (tu si vymyslí zítra).“ Tazatel se bude usmívat, nu a právě toto *usmívání* poněmáhlu sprovodí noviny ze světa.

Když už něco číst, tak podle mne jedině Zvon — pod tímhle gercenovským titulem si ho usmyslel vydávat Vasilij Michajlovič jakožto svůj tiskový orgán.

Tenhle Vasilij Michajlovič je vůbec originál. Doma (co jsem slyšel) to má zařízeno tak, že když se děti vrátí ze školy a ptají se: „Kde je táta?“, nesmí jim sloužící odpovědět: „Pán není doma,“ nýbrž: „Generál není doma.“ Řeknu vám, že jestli si na tohle někdo vzpomene třeba u posledního soudu, neudrží se smíchy.

Měl jsem ho bůhvíproč vždycky v lásce. Bral jsem ho do ochrany před Lvem Tolstým. A co mě na něm zvláště fascinuje, to je prostota — *jedná se všemi prostě*, nenaparuje se, nezná pýchu a nechybí mu žádná křesťanská ctnost.

Hlavou mu stále vrtá jediná, dalo by se říct, neřešitelná otázka: jaká pozemská hodnota náleží andělům? Nedovede si totiž představit jedinou bytost bez šarže. Jak říkával už Pýthagorás: „Všechno *má své číslo*.“ U V. M. — „svou šarží“, hodnota, své místo v určité hierarchii.

A ještě něco — ten „generál“ mu poskytuje tolik nezištných radostí. Naši Rus to přitom nic nestojí. Ne, nikdy bych nepřipustil, aby hodnota byly zrušeny. Už kvůli V. M. Jsou snad někomu ke škodě? Civilů máme všude až nad hlavu a nikdo přece nikomu nezakazuje, aby nosil v klopě „odznáček advokátní komory“. Čím se to liší od „šarže“ nebo „řádu“? Od „čestného uznání“ nebo „stavovského statutu“? Dovolte přece Vasiliji Michajlovičovi honosit se „šarží“, jakou si vybere. Nebuďte despotové!

Jsou lidi, kteří si o Vasiliji Michajlovičovi myslí, že je „kariérista“. Ani nápad! On jenom miluje „šarží“, „služební postavení“, „funkci“ jako *cosi neoddělitelného od vlastní duše*. Velmi výstižně se o něm vyjádřil jeden moudrý člověk, když řekl: „Přemýšlíme-li o tom, *co je to ruský člověk*, nesmíme nikdy zapomínat *ani* na Vasilije Michajloviče.“ To znamená, že ruský člověk *sice není jen* „Opičkin“, ale *mimo jiné* — i „Opičkin“.

„Konec korunuje dílo“... ukazuje jeho *sílu*; Bože, a co takhle dodat: „A ukazuje jeho *pravdu*“?... Copak se to stalo s „ruskými reformátory“?! Jeden si koupil jachtu, druhý se

uchýlil k numizmatice, třetí „objíždí všechna možná zahraničí“... Biskupové si pospíšili na místa bohoslužeb a proslýchá se, že místo někdejšího „požehnání“ ohánějí se posledním oběžníkem ministerstva vnitra. Bože, co to má znamenat? Tu a tam se někdo dá k sektářům, ale přitom ve vší tichosti posílá články do Nové doby a ani v nejmenším se nerozchází s redakcí v názoru *na naléhavý církevně spisovatelský problém* (v souvislosti se smrtí Tolstého). Co to má znamenat? No řekněte — co?

Pranýřovat?

Nebo říci s Turgeněvem: „V Rusku nic nemůže skončit jinak“...
(NAD SBÍRKOU MINCÍ, 1910)

Zpražíš ruského člověka káravým okem... Zpraží i on tebe káravým okem...

A všechno je jasné.

A bez jediného slova.

Což je vyloučeno ve styku s *cizincem*.

(NA ULICI)

Povstanou proti sobě dva sousední národy a už dští síru a oheň:

„Co ty uctíváš, bulíku??! *Modlu*, lidskýma rukama splenou z mědi a ze dřeva, jak praví prorok XY v Písmu. To já uctívám svaté *ikony*, ty bulíku, ty pohane jeden...“

I stojí „pohan“ a valí oči, ničeho nechápaje. Ale nakonec dostane strach, smekne klobouk a s nejponížejší

mordvinskou horlivostí se pokloní svatým obrazům až k zemi a zažehne před nimi svíčku.

Ilovajskij sepsal novou kapitolu svých pamětihodných dějin: „Obrácení Mordvinů, Udmurtů a Permjaků na víru křesťanskou.“

Synovec (přijel ze Šichran v Kazaňské gubernii) nám u čaje vyprávěl: „V den uctívání udmurtského boha (tuším že Keremeta), jehož soška stojí na zvonici venkovského kostela, se všichni nižší duchovní, jáhen, d'áček i kostelník, zamknou ve své komoře a sedí tam celý den... A co peněz jim tam (do té komory) Udmurti naházejí!!! Zatímco jsou tam duchovní zavřeni, Udmurti se klanějí svému bohu...“ Je to den „svěcení pohanství“, jako je u nás „svěcení velikonoc“. Udmurti odměňují nižší duchovenstvo a částečně mu i ze strachu platí za to, že mohou jeden den v roce světit podle „starých zvyků“... Pravoslavní sedí v komoře jako „v zajetí“, v žaláři, ve vězení, ba dokonce (podle Udmurtů) „v pekle“, zatímco jejich starý „bůh“ (ale po našem „čert“) opouští křesťanský „žalář“, aby se potěšil se svým nárůdkem, s někdejšími svými „věřícími“. Tenhle pozoruhodný obyčej se dochoval až do našeho roku 1911.

Naše literatura začala satirou (Kantěmir) a celé osmnácté století pak bylo velmi satirické.

Polovina devatenáctého století byla patetická.

A pak, od šedesátých let, zase vedla satira.

Ale tak naprosto jako v osmnáctém století už nikdy ne.

Novikov, Radiščev, Fonvizin, potom po půl století Ščedrin a Někrasov měli takový úspěch, jakému se nikdy netěšil dokonce ani Puškin. Za mých gymnazijních studií si na Puškina

nikdo ani nevzpomněl, natož aby ho četl. Ale Někrasova četli všichni do zblbnutí, znali každou jeho řádku, hltali každý verš. Já jsem měl jakousi podvědomou nechut' ke Ščedrinovi a taky jsem dodnes nepřečetl jedinou jeho „věc“. Z Obrázků z gubernie jsem neviděl ani předmluvu, z Dějin jednoho města jsem přečetl první tři stránky a zhnusen jsem je odložil. Můj bratr Kolja (dějepisář na gymnáziu a člověk s „pozitivními ideály“) si v něm liboval a rád ho nahlas předčítal své ženě. A tak když jsem k nim zašel, slýchával jsem: „Glumov řekl...“, „Balalajkin odpověděl...“; proto vím, že jsou to Ščedrinovy postavy, ale nikdy jsem nezatoužil doposlechnout, co že to vlastně řekl Glumov, ani sám nahlédnout do knihy. Myslím, že jsem tím svou duši mnohého ušetřil.

Vskutku odporný zjev je tenhle náš sprostě nadávající vicegubernátor. A naše společnost musela posehnat všechen svůj nevkus, aby ho tak vynesla.

Zahraju si s dovolením tak trochu na inkvizitora: náš *ideální mladík* Ščedrin nenastoupil přece u soudu a nestal se ani smírčím zprostředkovatelem, ani učitelem na gymnáziu, ale — jako Čičikov nebo Sobakevič — se usadil v „křesle, které se nikdy neviklá“, tj. na ministerstvu vnitra. A jak ho pořád „povyšovali“, dotáhl to tak daleko, až se stal vicegubernátorem: a to není jen tak ledažaká hodnost. Potom se jaksi „nepohodl s nadřízenými“: pochybuji, že by se byl „zastal starověrců“ nebo „hájl mladé studenty“, nicméně s ním zametli. „Všední příběh“ ...

Stal se slavným spisovatelem. Po jeho přátelství pak toužil sám ministerský předseda Loris-Melikov a skuteční gubernátoři mu mohli být „ukradeni“.

Jak jiný je osud Dostojevského.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

S řídkou bradkou, s něžnou panenskou tváří se A. P. U-skij skláněl nad svou kutnu, cosi do ní píchal a nemohl se pořad kamsi trefit.

„Co to děláte? Nepotřebujete špendlíky?“

„Děkuji, mám svoje. Špendlím si medaili s portrétem Alexandra III., abych mohl předstoupit před metropolitu. A rád.“

Konečně je hotov: má i kříž, i carův portrét. Stojí a usmívá se, docela jako slečinka.

Jak ho mám rád, jak ho mám pořad rád, tohoto nejmoudřejšího kněze našich dnů — muže pevné a jasné řeči, přesného a jasného myšlení. Ten by měl napsat „katechismus“.

I kdyby žil celá staletí — zůstane „naším“, „ruským popem“.

A zároveň je i z rodu proroků, vtělená apokalypsa. Neobyčejně překvapivý zjev.

Chci, aby po mé smrti byly otištěny dopisy, které mi psal (schovávám je všechny do jednoho). Pak lidé uvidí, jak pravdivý a čestný člověk to byl. Děkuji Bohu, že mi seslal jeho přátelství.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ, A. P. USTINSKIJ)

Nasedám a chci do redakce. Jsem v dobré náladě.

„Kolik?“

„Třicet pět kopejek.“

„No, stačí třicet.“

Usedl jsem, štouchl ho do zad a povídám:

„Že se nestydíš? Říct si o takovou sumu?“

Jede, je samý smích a vrtí nechápavě hlavou. Úplný holobrádek — je mu sotva osmnáct. Ohlíží se, pusou pořád od ucha k uchu:

„Jak jste přišel, bérine, na tu sumu? Copak pětatřicet kopejek... je nějaká ‚suma‘?“

Vrtí hlavou a je údivem bez sebe.

„Tys ještě mladý a já jsem se už něco nadřel. Pětatřicet kopejek, to je velká suma, když si je člověk má sám vydělat. Někdo na pětatřicet kopejek dře celý den.“

„No, dejme tomu,“ zvažněl a sáhl po biči. „Hyjé!“

Kobylka klusala.

(NA ULICI)

Nina Rudněvová (příbuzná), sedmnáctiletá dívka, mi na otázku, co je ve mně *mužského, mužného a silného*, odpověděla:

„Na vás jsou *mužské... jen kalhoty...*“

Zarazila se v půli věty...

Znamená to, že *kromě oděvu* — je na mně všechno skutečně *ženské*? Fakt je, že jsem se ženám (kromě mé „družky“) nikdy nelíbil — a to vysvětluje i jejich antipatie ke mně, pro něž jsem (už od gymnazijních let) tolik trpěl.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Prožij každý den tak, jako bys celý život žil jen pro ten jediný den.

(VE DVEŘÍCH, KDYŽ JSEM SE
VRACEL DOMŮ)

Tajemství spisovatelství tkví ve věčné a *bezděčné* hudbě v duši. Pokud té v duši není, člověk ze sebe může jen „udělat spisovatele“. Ale spisovatelem není...

.....
Cosí mu tane na duši. Věčně. Neustále. Co? Proč? Kdo to ví?
Ze všech nejméně autor.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Takové dva verše, jako tyhle Někrasovovy:

Jedu-li za noci ulicí temnou,
příteli osamělý!...

v celé ruské literatuře dosud nezazněly. Tolstoj, který o Někrasovovi řekl, že „nebyl ani jediným coulem básník“, projevil nejen málo „křesťanské lásky“, ale nezmohl se ani na nezaumatost obyčejného smírčího soudce. Verše jako

Dům strejdy Jakova není jak žebříňák
jsou lidovější než všechno, co kdy napsal Tolstoj. A vůbec, u Někrasova by se dalo napočítat dobrých deset stránek tak *lidových veršů*, jaké se nepovedly žádnému z našich básníků a prozaiků.

Dobré dvě desetiny jeho básní jsou *věčným vkladem* do naší literatury a *nebudou nikdy zapomenuty*.

Jeho význam byl samozřejmě strašně zveličován („větší než Puškin“). Ale i zde musíme říci své *notabene*: Někrasov byl „tribunem“ mimořádně činorodého, energického a *upřímného* pokolení. Nebylo to nejhorší z ruských pokolení; a to je *historický fakt*, před nímž nelze zavírat oči. „Ať je Catilina špatný nebo dobrý — přehlédnout se nedá“; a zmíní se o něm také každý „Ilovajskij“, kdežto po „Ilovajském“ ani pes neštěkne. To za prvé. A pak jsou tu ty dvě desetiny lidových, prostých, přirozených, *silných* veršů. Jeho „múza msty a zatrpklosti“ je silná; a kde je síla, vášeň — tam je i *poezie*. Nikdo není tak bláhový, aby upíral jeho Vlasovi poetičnost. Jeho Zahradník, Kočí, Zapomenutá vesnice jsou skvělé, obdivuhodné básně, a vnesly do ruské literatury *nový tón*. Někrasov vůbec dodal *nový tón* verši, *nový tón* citu, *nový tón* a znění řeči. V jejím zvuku je neobyčejně mnoho velkoruského: takovou „řečí“, trochu vychytralou a trochu drzou, uhýbavou a lišáckou, se nehovoří *jistě* ani v Penzské, ani v Rjazaňské gubernii, takovou hovoří lidé jen v povolžských přístavech a na tržištích. A právě tento místní kolorit uvedl Někrasov do literatury, a dokonce i do ruského verše, a učinil tak velký, smělý a nový krok, který načas, na jednu generaci všechny okouznil a uchvátil.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Bolest žití je daleko mocnější než *chuť k životu*. Proto také bude náboženství vždy vítězit nad *filosofií*.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Říká se, že sláva je „žádoucí“. Možná v mládí. Ale v dospělém věku či dokonce ve stáří není nic odpornějšího a nesnesitelnějšího. Nic není tak „nudné“, a hlavně nic tak netraumatizuje.

Koneckonců i „slávychtivý“ Napoleon umřel vlastně mladý, bylo mu čtyřicet.

Nesmírně mi imponuje Pobědonoscev, jenž na upozornění: „To si bude veřejnost špatně vykládat,“ stanul a — neodplivl si, jen nechal stéct slinu na podlahu, rozmázl ji botou a mlčky šel dál. (S rozhořčením mi to o něm vyprávěl kněz Petrov.)

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

K problému prostituce — „proti níž nemá nikdo sílu bojovat“, nesporně patří: „Já náležím všem“; a to je vlastně i problém spisovatele, řečníka, advokáta, — úředníka „ve službách státu“. Tak je prostituce na jedné straně „nejsociálnějším jevem“, do jisté míry prototypem *sociality* a dá se dokonce říci, že *rei publicae natae sunt ex feminis publicis*, „první státy se zrodily z ženské potřeby prostituovat“... Přinejmenším to není o nic hloupější než názor, že „Řím se povznesl k slávě díky tomu, že poblíž tekla řeka Tiber“ (Mommsen), nebo „Moskva díky geografickým zvláštnostem řeky Moskvy“. A na druhé straně přece *skutečně* k podstatě herce, spisovatele, advokáta, ba i „pátera, který se modlí za všechny“, patří psychologie prostitutky, to jest oné lhostejnosti ke „všem“ i laskavosti ke „všem“. „Přejete si pohřeb nebo svatbu?“ táže se návštěvníka pop s vyrovnaným, matným úsměvem, připraveným proměnit se v „gratulaci“ nebo „kondolenci“. Pokud vědec *publikuje*

a pokud spisovatel *tiskne*, jsou samozřejmě prostitutky. Profesoři zajisté nejsou nic jiného než prostitués pécheurs. Ale nevyplývá z toho, že „s prostitucí si nelze poradit“, zrovna tak *jako* se státem, s tiskem etc., etc.? Stejně jako na straně druhé, že „je třeba všechno jim odpustit“ a „nechat je být“? Prostituci, na první pohled „tak pochopitelnou“, nelze ve skutečnosti pro šíři jejích motivů a hloubku její podstaty rozumem postihnout. Že je *lidovější* a *metafyzičtější* než třeba „řádná profesura“ — to je bez diskuse. „Řádná profesura“ je hravý vrabeček, kdežto prostituce... čertví, ta snad je „prorocký pták Gamajun“.

„*To nejintimnější dám všem*“ není v podstatě nic jiného než čistá metafyzika. Čertví co s tím: člověk by z rozhořčení vraždil, ale také se může... hluboce zamyslet. — „Jak se vám líbí“ — řečeno názvem Shakespearova dramatu.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Po špičkách k nám se spokojeným výrazem přistoupil Schwarz či Schmidt a pronesl s akcentem:

„Dnes máme *mozeček*.“

To pro změnu místo věčného „husího křidélka“, tj. kosti potažené drsnou kůží, kterou jsme ohlodávali mechanicky a bez nadšení.

I smáli jsme se s Konstantinem Vasiljevičem (Vozněsenským) u oběda tomu „mozečku“ a hospodský se radoval, že nám mohl podat něco pikantního.

Pro Němce — útěcha, ale pro nás studenty smutek. Nu což, snědli jsme mozeček. Ale jednou jsem se u něj div neotrávil kouskem hovězího (ve šcích), které bylo zřejmě zkažené. Sotva

jsem ho spolkl, měl jsem podivný pocit: jako bych spolkl žábu.
A celý den, ne-li dva, mi bylo moc špatně.

(NA UNIVERZ.)

Jak lživý a licoměrný život vede R.; jak lživá a licoměrná a nesnesitelná je celá jeho osobnost. Ale je génius. Ne že by mi to působilo bolest, ale spojení génia a zvrhlosti mi připadá fyzicky téměř nesnesitelné.

Je mu někdy těžko? Nepozoroval jsem. Zdá se, že je věčně šťastný. Ale jak těžko mu asi bude na duši.

Vedle něj ta krásná tlustá ženská, která ho pozřela — jako velryba Jonáše: vládychtivá, ctižádostivá a současně sladce líbezná. Oba jsou celí pryč do demokracie, a přitom sní jen o tom, jak získat zakázku u dvora. Přesně řečeno, jejich demokratismus pramení z toho, že už dávno u dvora zakázky nedostávají (několik řádků v jejich pamětech).

A přitom on je génius nade všechny, co kdy byli nebo jsou nyní.

Jak je to smutné a *strašné*. Mnohému z toho zřejmě nerozumím, protože mě to vyloženě *odpuzuje*. Cosi jako „díra do hlubin *pekelných*“...

(NA ZADNÍ STRANĚ PODLOŽKY)

Vypiplat malou travičku je těžší než zbořit kamenný dům.

Z „hořkých zkušeností srdce“: za řadu let své literární činnosti jsem si všiml, viděl a na své účetní knize (na výdajích) i na „ohlasech v tisku“ pozoroval, že jakmile napíšu něco posměšného, zlého, zničujícího nebo vražedného, hned všichni po knize nebo stati dychtivě sáhnou. „A už to jde na dračku...“

Ale jak napíšu knihu nebo článek s nevímjakou láskou, z čistého srdce, s *obsahem pozitivním* — je to ležák a nikdo si ani nedá práci stať prolistovat, brožuru nebo knihu rozřezat.

To pak: „Nechce se mi.“ — „Je to nuda, mám toho po krk.“

„Ale čeho to ‚máte po krk‘? Vždyť jste to ani nečetl!“

„To je jedno — stejně mě to nebaví. Vím už předem, oč půjde.“

Kdežto v prvním případě: „Můžeme se přetrhnout. Sháníme. Děkujeme.“

„Ale za co ‚děkujete‘? Vždyť to někoho *bodlo* a *zničilo* nebo *bodne* a *zničí!*“

„Na tom nesejde... Hned je veseleji. I život je veselejší.“ Lidi láká požár. Mají rádi cirkus. Lov. Dokonce se vlastně rádi dívají, jak se někdo topí — alespoň se hned seběhnou.

Tak se věci mají.

A tak se mi zprotivila i literatura.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Nevyužit pro výstavbu státu takové kypící energie, jakou oplýval Černyševskij — bylo samozřejmě trestuhodné, ba hraničilo to se zločinem. Na Černyševského jsem vždycky bral nepravou míru: *myslitele, spisovatele...* dokonce *politika*. Právě v tomto směru nic *zvláštního* neznamenal, a když, tak leda cosi směšného a pretenciózního. Jenže o to tu ani tak nejde, jde o to, že od Petrových dob u nás nemáme osobnost, jejíž každá hodina by *dýchala*, každá minuta *žila* a každý krok byl řízen „starostí o společnost“. Všechna jeho „zahraniční literatura“

byla nesmysl; adaptace Millovy Politické ekonomie byla slátanina čackého seminaristy. Celý ten galimatyáš mu bylo *možno* a *nutno* odpustit a využít ne jeho hlavy, ale jeho *křidel* a *nohou*, ty měl zcela nebývalé, nesrovnatelné s jinými; anebo přesněji řečeno, takové „nohy“ měl jedině činorodý, neúnavný Petr. Jak mohl náš mdlý a ochablý státní mechanismus, který nevěděl, kde vzít „energii“ a „pracovníky“, jak mohl nechat ladem tuto „parní lokomotivu“ či lépe „elektromotor“ — to je nepochopitelné. Co jsou všichni Aksakovové, Samarinové a Chomjakovové, nebo dokonce „věhlasný“ Mordvinov proti němu jakožto *činiteli*, to jest *možnému činiteli*, kterého však zahrabali kamsi do viljujských závějí? Jenže i on si plně zaslouží naše pokárání: *když v sobě cítil tolik energie* a chtěl se *probit k dílu*, proč nezlíbal ruce všem generálům — a vůbec — proč *nezlíbal ručky* komukoliv, jen aby mu dovolili pomoci lidu, aby ho k němu pustili alespoň o kousek blíž, aby mu dali „departement“? Kdyby záleželo na mně, pohrozil bych jeho komunálním a sociáldemokratickým idejím pořádným karabáčem, ale jemu *osobně* bych klidně dopřál třeba i padesát kursistek do postele, ať se třeba udává i samotnou Cebrikovovou — ovšem zároveň bych ho jako skutečnou *osobnost* a *zosobněnou energii* postavil do čela ne ministerstva, ale celého ministerského kabinetu, dal bych mu funkci Speranského a „nepostradatelnost“ Arakčejevovu... Vždyť takoví lidé se rodí jednou za sto let, a právě jeho vyhnat do sněhu a pustiny, do lesů a bažin... to... to už aby se v tom čert vyznal. Už z jeho *stylu* (četl jsem od něj něco o Lessingovi, tedy začátek) přímo číší, že se nikdy neunaví, nikdy nezemdlí, myšlenek má hrstku, ale jeho ambice — to je náruč blesků. Cloumá s ním Perun sám. Nyní (korespondence se ženou

a vztahy k Dobroljubovovi) se to všechno vysvětlilo: Černyševskij byl duchovní, spiritualistické „S“ — a takoví orli křídla neskládají, nýbrž letí a letí do úpadu, buď zahynou nebo zvítězí. Nevím, jaké měl zkušenosti, ale ani to není *důležité*. Jako státní činitel (*společensko-státní činitel*) byl významnější než Speranskij a kterýkoliv z „Kateřininých orlů“, lepší než vojáčky řízný Pestěl, pošetilý Bakunin a ctižádnostivý Gercen. Byl skutečná individualita. Hloupá okolnost — jeho naprostá *nepraktičnost* — ho zahnala do literatury, publicistiky, filosofických fines, ba dokonce do beletrie: tam, nemaje ani k jedinému z těchto žánrů žádné vlohy (klid a hloubavost), jen lámal židličky, rozbíjel stoly, útulné pokoje a vůbec holdoval „nihilismu“ — a ničemu jinému ani holdovat nemohl... Je to Disraeli, jehož by nepustili dál než k „drásání románů“, nebo Bismarck, jehož by za studentské bitky odsoudili do smrti „šermovat rapírem“ a „nepřijali ho nikdy do státních služeb“. Čertví co je to za úděl, za osud — a ani ne *jeho* samého jako celého *Ruska*.

Jenže ani on nedokázal v sobě potlačit svůj nihilismus, své naivní dogma a školometství. A to vše pro lid. Pro mužiky, co nemají ani na krávu nebo na koně.

Je to otřesné: vždyť to byla přímá cesta k Cušimě. Ještě otřesnější ale je, že kdyby se byl věnoval státnické *praxi*, *neměli bychom teoretický nihilismus*. Jedině v této skutečně pozoruhodné biografii jsme dosáhli Stromu života — ale bác! porazili jsme ho. Ano, porazili, „abychom z něho mohli sedrat lýko na láptě“ pro Oblomova...

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Pešechonka je poslední významnou postavou soc. dem. Jeho význam však spočívá pouze v jeho čistotě. Je to „truchlivý rytíř“, o jakém mluvil Puškin, rytíř kdysi ohnivého a pak už jen zdlouhavého boje, v němž nechyběli ani velikáni, a to ani velikáni ducha; ale prosím vás, jakéhopak ducha má P.? Ani ministr to není, jen „hodnostář“. Což ho ovšem nezabavuje všech lidských kvalit. Je pozoruhodné, že od té doby, co jsem ho jednou uviděl (na Kalašnikovově burze), nezadržitelně mě k němu něco vábí, i když vím, že s ním žádná zajímavá řeč nebude (ale k Mjakotinovi, Petriščevovi a Korolenkovi mě nevábí nic, o ně člověk nemůže mít absolutně žádný zájem). Je totiž dobrý — bytostně dobrý a průzračný. Já být C., postavil bych ho do čela intendantury... „Piš, písaři — vést pluky není nic pro tebe. Zato krást nebudeš a nikomu krást nedovolíš.“ A ve „veřejném zájmu“ bych nad nějakou tou jeho soc. dem. zamhouřil oko. „Čert ji vzal.“ „Mám výborného ministra s malou vadou na kráse.“ Rozehnal bych tu podvodnickou pakáž a všem soc. dem. bych dal zelenou; a na jejich „přesvědčení“ bych hleděl jako na přechodné pomnutí smyslů, které je třeba přetrpět jako v rodině spalničky. „Aby je čert vzal.“ Osud. Karma všeruské říše. Nevím ovšem, co s Mjakotinem. Jmenovat ho náčelníkem všech ruských kováren? V každém případě bych ho dal k jízdě. O Petriščevovi nemám žádnou představu, vím jen, že popichuje nešťastné kursistky ke stávkám, v čemž je zajedno se Zubatovem. Zřejmě je to blbeček — jeden z „pocitivých“, ale s mozkiem naprosto zanedbatelným. Neobyčejně sympatický je však Ivančin-Pisarev (jednou jsem ho viděl) a s ním jakási dáma, rovněž sympatická, chytrá a činorodá. Těm bych určil místo „dovoleného pobytu“,

vydal bych jim nějaký okres na milost a nemilost, ať ho zplundrují(?!) nebo zvelebí. Třeba by to vyšlo, proč to nezkusit? Stát musí být spravedlivý a nezaujatě hledět na všechny strany. Ha, zapomněl jsem na Gornfelda. Toho bych nechal prodávat rákosové hole (chodí v kravatě, se španělkou, ale zdá se, že zatím ještě bez cylindru). Korolenko je nějak ponurý a snad i zabedněný. Myslím, že je tak trochu blázen. Asi se pomátl ze své divné a zamotané biografie, která sotva přispívala k jeho duševní rovnováze. Otce měl vzorného „byrokrata“ nikolajevské epochy; matka byla Polka, zažil srdcervoucí scény ruského despotismu na jihozápadě a pak setkání se soc. dem. Kdyby býval měl tatínka ničemu, bylo by všechno jasné; všechno ale zamotal (pochtivý) „stín otce“, a tak se Korolenko stal „Hamletem“ ve straně, která žádá činů, jednoty a nepřipouští *pochybnost, zejména názorovou*. Jenže Korolenko má (tajné) *pochybnosti*. Jednou jsem s ním mluvil v Taurickém paláci. Třebaže jsem byl jeho dílem okouzlen, on sám na mne neudělal dobrý dojem (je neupřímný a vyhýbavý).

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Tajemství všech jejích trápení je v tom, že při oslňující *intelektuální jiskrnosti* měla ke všemu jenom poloviční nadání. Ani malířka, ani pěvkyně, ani badatelka, třebaže byla i pěvkyně, i malířka, i badatelka (to ještě nejspíše a nejsnáze ze všeho; léta studií, schopná lingvistka). A tak vybledala a vybledla *nezadržitelně...*

(NAD SBÍRKOU MINCÍ; O BAŠKIRCEVOVÉ)

Příšerně protivné je mi mé jméno. S jakým pocitem cizoty vždy podepisuji své články: „V. Rozanov“. Kdyby aspoň „Rudněv“, „Bugajev“ nebo tak nějak. Nebo obyčejné ruské „Ivanov“.

Jednou jdu po ulici. Zvednu hlavu a vidím:

„Rozanovovo německé pekařství“.

Ano, tak to je: všichni pekaři jsou „Rozanovové“, a všichni Rozanovové jsou tudíž — pekaři. Co jiného taky mají takoví pitomci (s takovým pitomým jménem) dělat. Horší je už jenom „Kablukov“: to je ovšem naprostá ostuda. Nebo „Stěčkin“ (kritik v Ruském věstníku, který se podepisoval „Starodum“): to je úplné svinstvo. Ale stejně, mít jméno, které je vám protivné, je krajně nepříjemná věc. Myslím, že takový „Brjusov“ si nemůže své jméno vynachválit. Proto mě také

SPISY V. ROZANOVA

vůbec nelákají. Dokonce mi jsou směšné.

BÁSNĚ V. ROZANOVA

si už vůbec nelze představit. Kdopak by „četl“ takové verše?

„Co děláš, Rozanove?“

„Píšu básně.“

„Blbče! Kdybys raději pekl housky.“

To je naprosto přirozené.

Toto nepřirozeně šeredné jméno mi bylo dáno navíc k „misérable“ vzhledu. Co jsem se na gymnáziu nastál před velkým zrcadlem na chodbě (když spolužáci odešli ze školy) a „co tajných slzí jsem ukradkem“ prolil! Červená tvář. Jakási nepříjemně lesklá pleť (ne suchá). Vlasy přímo jako oheň (u gymnazisty) trčí vzhůru, ale ne jako sympatický „ježek“ (mužný charakter), nýbrž v jakési vzedmuté vlně, naprosto

nejapně, jak jsem to u nikoho neviděl. Co jsem se jich napomádoval, ale trčí stále. Pak přijdu domů a znovu k zrcadlu (maličkému, kapesnímu): „Kdopak jen bude takového šeredu mít rád?“ Prostě — hrůza mě jímala: ale *kamarádi mě kupodivu měli velmi rádi* a vždy jsem byl jejich „vůdcem“ (v boji proti školní správě, učitelům, a zejména proti řediteli). Když jsem tak v zrcadle hledal krásu své tváře, až mi „oči lezly z důlků“, přirozeně jsem nemohl vidět „pohled“, „úsměv“, a vůbec *život tváře*: myslím, že právě pro tuhle mou živost — mě mnozí přese všechno měli moc rádi (což jsem jim já vždycky a bezvýhradně oplácel).

Ale v hloubi duše jsem si myslel:

„Ne, to je *konec*. Žena mě *nikdy milovat nebude*; žádná. Co tedy zbývá? *Ponořit se do sebe, žít se sebou a pro sebe* (ne sobecky, ale duchovně), *pro budoucnost*.“ Vedlejší a jaksi „nicotnou“ příčinou mé introspekce byl nedostatek vnější přitažlivosti.

Teď se mi dokonce líbí, že „Rozanov“ je tak škaredé jméno. Pro úplnost: už jako kluk jsem měl rád laciné, obnošené, potrhané šaty; co bylo „zbrusu nové“, mě vždycky škrtilo, tísnilo, přímo jsem to nesnášel. O víně se říká:

Čím starší, tím lepší.

Zrovna takové mínění jsem měl o botách, čepicích a o čemsi „na způsob tříčtvrtáku“. Teď se mi to začalo líbit ve všem.

— Ano, nemám prostě formu (Aristotelova *causa formalis*). Jsem jakýsi „chuchvalec“ nebo „mycí houba“. Ale to je všechno tím, že nejsem nic než duch a nic než subjekt. Subjektivní momenty jsou ve mně skutečně neobyčejně rozvinuty, něco podobného jsem u nikoho nepozoroval ani nepředpokládal. A to je skvělé... Jsem „člověk ze všech lidí nejméně narozený“,

vlastně „ještě ležím (schoulený) v matčiných útrobách“ (nesmírně ji, nebožku maminku, miluji) a „naslouchám rajským tónům“ (věčně jako bych slyšel hudbu — také tuhle zvláštnost mám). A je to skvělé, naprosto skvělé! Nač by mi k čertu byla „zajímavá fyziognomie“ nebo, nedej Bůh, „nové šaty“, když já sám (v sobě, ve svém schoulení) jsem nesmírně zajímavý a na duchu nekonečně starý a zkušený, jako by mi bylo tisíc let, a zároveň mladý jako úplně malinkaté dítě... Je to dobré. Přímo skvělé...

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

BLEDEMODRÁ LÁSKA

... A pokaždé, když jsem stoupal do kopečka a blížil se k tomu kamennému domu, slyšel jsem hudbu. Mnohem později jsem se dověděl, že jsou to „škály“. Okouzlovaly mě. Pomalu, zádumčivě jsem vcházel do obdivuhodně krásných, parádních domovních vrat, do ohromné vstupní haly, odložil školní svrchník a šel dál za svým kamarádem.

Ten neměl ani tušení, že jsem zamilovaný do jeho sestry. Viděl jsem ji jednou — při čaji, a pak ještě jednou — před vchodem do šlechtického klubu (byl tam tehdy symfonický koncert). U čaje mluvila francouzsky s matkou, já jsem se červenal a šeptal si s kamarádem.

Později nám nosili čaj do jeho pokoje, i pak jsem ale za tenkou stěnou čas od času slyšel její stříbrný hlas — o čaji nebo o čem...

A před klubem to bylo tak: nedostal jsem lístky na koncert nebo se sběhlo něco jiného... Na tom ostatně nezáleží. Stál

jsem před palácem, k němuž bez ustání přijížděla a přijížděla spousta lidí. A tu z jedné saní vystupuje ona s matkou, nepříjemnou, upjatou stařenou.

Kromě bledé, uzounké tváře, neobyčejně křehké postavy, krásně tvarovaných uší, rovného a velice jemného malého nosíku „vzalo“ mé srdce ještě to, že vždy chodila s hlavou mírně skloněnou — což s křivkou hrudi a šíje tvořilo linii, jež mi učarovala. „Gazela pijící vodu...“ Nejvíc mě asi okouzlovaly její pohyby, lehké jako ve snu... Ale to hlavní a rozhodující byla její duše.

Ano, ačkoli co jsem o její duši mohl vědět?

Ale představoval jsem si ji hrdou a všechny její pohyby to potvrzovaly. Nikoli pyšnou: byla prostě tak ponořena do své vnitřní krásy, že si nikoho nevšímala... Lidi a věci jen míjela, brala si, co potřebovala, ale jiný vztah k nim neměla. Když zůstávala sama, určitě usedala ke klavíru... Věděl jsem, že brala hodiny vyšší matematiky u profesora místního gymnázia, protože svou školu už absolvovala. „Má to tak někdo štěstí“ (profesor).

Jednou se můj přítel čehosi dopustil; myslím, že padělal známky na vysvědčení; pak mi to s nezapomenou naivitou vyprávěl a nezapomněl připomenout:

„Sestra řekla matce: ‚To všechno je z Volod'ova přítelíčkování s tím Rozanovem... Má na něj špatný vliv. Volod'a přece nikdy takový nebýval...‘“

Volod'a byl hezounký hlupáček, trochu „nezodpovědný“. Psal jsem za něj ve třídě slohové úlohy a pak jsme „tlachali“... „Špatný vliv“ jsem na něj ovšem neměl, protože při jeho dětinství, naivitě a přitroublosti ani nebylo vůbec možné na něj nějaký „vliv“ mít.

Vyslechl jsem ho mlčky...

Ale jak se mi tenkrát chtělo umřít!

Ano, a nejen „tenkrát“: v jednomu kuse se mi zdálo, že mě „na ulici srazili koně“. A tu jede okolo ona. Zastavili kočár. A když viděla, že jsem to „já“, řekla matce:

„Ubohý chlapec... Možná že ani nebyl tak špatný, jak jsme si myslely. Měl asi nějakou *bolest*. Přece jen je mi ho *líto*.“

Pro teror je možno vzplanout a stejně tak ho z hloubi duše nenávidět — a přitom ještě s nádechem „kdo chce kam, pomozme mu tam“, a bez jakékoli přetvářky. Existují věci vnitřně dialektické, které (*samy*) vyzařují jedno i druhé světlo, vypadají z jedné strany tak a z druhé strany jinak. My lidé jsme v úsudku o těchto věcech velmi nešťastní, protože se cítíme strašně bezmocní. „Bůh vzal konce všech věcí a zavázal je ve spleť uzlu.“ Rozvázat jej nelze, a když ho rozetnete — je po všem. A tak nezbývá než říkat — „modré, bílé, červené“. Protože všechno to *je*. Nikdo neodsoudí Morozova za dopis ze Šlisselburgu (ve Věstníku Evropy), ale jeho Bouřka v bouři je nejpapně domýšlivá. Dobrá je Gelfmanová, ale krvavá Frumkinová je mi niterně protivná, stejně jako Berd'agin, který se ze *vzteku* bodá vidličkou. Jsou to souchotináři se souchotinářskými nervy, jsou to samí Ippolitové (z *Idiota* Dostojevského). Schází jim duševní harmonie, schází jim velkorysost. Žádná „důstojnost“, řekl bych termínem starce z *Výrostka*, žádný „sváteční dojem“ (nedělní oblečení), řekl bych slovy historika S. M. Solovjova.

Je hrozné to vůbec vyslovit, ale celá ta naše „velkolepá“ literatura je ve skutečnosti velmi chatrná a mělká. Velkolepě „zobrazuje“, ale to, co zobrazuje — vůbec velkolepé není a sotva to stojí za mistrovskou práci, kterou si s tím dává.

18. století pořád jen „pomáhá státu“; satiry, ódy — všechno; Fonvizin, Kantěmir, Sumarokov, Lomonosov — všechno a *všichni*.

19. století se stalo ve svých nejlepších letech zrcadlem statkářského života.

Tatány drahé rodina,

Tatány drahé ideál.

Ano, dobrá... Ale co je tu *univerzálního*?

Proč by to měl říct *Říman, Němec, Angličan*? Kromě *Rusů samých* to ve skutečnosti nikoho nezajímá.

Co tedy dál, a zejména co teď? K čemu je všechno to rozechvění Bělinského a Gercena? Ogarjov a další? Bakunin? Gleb Uspenskij a my? Michajlovskij? S výjimkou Tolstého (který je *veliký právě jako výjimka*) má to všechno počátek ve studentské „kuřárně“ (v místnosti s kouřovou clonou) a ve zvalené posteli prostitutčině. Všechno to jsou jakési historky, dobrodružství, jaká se přiházejí, stávají — čertví proč a nač. *Podstatou a duší* všeho jsou úvahy holky a studenta o Bohu a sociální revoluci; všechny ty „sociální holky“ jsou milé a přitažlivé, poetické; ale „co je na nich *důležitého*“?! Nic *důležitého* z toho v žádném případě nevyplývá. Ulici Na ztracence (G. Uspenského; mimochodem, nečetl jsem ji, znám jen název) rozhodně nikdo nepotřebuje, snad kromě čajových společností čtenářů Uspenského a policajtů, kteří „bdělým okem“ slídí po jejích „mravech“. Copak vlastně znamenají

takový student a prostitutka, přemítající o Bohu? Důvod k rektorovu povzdechu, proč se student raději neučí, a k úsměšku „bordelmamá“ nad tím, že holka „nepracuje“. Je to prostě nepotřebné a nezajímavé, nic než čas od času opravdu skvělý námět na povídku. Mistrovství tu je a přetrvává: „máme literaturu“. Ano, ale jen jako čtivo. Ščedrinovo rozčilování nad tím, že „si čtenář všeho všudy počte“ v literatuře, kterou mu spisovatel „sepíše“, je zcela nemístné právě s ohledem na *ruskou literaturu*, v níž, marná sláva, je možné nanejvýš „si počíst“, neboť *jedině proto se ve skutečnosti píše...*

Nic jiného než samé — „sladké výmysly“:

Krásně to řekl Karamzin:

Ne pro trápení skutečné a vážné

Dány nám výmysly kouzelné...

A všichni naši „realisté“, Michajlovského nevyjímaje, jsou *papíroví* blouznivci — v nejlepším případě *prodchnutí poctivostí* („čestný spisovatel“).

Když se před šesti lety vrátila má „družka“ z chrámu Všech trpících (na Špalírné), vyprávěla: „Přišla žena, ani mladá, ani stará. Chudě oblečená. S ní šest maličkých dětí. Vroucně se modlila a stále plakala. Zřejmě neztratila muže — nebyly to ty slzy, ten tón. Manžel asi buď pije, nebo *přišel o práci*. Takový smutek, takovou modlitbu jsem nikdy neviděla.“

To G. Uspenskij nikdy nepochopí, není to prostě „jeho tón“.

Ano, *rodina, život*, ne sociální ženiši, ale sociální lidé práce — do ruské literatury ještě nikdy nevstoupili. Ta ve skutečnosti vůbec nezobrazuje *práci*, ale jen samé „mladíky“, kteří o „práci“ pouze rozumují. Ba právě — ženiši a studenti; ale vždyť ve skutečnosti *nepracují oni*, nýbrž *tátové*. A ti jsou v „opovržení“,

jsou „zaostalí“; a pro studenty jsou tím, čím koroptve pro lovce.

Velkou výjimkou je Tolstoj, který si *vážil rodiny, pracujícího člověka a otců...* A bylo to v ruské literatuře *poprvé a naposled*, nedočkal se v tom žádných epigonů ani následovníků. Proto Lev Tolstoj nedokončil Děkabristy, cítil, jak je ten *námět prázdný*. Všichni děkabristé nejsou také nic jiného než „sociální ženiši“, předchůdci prostitutky a studenta, meditujících o nebi a o zemi. Jsou to hrabata, ověšená zlatými šňůrami. *To není pracující Rusko*: a Tolstoj námět odvrhl. V tom tkví jeho serióznost a ušlechtilost. Že *nedokončil* Děkabristy, je stejně podstatné a ušlechtilé, stejně originální a veliké jako to, že vytvořil a dokončil *Vojnu a mír* a *Kareninovou*.

Samozřejmě že ne Pestěl-Čackij, ale Kutuzov-Famusov se prohýbá pod tíhou Ruska, „ať je jakékoliv“. Pestěl se prohýbá leda pod tíží řádů a vlastní samolibosti. Já chápu, že Famusov za mnoho nestojí a že ani Kutuzov není žádný zlatý idol. Ale vždyť ruské *dějiny* téměř ještě nezačaly. Lidé žili „ze dne na den — a máme ho za sebou“ ...

Tak jsi tedy dal všem co proto... Ale jsi *sám* lepší než oni?

Jistěže ne, však také říkám, že nemáme *bědovat nad okolnostmi* našeho života, nýbrž *nad sebou*.

A to je úplně jiné téma, jiný směr, jiná literatura.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

V Rusku všechno vlastnictví pochází z „vyžebрал“, „dostal darem“ nebo někoho „obral“. Majetku z *práce* je velmi málo.

Proto není solidní a není v úctě.

(LUGA — PETROHRAD, VAGÓN)

Věčně sní a vždycky myslí jen na jedno: jak se vyhnout *práci*.

(RUSOVÉ)

Celá literatura jsou prázdná slova... Téměř celá...

Výjimek je vražedně málo.

Vešel jsem tedy do toho zatraceného cizáckého domu, o kterém jsem si sám při první návštěvě pomyslí: S ničím podobným jsem se v životě nesetkal; *tady se můžeš tak nenejvýš oběsit*. My neklopýtáme o skály, ale o prachobyčejný, hladký a sám od sebe zvětralý kámen.

(N. M. M.)

Cynismus z *utrpení*?... Přemýšleli jste o tom někdy?

(1911)

Přeji si posmrtnou slávu (kterou jsem si, jak cítím, zasloužil)?

Mou duši po mnoho let sužuje jakási neustálá bolest, která touhu po slávě přehlušuje. A ta by myslím *zesílila* (je-li duše nesmrtelná), *kdyby se sláva dostavila*.

Proto ji nechci.

Chtěl bych, aby na mne někdo vzpomínal, ale aby mě *nechválil*; a ještě jen pod podmínkou, že bude vzpomínat *současně i na mé blízké*.

Bez vzpomínky na jejich *dobrotu a poctivost* nechci, aby se vzpomínalo ani na mne.

Proč cítím právě tohle? Z *pocitu viny*; a navíc z naprosto upřímného vědomí, že jsem nebyl dobrým člověkem. Bůh mi dal nadání, ale to je něco jiného. Mnohem hrůznější je otázka, zda jsem byl *dobrý člověk* — a odpověď je záporná...

(LUGA — PETROHRAD, VAGÓN)

Dva andělé mi sedí na ramenou: anděl smíchu a anděl pláče. A jejich věčný svár — to je můj život.

(NA TROJICKÉM MOSTĚ)

Člověk roztahuje tu papírovou plachtu... Redaktor se všemožně nalapal zpráv... z Habeše, Španělska a čertví odkud ještě. Div že nepukne. A načpak mu to je?

„To pro vaši spokojenost (tj. čtenáře).“

„Pěkně děkuju. Vlastní duše je mi milejší.“

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Říká se, že ten pán, co měl tolik veřejných přednášek o lidové osvětě a co rozdrtil školu, z níž sám vyšel, *nepoznal* vlastního syna. — „Čípak je to chlapec?“ A když mu řekli, že je to jeho

syn, vrhal se mu pateticky kolem krku, ale pak na něj už po dvou minutách zase začal zapomínat.

„Ne a ne si vzpomenout...“

Nebo:

„Jak si mám zapamatovat, kdo jsi.“

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

„Brandeljas“ (na procesu s Buturlinem) — to je dobré. Hlavně, jak nádherně to zní... Ve zvuku toho slova je cosi zvláštního. Čím dál víc se mi zdá, že všichni literáti jsou „Brandeljasové“. Na tom jméně je nejlepší, že nic nevyjadřuje, nic neznamena. A právě pro tuto vlastnost se tak ideálně hodí pro literáty.

„Po epoše Merovejců nadešla epocha Brandeljasů,“ řekne budoucí Ilovajskij. Myslím, že to bude dobré.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Jak orlice vzlétla literatura k nebesům. A padá mrtva. Teď už je nad slunce jasné, že není tou „vytouženou neviditelnou sprškou“.

(NA DRUHÉ STRANĚ PODLOŽKY)

„Hodinu od hodiny mi není lépe“... Rebekka N. N., která se přistěhovala do našeho domu a s níž jsem třetího večera zavedl řeč na *podrobnosti* mikve (které neznám nebo mi jsou nejasné), mi zpočátku odpovídala, ale potom — po odmlce — podotkla:

„To slovo říkám *nahlas poprvé*.“

„Mikve?“

Upadla do rozpaků:

„Vždyť je to slovo neslušné a vyslovovat je nahlas je v židovské společnosti nepřípustné.“

To mě zaujalo:

„Ale vždyť mikve je svatá?“

„Ano, je svatá... Tak nás to učili... Ale její jméno je neslušné a nahlas nebo ve společnosti se nikdy neříká...“

Ale to je přece „objev Pýthagorovy věty“: to tedy znamená, že Židé mají jakési ponětí o možných spojitostech!, shodách!!, o jakési totožnosti!!! toho, co je „neslušné“, a toho, co je „svaté“. Něco takového je u křesťanů nemyslitelné. A z toho pramení nedozírné historické důsledky:

1. U křesťanů se všechno „neslušné“ stává „hříchem“, „špatností“, „sprostotou“, „ničemností“ úměrně tomu, jak „neslušnost“ čehokoli *vzrůstá*: takže sféra pohlavního života a pohlavních orgánů — tato oblast celosvětové stydlivosti a utajování — *propadla peklu*, „zplozenci satana“, „dáblu“, a propadla mu sama od sebe, bez komentáře, faktů či důkazů, *bez jakékoli teorie*, neboť byla v podstatě ztotožněna se „strašlivou, nesnesitelnou mrzkostí“, „světovým smradem“.

2. Židovská mysl je *uvyklá* tomu, že „neslušnost“ (pro jazyk, pohled a myšlenku) ještě neudává hodnotu vnitřních vlastností věci samé, nevypovídá nic o jejím obsahu; protože to, co je věčně „na očích“, všem známé, rituální, co se týden co týden opakuje, ale *nikdy se nepojmenovává nahlas*, protože je to „vrchol neslušnosti“ už pro své jméno — je současně i „svaté“.

Nevysvětluje se to ani neobjasňuje; tak to prostě je a všichni o tom *vědí*.

Židům tím není ještě *nic řečeno*, ale je jim nabídnuta *nit*; když se jí budou držet a budou ji sledovat, *mohou každý sám dospět k myšlence*, závěru a jistotě, že „právě to“ (orgány a funkce), co

se nikomu neukazuje a co se nesluší nazývat pravým jménem, je tak jako tak *svaté*.

Z toho přímo vyplývá závěr o existenci „tajné svatosti“; „o tom svatém, co je třeba skrývat“ a „co nikdy nesmí být pojmenováno nahlas“; o mystériích. *Mystérium*. Původ jména samého je pochopitelný a začíná se vyjasňovat i samo „tělo“ mystéria. Vždyť všechna naše „tajemství“ jsou veřejná, odehrávají se za denního světla, před lidmi. A je jasné, že starověká tajemství, která se někdy teologové pokoušeli s našimi spojovat (pamatuji se na jednu práci pana Silčenkova o *mysteria arcana* ve Víře a rozumu), nemají s nimi kromě názvu a pseudonázvu ve skutečnosti nic společného.

Pokračuji v úvahách o mikve v souvislosti s rozpačitou a nasupenou dámou (velmi vyspělou šestadvacetiletou moskevskou vysokoškolačkou) a s jejím přiznáním: „*My nikdy nepronášíme to slovo nahlas; pokládá se za neslušné; ale věc sama, byť nazývána neslušným jménem, je — svatá...*“

Je nutno znát „podrobnosti“ mikve:

Je nehluboká, má přibližně jeden a půl aršínu. Je-li hlubší — je „trejfe“, „nehodí se“. Proč? Co to znamená? „Nehodí se“ pro cosi *tajemného*, co se v ní děje, ale o čem není nikde řečeno ani napsáno jediné slovo. Jen rabíni ji prohlédli a změřili: nebyla-li hlubší, řekli „košer“, „dobře“. Proč? *To se lidem nevysvětluje.*

Nad koupelí pak už bdí synagogální shromáždění; u žen — stařeny. A křičí na ty, které se ponořují poprvé, že se musí ponořit tak, aby *na hladině nebyly vidět ani konečky jejich vlasů*. Při malé hloubce to zřejmě chce co nejvíc se skrčit, až praská v kloubech; a všichni to „poslušně plní“, aniž chápou proč. Ale

rabíni říkají „košer“! Hluboko se ponořila, hodně se skrčila — „košer“; málo se skrčila — „trejfe“. Proto nesmí být mikve hlubší než jeden a půl aršínu.

Voda se nepřináší zvenčí, *nenalévá se do nádrže*, nýbrž pramení ze dna, je to *spodní voda*. Ale spodní voda — to je *voda studniční*. A tak „vstoupit do mikve“ znamená pokaždé „spustit se na dno studny“, přirozeně po velmi dlouhém a úzkém schodišti, nanejvýš pro dva tři vedle sebe, ne víc. Stupně, jak jsem je viděl ve Friedbergu, jsou „kyklópské“, víc než tři čtvrtě aršínu hluboké, takže se při sestupu všichni musili „doširoka rozkročovat“. Nešli, nýbrž „kráčeli“, „slézali“ s námahou a s vypětím... Už sestup byl velmi dlouhý a hluboký, a nahoru se vylézalo dobrých deset minut. Přitom žena takto osvěžená a plná radosti (obvyklý pocit po koupeli) při stoupaní pochopitelně hleděla vzhůru — před očima měla tedy celých těch deset minut široce rozkročené nohy, okrouhlá břicha a (rituálně) hladce vyholená — úplně holá — stydká místa. „Vše lidské je k podobě a obrazu božímu,“ tanulo v onu extatickou chvíli na mysli stoupajícím. — „Košer! Košer!“ volali rabíni.

A aby se to všechno dalo pomalu a *dlouho*, „nesmějí se podle zákona *ponořit do mikve dva lidé najednou*“.

A tak udýchané a šťastné sestupovaly a vystupovaly, a vystupovaly a sestupovaly.

A pak všichni odešli. Nádrž s vodou je prázdná. Žid, starý jako Mojžíš, jako Abrahám, přistupuje poslední k nehluboké nádrži s vodou: staví na její okraj voskovice a všechny najednou je zažihá!! Toť „skoupý rytíř“ judaismu u svých „pokladů“... Ano, pro všechny je to nízké, hanebné, „nelze to *vyslovit nahlas*“, ale vždyť *mikve jsem stavěl já* a vím, co a jak a proč; všecek Izrael tím bude žít a bude žít věčně, *pakliže to neopustí*: a já zde

zažihám svaté světlo, protože nikde jinde není vzduch tak nasycen těly Izraele jako zde a všichni — muži i ženy — ten vzduch vdechli, vdechli a vstřebali, a nyní jim co aromatický pramen zrění proudí v žilách a dává vznik obrazům i tužbám, jimiž *jedinými a sjednocujícími* je veden „všechn lid izraelský“.

„Zapálené voskovice“ vyjadřují v našem obřadném jazyce to, co zákon a víra říkají Izraeli: „*mikve je svatá*“. Talmud pravi: Bůh je *mikve*, neboť On *očisťuje* Izrael (nevzpomínám si, je-li tam řeč o „duši“).

Než opustíme starce a přenesme se k nám, do našeho prostředí, k našemu způsobu života, abychom si ujasnili toto starodávné ustanovení Židů a pochopili jeho ducha. Představme si náš bál. Pohyb, konverzace, „novinky“, „politika“. Kolem samá nádhera a toalety dam... Řady sálů s bílými sloupy a stěnami. A tu někdo z hostí, tancem znavený kavalír, zajde do postranního salónku, a spatřiv na stole osamělou misku s chladnou vodou, kterou tam někdo zapomněl, opatrně se rozhlédne, přivře dveře, vyjme vzruchem poněkud ožilý úd — a ponoří ho do čisté a studené vody... „aby se ochladil“.

Udělal totéž co Židé v *mikve* a muslimové při omývání („*namaz*“).

Pak se vzdálí. A celá rozpálená tam zaběhne žena... Jenom hoří, protože jí tiskli ruce, protože si smluvila schůzku — a to ještě na tuhle noc, hned po bále. Když spatří misku, chopí se jí, postaví ji na podlahu — taktéž opatrně se rozhlédne, zavře dveře na zástrčku a opakuje to, co před ní učinil muž.

To samé dělají Židovky v mikve.

A mnozí, ba všichni to nakonec udělali, přesvědčeni, že ani jediné oko je nezahlédlo.

Kdyby je někdo spatřil, všichni by umřeli hanbou. To je ono zvolání Rebekky N. N.: „To slovo je — *neslušné*.“

Tak si vedeme my, to je náš chlad a čistota. Naše zcela racionální chování.

Vraťme se ale zpátky — k židovství.

Představme si, že vikýřem z půdy, z tmavého kouta, pozoroval celý ten výjev Žid. My bychom se odvrátili nebo bychom si toho nevšímalí. Ale k tomu „obřízka“ Žida nepředurčila, ba uzpůsobila ho zcela jinak. Na rozdíl od našeho znechucení mu zaplály oči. Vylezl. Bál pro něho nic neznamená — ani na něj nevzkročí. Jeho místo je zde. Odnáší misku k sobě a úzkostlivě dbá, aby z ní nevyšplíchal vodu. Doma se zamkne, aby ho nikdo neviděl, misku postaví na stůl a zažehne kolem ní najednou spoustu olejových lampiček (jejich počátek sahá až do starého Egypta); pak si přetáhne přes hlavu pokrývku, jako by mu před zraky vyvstalo něco, nač nesmí hledět, a začne mumlat slova v nesrozumitelném jazyce.

Modlí se a zaklíná.

To je — judaismus.

A jeho modlitby jsou dobrota sama. Modlí se: „Ať si tancují. Tyhle hlouposti pominou. Modlím se za to, čeho se jim nebude dostávat ve stáří: *za zdraví, za dlouhý život; za to, aby sám život byl svěží, silný; a aby jim nechuravělo, nikdy nechuravělo* to, co zde ponořili a omyli. O tom oni teď nic nevědí, protože jsou

zamilovaní a hovoří o službě a o hodnostech. Já jsem však prošel všemi hodnostmi a nic už nepotřebuji: já vím, že *radost života závisí na tom, aby se člověku na tom místě nic nešpinilo, nekalilo a nesláblo*, aby naopak vše bylo jasné a poctivé jako řádný účet a slibné jako novorozeně. Nic o mně nevědí: já se ale modlím ke svému Tajnému Bohu, aby celému Světu, jim všem zachoval a požehnal tyto údy k věčné plodnosti světa a k rozkvětu celé země, kterou On — Svatý — *stvořil*.“

Amen.

... a všichni se řítí v nestvůrném houfu vpřed. Kam? Proč?

„Ptáš se, jaká je světová vůle?“

„Jakápak vůle, tady spíš kloužou nohy a třesou se břicha. A nikoho k ničemu nic nepoutá. To je — *kluziště*, a ne život...“

(V NOCI V POSTELI)

Smích nedokáže nic zabít. Smích dokáže nanejvýš *přiškrtit*.

A trpělivost zdolá každý smích.

(O NIHILISMU)

Když se technika přidružila k duši, dala jí všemohoucnost. Ale také ji zničila. Objevila se „*technická duše*“ — *contradictio in adjecto*.

A inspirace zemřela.

(TISK A VŮBEC VŠECHNO NOVÉ)

V mé době, za mého života, vznikla některá nová slova. V roce 1880 jsem sám sebe nazýval „psychopatem“ a smál jsem se novému povedenému slovu. Předtím jsem je (myslím) od nikoho neslyšel. Potom (za časů Schopenhauerových) tak mnozí začali říkat sobě i jiným; později se to slovo objevilo i v časopisech. Ted' se stalo nadávkou, ale původně znamenalo „nemoc ducha“ jako u Byrona — označovali se jím básníci a filosofové. „Psychopat“ byl Werther. — Ještě později vzniklo slovo „dekadent“ — a také jsem patřil k prvním. Šperk o sobě s hrdostí prohlašoval: „Já jsem, přítelíčku, dekadent.“ To bylo předtím, než jsme měli oba příležitost slyšet o Brjusovovi; A. Bělyj chodil ještě po houbách. — Ted' se rozšířilo slovo „citlivý“: musil bych se podívat do knihy O rozumění; ale v duchu „citlivosti“ a „nálady“, s jasným *vědomím* a uznáním jejich závažnosti jsem tu knihu psal.

Všechna ta slova, nová ve společnosti i v literatuře, vyjadřovala veliké *prohloubení* lidské sensibility. Všichni se stali tak trochu „Maeterlincky“, a v tom je — *jádro věci*. Ale stali se „Maeterlincky“ dříve, než o Maeterlinckovi vůbec uslyšeli.

Bylo až s podivem, jak se k rakvi Tolstého seběhli všichni Dobčínští z celého Ruska a jak tam kromě Dobčinských vůbec nikdo jiný nebyl, protože už tam svými semknutými šiky nikoho nepustili. Takže „pohřeb Tolstého“ se současně stal i „přehlídkou Dobčinských“ ...

Podstatou Dobčinského je — „aby se o mně dověděli v Petrohradu“. Jedině toto přání je sem také všechny nahnalo. Vyhlásili jakýsi „Svaz svazů“ a „Ústřední výbor dvaceti

literárních společností“ ... Na Tolstého přitom nikdo ani nevzpomněl: všichni se sběhli, aby mohli vylézt na pódium a něco zablekotat — úplně jedno co, udeřit se v prsa a zvolat: „Hle, já, Dobčinskij, žiji; jsem současník váš i Tolstého, sdílím jeho myšlenky, jsem unesen jeho géniem; ale vy si zapamatujte, že *Dobčinskij* jsem právě já, a neplette si moje jméno s nějakým jiným.“ Ještě nikdy nedošlo k takové ostudě, nikdy nevypadala literatura tak uboze. Nikdy nebyla tak *prosta slitování*: neboť T-ého bylo možné i politovat (poslední drama), bylo možné se nad ním i *zamyslet*. Ale nic, vůbec nic takového se nestalo. Vzduchem se najednou neslo volání: „Také já vystoupím na pódium.“ Venku se zvedl hluk. Všichni se sjíždějí, pospíchají: „Budete mít řeč?“ „Také já pronesu projev.“ — „Všichni teď promluví...“ — „Jindy by nás možná už nikdo neposlouchal, ale teď určitě poslouchat budou a zapamatují si špičatou blond bradku a zádumčivě bleděmodré oči...“ „Jmenuji se *Dobčinskij*, a říkají mi *Semjone Petroviči*.“

To se táhlo přinejmenším dva týdny. A za celé ty dva apokalyptické týdny si nikdo tu hanbu neuvědomil. Slova „dosti už“ a „ticho“ zazněla nejdříve nějakých čtrnáct dní po jeho smrti. „Ha, tady se blýsknu svou *moudrostí*...“ A všichni vespolek se blýskli svou *ubohostí*, takovou, jaké tu nebylo od Fonvizinových dob.

Je vůbec třeba dodávat, že všichni ti „řečníci“ neměli s Tolstým naprosto *nic* společného? Byli *mu* svrchovaně cizí, dokonce nepřátelští; i jim *samým* byl Tolstoj rovněž naprosto cizí, ba co víc, všichni v něm spatřovali *nepřítele*.

Celý svůj život vkládal právě do *boje* s těmihle typy, do jejich *osvícení*, do toho, aby je *probudil, vzkřísil, změnil*...

A najednou tohle: finis coronat opus!
Hrůza.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Dobčinského, kdyby žil v „občansky vyspělejší době“, si ani nelze představit jinak než jako novináře nebo — správněji — šéfredaktora „literárněpolitického časopisu“; a Nozdrev z Mrtvých duší by mu psal úvodníky... to za klidných časů; za časů bouřlivých by Dobčinskij běhal s proklamacemi a Nozdrev by se hlásil „k Rodičovovi“. A nedá se vyloučit, že by pak ve dvou zosnovali převrat. „To není pro našince žádný kumšt...“

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Satan svedl papeže *mocí*, kdežto literaturu slávou...

Ale už Hérostratos ukázal nejspolehlivější způsob, jak „uchovat své jméno v paměti potomstva“. A literatura, která žije pouze úzkostnou snahou o „zachování jména pro potomstvo“ (*Dobčinskij*), je přirozeně už za našich dní, „dokud ještě kvete“, plná samých Hérostratů.

Pro nikoho není tak lehké spálit Řím jako pro *Dobčinského*. *Catilina* zaváhá. *Manilov* se slituje; *Sobakevič* se neodvází; kdežto *Dobčinskij* poběží, co mu nohy stačí: „Bože! Vždyť Řím čekal jenom na *mne* a já jsem se jenom proto narodil, abych jej *spálil*: dívej se, publikum, a zapamatuj si *mé jméno*.“

Podstatou literatury... přímo její duší... je „dušička“.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Četl jsem o strastiplném, mučednickém životě G. Uspenského (Ruská myšlenka, 1911, léto): tížil ho jakýsi dluh, 1 700 rublů; potom „mi lichvářka běhala v patách, nedávala mi pokoje ani v Moskvě, ani v Petrohradě“.

Uspenskij byl *přítelem Někrasova a Michajlovského*. Ti si ho zřejmě nejen vážili, ale *měli ho i rádi* (napsal mi v dopisu Michajlovskij).

Tak proč *mu tedy nepomohli*? Co je to zase za temné tajemství? Opět něco takového jako mezi skoromilionářem Gercenem a Bělinským? Nejsem zastáncem buržoazie; ani do ní samé, ani do jejího osudu mi nic není; ale obyčejná morálka i obyčejný zdravý rozum se ptá: „Proč by fabrikanti *měli přenechat dělníkům stroje a továrny*, když Gercen Bělinskému a Michajlovskij s Někrasovem Glebu Uspenskému nedali ani šesták?“

Také jakýsi „poslední soud“ nad všemi proletářskými doktrínami a celou proletářskou ideologií.

A hladoví jsou tak hladoví a revoluce má navzdory všemu pravdu. Jenže ne ideologicky, ale jediné jako *nápor*, jako *vůle*, jako *zoufalství*. „Nejsem *svatý*, možná jsem dokonce horší než ty: ale jsem hladový a mrštný vlk, navíc mi hlad dodává kuráže; a tys už po tisíc let vůl, a pokud jsi měl kdysi rohy a kopyta, abys mě mohl zabít, dneska jsi naopak už starý a zesláblý a já *tě sežeru*.“

Revoluce a „starý režim“ — to je prostě „sešlost věkem“ kontra „dosud mladé síly“. Ale není to idea, *v žádném případě to není idea!*

Všechny sociálně demokratické teorie se dají zredukovat na tezi: chci se najíst. Nu což, teze je to správná. Proti ní ani „sám pánbůh nemá co namítnout“. „Kdo mi dal žaludek, musí mi dopřát i potravu.“ Kosmologie.

Ano. Ale idealista ustupuje stranou, protože má svůj ideál dokonce ještě raději než jídlo. A revoluce nepřináší ideálu nic.

A možná právě proto, že nepřináší nic ideálu, bývá obvykle poražena. „Porcelánu se rozbije spousta,“ ale „nový dům se nepostaví.“ Neboť staví jedině ten, kdo je mocen vysilující touhy, ideálu; stavěl Michelangelo, Leonardo da Vinci: ale jim všem ukáže revoluce „prozaický dlouhý nos“, zahubí je už v dětském věku, v jedenácti třinácti letech, kdy se v jejich duši náhle projeví „něco svého“. „Jste vy ale náfukové: nechcete s námi *táhnout za jeden provaz*, nechcete s námi *hrát na rovinu*... Místo naší společné máte jakousi *vlastní ideu*... Kolektiv, který zachránil život vašim rodičům i vám — neboť bez kolektivu byste byli všichni zdechli hladem, si teď bere zpátky všechno, co mu patří. Zemřete.“

A „budova nové společnosti“ s oslíma ušima se rozpadne ve třetím čtvrtém pokolení.

Každé hnutí mé duše doprovází *vyslovení*. A každé vyslovení toužím ihned *zapsat*. To je — instinkt. Nezrodila se právě z takového instinktu psaná literatura? Protože tisk přitom vůbec nepřichází v úvahu. Z toho vyplývá, že Gutenberg přišel až „potom“.

Literatura u nás splynula do té míry s *tiskem*, až úplně zapomínáme, že existovala dávno před vynálezem tisku a že vlastně vůbec nebyla tvořena pro publikování. Literatura se zrodila „o sobě“ (mlčky) a pro sebe; teprve potom se začala tisknout. Ale to je přece jenom záležitost *techniky*.

Vypreparujte takříkajíc ze samé *podstaty světa* modlitbu, učiňte, aby se můj jazyk a můj rozum odnaučily jejím slovům, samotnému jejímu aktu, její podstatě; abych se modlit *nedokázal*, aby to lidé *neuměli*, a já s vytřeštěnýma očima a strašlivým řevem vyběhnu z domu a budu prchat a prchat, dokud nepadnu. Bez modlitby nelze žít... Bez modlitby — zešílíte hrůzou.

Ale tomu rozumí pouze ten, kdo umí plakat... Kdo nepláče, kdo nikdy neplakal — jak mu to vysvětlit? Jakživ to nepochopí. A lidí, kteří nikdy nepláčou, je přece spousta.

Jako manžel nemiloval ženu, jako otec se nestaral o děti; žena ho zradila — „mávl nad tím rukou“; syna mu ze školy vyloučili — vynadal škole a dal ho do jiné. Co takovému „pozitivistovi“ řekne náboženství? Pokrčí rameny a ušklíbne se.

Ano: ale on — to *nejsou všichni*.

Pozitivismus je pravdivý, potřebný, a dokonce věčný: ale pro určitou část lidí. Pozitivismus potřebuje „pozitivisty“; jádro věci není v „pozitivismu“, nýbrž v „pozitivistovi“; člověk tady byl vždycky dřív než teorie.

Ano...

Nábožný člověk předchází každé náboženství a „pozitivní člověk“ se narodil mnohem dřív než Auguste Comte.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

V „přítelkyni“ mi byla dána vůdčí hvězda... A dvacet let (od r. 1889) jsem za ní šel; všechno, co dobrého jsem udělal nebo co dobrého za ten čas ve mně vyrostlo, je od ní; a co je ve mně špatného, je ode mne. Byl jsem ovšem umíněný. Jen mé srdce vždycky plakalo, když jsem se od ní odchýlil...

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Chvastounství a pořád stejná písnička: „Jakou roli v tom budu hrát já?“ Jestliže „v tom“ dotyčný nebude hrát žádnou roli — „k čertu s tím“.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ; O POLITICE A TISKU)

Ano, je to stále stejné — *osvěta, její sepětí s idejemi doby*... Jenže ona připravuje solidní dědictví pro vnuky, svědomitě a důkladně, a dcera i zeť to dobře vědí. A tak o *hlavním motivu* života mlčí a naznačují, že v podstatě také mají motiv, dobrý, ba dokonce plný vroucnosti, ale nikoli *nejvroucnější*.

(JEDNA Z NEJLEPŠÍCH REPUTACÍ V RUSKU)

Kolik krásy najdeš v člověku, kde to ani nečekáš...

A kolik zkaženosti — a zase tam, kde to nečekáš.

(NA ULICI)

Zušlechťujte ducha, zušlechťujte ducha, zušlechťujte ducha!
Pohleďte, je celý v troskách...

(NA ZAGORODNÉ TRÍDĚ VEČ.;
KOLEM SAMÉ PROSTITUTKY)

Problém spočívá v tom, že náš talent je nějak spjat s našimi vadami a naše ctnost — s bezbarvostí. A pak se z téhle „patálie“ nějak dostávej. V devětadevadesáti případech ze sta je ctností prosté „nechci“, „mně se nechce“, „chce se mi velice málo“... „Ctnostný životopis“ nebo „epocha dobrých mravů“ (v dějinách) vyznačuje osobu značně „neosobní“ a spíše než dobu — „bezčasí“. Všem se prostě „velmi málo chtělo“. Merci.
(KDYŽ JSEM VJEL DO ZELENINOVY ULICE)

Cítím se dobře sám i mezi všemi. A nejsem ani samotář, ani člověk společenský. Ale když jsem sám — jsem úplný, a když jsem mezi všemi — jsem nekompletní. Je mi přece jen lépe samotnému.

Samotnému je mi lépe, protože když jsem sám — jsem s Bohem.

Mohl bych se velmi lehce zřici talentu, literatury, budoucnosti svého já, slávy a proslulosti. Jestli také štěstí, blahobytu... to nevím. Boha bych se však nikdy zřici nemohl. Bůh je pro mne to „nejhřejší“. S Bohem je mi „ze všeho nejtepleji“. S Bohem se nikdy nenudím a nikdy mi není zima.

Koneckonců, Bůh je — můj život.

Žiji jen pro Něj a jen Jím. Mimo Boha — neexistuji.

Čím je pro mne Bůh? ... Bojím se Ho? Ani trochu. Že mě potrestá? Ne. Že mi dá život věčný? Ne. Že mě živí? Ne. Že Jím jsem stvořen, že existuji? Ne.

Tak čím tedy pro mne je?

Je mým věčným smutkem a radostí. Sám o sobě, bez vztahu k čemukoli.

Že by byl Bůh „mou náladou“?

Mám rád toho, kdo mě rozesmutňuje a rozradostňuje, kdo se mnou hovoří; napomíná mě a utěšuje.

Je to Kdosi. Má svou Tvář. Pro mne je Bůh vždycky „on“. Nebo „ty“; vždycky blízký.

Můj Bůh je zvláštní. Je to *můj* Bůh a pak už ničí. Nevím a nezajímá mě, jestli je ještě něčí.

„Můj Bůh“ je má nekonečná intimita, má nekonečná individualita. Intimita se podobá kuželu nebo dokonce dvěma kuželům. Od mého „společenského já“ vede kužel, který se zužuje v jediný bod. Tím miniaturním otvorem projde jen jediný paprsek: od Boha. Za tímto bodem je druhý kužel, který se již nezužuje, nýbrž donekonečna rozšiřuje. To je Bůh. „Tam je Bůh.“ Takže Bůh je zároveň:

- 1) moje intimita
- 2) nekonečno, jehož je celý svět pouhou částí.

Sám neustále nadávám Rusům. Nedělám vlastně nic jiného, než že jim v jednom kuse nadávám. „Nesnesitelný Šcedrin.“ Proč tedy nenávidím každého, kdo jim nadává jako já? A dokonce

nenávidím skoro jen ty, kdo Rusy nenávidí, a zvláště ty, kdo jimi pohrdají.

A přitom i já nesporně Rusy pohrdám, hnusí se mi.
Anomálie.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Ať tak či onak, na polemice s hlupákem P. S. jsem vydělal okolo tří set rublů. To je třetina hodnoty tetradrachmy Antiocha VII. Grippa s Palladou Athénou obklopenou faly (2 400 franků). U Nurribeje byla v prodeji ještě tetradrachma s Afroditou, sedící na trůnu mezi lvem a býkem a *vonící ke květu*. Tu jsem získat nemohl (obě jsou *unikáty*).

Od stvoření světa existují dvě filosofie: filosofie člověka, který má z nějakého důvodu chuť někoho zbit; a filosofie člověka zbitého. Celá naše ruská filosofie je filosofií zbitého člověka; kdežto západní filosofie od Manfreda k Nietzschemu trpí sologubovskou posedlostí: „Komu bych tak nařezal...“

Nietzscheho si všichni vážili, protože byl Němec, a navíc trpěl (nemoc). Kdyby ale Rus — a k tomu sám od sebe — promluvil ve smyslu „padajícího ještě postrč“, nazvali by ho padouchem a ani by je nenapadlo ho číst.

(PO PŘEČTENÍ PERCOVOVA ČLÁNKU MEZI
STARÝM A NOVÝM)

Vítězství Platona Karatajeva je mnohem významnější, než na kolik bylo dosud ceněno: Je to vlastně vítězství Maxima Maximoviče nad Pečorinem, tj. vítězství jednoho ze dvou

mohutných literárních proudů nad druhým... To se taky nemuselo stát... Ale Tolstoj vsadil vše na „Maxima Maximoviče“ (N. Rostov, dělostřelec Tušin, P. Karatajev, filosofie Pierra Bezuchova, jež přešla ve vlastní filosofii Tolstého). „Neprotivení zlu“ není ani křesťanství, ani buddhismus: je to skutečně *ruský živel* — „vyrovnaná přirozenost“ východoevropské roviny. Jedinými ruskými rebely jsou „nihilisté“: mne by nesmírně zajímalo, čím to skončí, tj. čím skončí jediná ruská *rebelie*. To ovšem také nejlépe vysvětluje sílu, smysluplnost, vytrvalost a úpornost nihilismu. „Je přece potřeba někde“ — aspoň někde je potřeba — „si zarebelovat“, tím více to samozřejmě „potřebuje“ osmdesátimiliónový národ. Kostičky už unavilo stále jen „trpět“.

(TAKY TEHDY)

Bože můj! Věčnosti má! Proč má duše tak jásá, když myslím na Tebe...

A všechno řídí Tvoje ruka: jakou je oporou pro mě — to cítím neustále.

(NOC NA 25. PROSINEC 1910)

Zalykám se myšlenkami. A jak je mi příjemné žít a zalykat se... Hle, proč můj život i přes utrpení a pláč je rozkoší.

(NA ZELENINOVĚ ULICI)

Mne může i hlupák „vodit za nos“, a já přitom vím, že je hloupý, že mi škodí a že mě koneckonců vede „do věčné záhuby“. A přesto za ním půjdu. „Ke své cti“ však musím

poznámenat, že polovina z těch případů, kdy mě někdo „vodí za nos“, jde na vrub mé hluboké a naprosté neschopnosti říct člověku „blbče“, nebo „lžeš, podvádíš mě“. Ani jednou v životě jsem to neřekl. A tak jen proto, abych neuvedl „bližního“ do trapné situace, tvářím se někdy celá léta, že všechny jeho rady jsou velmi moudré, nebo že je *comme il faut* a šetří mě. Další čtvrtina případů souvisí s mou hlubokou (od dětských let) lhostejností k vnějšmu životu (pokud mi nehrozí nebezpečí). Poslední čtvrtina je nicméně projevem ryzí negace a nedostatku vůle — bez jakéhokoli vnějšího a dodatečného vysvětlení.

.....

Jiná věc je ideál: tady jsem neuhýbal nikdy ani o píd' pod žádným nátlakem; dokonce ani v dětství ne. V tom ohledu jsem byl zcela „nenapravitelný“ a odolával jsem jakémukoli „kulturnímu vlivu“.

Téměř úměrně k nedostatku *vůle k životu* (realizaci) měl jsem úpornou *vůli k ideálu*. Myslím, že byla dokonce ještě pevnější a naléhavější... Nikdy „jsem neuhnul ani o píd'“ a „neustoupil jsem ničemu“.

Navenek jsem *všesklonný*.

Ale vnitřně (jako subjekt) jsem *absolutně nesklonný*; „neshodný“. Jakési „adverbium“.

Podobám se novorozeněti v matčiných útrokách, které se ale vůbec nechce narodit. „Je mi tady tak teplo“ ...

(V DROŽCE, V NOCI)

Abrahama povolal Bůh, kdežto já jsem sám povolal Boha... A to je celý rozdíl mezi námi.

A přece ani jeden z biblistů nepostřehl, co je na tom *biblickém příběhu zvláštní a podivuhodné*, že totiž Abraham *nehledal Boha*, nýbrž Bůh *chtěl Abrahama*. Bible dokonce jasně naznačuje, že Abraham *s uzavřením smlouvy dlouho váhal*... Prchal, ale Bůh ho dostihl. Pak teprve řekl: „Teď ti budu věrný, já i mé potomstvo.“

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Nikdy jsem po ničem tak netoužil jako po *ponížení*. „Proslulost“ mi občas dělala dobře, rochnil jsem si v ní jako vepř. Ale nikdy ne nadlouho (tak den dva): pak se vracela původní touha — být naopak ponížen.

(NA RUBU PODLOŽKY)

O své smrti: „Tahle hnida nutně musí být smetena ze světa.“
A až nastane ona „nutnost“ — zemřu.

(NA RUBU PODLOŽKY)

Nejsem k ničemu zapotřebí; o ničem nejsem tak přesvědčen jako o tom, že *nejsem k ničemu zapotřebí*.

(NA RUBU PODLOŽKY)

Moji milí lidé, kolik překrásných bytostí bylo mezi vámi, které jsem potkal na své cestě. Nejdříve to byla J(ulie). Prostá, obětavá. Ale jako hvězda mezi všemi — má „bezejmenná“... „Bůh mi nedal tvé jméno a své staré nechci, protože...“ A tak

se „nijak“ nejmenovala a v dopisech se podepisovala jenom *křestním jménem*. Smál jsem se: „Ale vždyť *takhle* se podepisují carevny, velkoknížata.“ Nerozuměla, nic nenamítala, ale dál psala jen křestní jméno: „V...“ Zvolil jsem si je jako jeden ze svých pseudonymů.

(NA RUBU PODLOŽKY)

Literatura je nejhnusnějším druhem obchodu. Dvojnásob odporným už tím, že je do něj přimícháno i něco *talentu*. A protože jeho „předmětem“ jsou skutečné duchovní hodnoty.

(NA RUBU PODLOŽKY)

Ponížení se po několika dnech vždy promění v takový duchovní jas, že s ním nelze nic srovnat. Není přehnané říci, že jistých, a to nejvyšších duchovních *prozření* nelze dosáhnout bez předchozího ponížení; a že některá „duchovní absolutna“ zůstala navěky skryta těm, kdo celý život triumfovali, vítězili, byli nahoře.

Jak hrubý, a proto také *nešťastný* byl Napoleon... Po Jeně byl ubožejší než bohobojný žebrák, jemuž v bohatém domě řekli „Bůh tě podaruje“.

Není na tomto tajemství *světové psychologie* (pokud něco takového vůbec existuje) založeno to, že „se mu nakonec zachtělo utrpení“?

Oč lepší *jsme* po utrpení... Není na tom založena „bezpečná výhra“ demokracie?... Nerodí se vůbec ve „zlatých plenkách“ morálky; taky „má svůj hřích“, jako všechno na světě. Ale drží se „při zemi“ a mravní aureola k ní přivábila kdekoho...

(NA RUBU PODLOŽKY)

Pravda je víc než slunce, víc než nebe a víc než Bůh, neboť jestliže Bůh nepovstal z *pravdy*, pak to *není* Bůh, nebe je močál a slunce měděný kastrol.

(NA RUBU PODLOŽKY)

Jako by B. navěky věkův sdělil člověku, *kde* se s ním může *setkat*.

„Nehledejte mě v lese ani na poli ani na poušti“, „na vrcholu hory“ ani „v hlubinách údolí“, „ani ve vodách, ani pod zemí,“ nýbrž tam..., *kde* jsem uzavřel smlouvu s „otcem vaším Abrahamem.“

Velkolepé. K čemu to však přivádí důvtipného, hledajícího a přemýšlivého člověka?

Pak je ovšem taky *velmi snadno pochopitelné*, proč asexuálové jsou zároveň i ateisty. „Nesetkávají se s Bohem“, „neviděli Ho“, „neslyšeli Ho“, „nevědí o Něm“.

Duše je *vášeň*.

Z toho vzdáleně a vznešeně vyplývá: „Já jsem oheň vítězí.“
(Bůh o sobě v bibli.)

A dále — talent roste, roste-li *vášeň*. Talent je *vášeň*.

(V NOCI V DROŽCE)

„Volte oktábristy, Vasiliji Vasiljeviči,“ volal na mne Borja a pukal přitom z dýmky.

„Tvoji okťabristé jsou trdla, ale protože tvoje žena má obdivu-hod-ná ramínka a tvá sestra je cudná a nepřístupná, budu je volit.“

A volil jsem okťabristy (do 3. dумы), protože byt dr. Sokolova (předáka sociálních demokratů v Petrohradě — někde na Řecké třídě) ne a ne najít a ten proklatý hlasovací lístek jsem samozřejmě ztratil týž den, kdy jsem ho dostal.

„Takové události! Takové události! Měl bys o nich, Vasiliji Vasiljeviči, něco napsat,“ vykládal tajemník „našich novin“, nejmilejší N. I. Afanasjev, přecházející sem tam po místnosti.

Za ženu má Francouzku, která neumí ani slovo rusky. Nechápu, jak se domlouvají v „patetických chvílích“: vždyť to přece nejde dělat úplně mlčky...

„Jaké události, k sakru?“ Ale témata pro články sháním. Když čtu noviny, jdu samozřejmě po menších sloupcích, ty jsou zajímavější: nebudu přece číst fejetony a úvodníky, těmi bych zabil celý den.

„Jaké události, Nikolaji Ivanoviči?“

„No přece,“ odpovídá ve dveřích, „svoboda vyznání, zrušení daně z hlavy a revize téměř všech zákonů.“

To tedy opravdu události jsou, a když sebou člověk hodí, může napsat úvodníků co hrdlo ráčí.

Bylo to někdy v době, kdy hladinu veřejnosti rozvířili Gapon a Vitte. A já měl dojem, že se nic zvláštního neděje. Zato mnou přímo zacloumalo to jeho zamyšlené mumlání pod nos:

„Takové události!“

Zvláštní je, že někdy hledím na „událost“, oči si můžu vykoukat, dokonce o ní píšu články a nakonec i *pronáším naprosto zřetelná slova*, která mají jasný a významný smysl, postihují meritum věci, a přitom na ní nic *nevidím*, nic o ní *nevím*, *neznám*, nic určitého si o ní nemyslím a nemohl bych ani říct: přál jsem si ji nebo nepřál. Sám jsem se (v duchu) zaradoval, když jsem (na vlastní uši) slyšel *svá slova*:

„Pánové, musíme mít radost ne z toho, že manifest byl vydán, nýbrž z toho, že *nemohl být nevydán, že jsme si ho vymohli!*“

To bylo tehdy, když (A. A.) Stolypin vešel do zasedacího sálu, kde jsme byli shromážděni, a oznámil, že „car podepsal manifest“ (17. října). Všichni se zaradovali a poručili šampaňské. V té chvíli se mne zmocnila slavnostní nálada, pocítil jsem cosi „povznášejícího na duši“ (ten pocit mě doslova hrál u srdce) a řekl jsem ona slova, jimiž jsem „uhodil hřebík přímo na hlavičku“ ...

A přitom mi vůbec nedocházelo, že jde o *konstituci*.

Ba dokonce jsem se vydal domů s jedinou myšlenkou: nějaké tři nebo možná i pět dní si mohu odpočinout od psaní článků. Přišel jsem domů, všem jsem to oznámil a ještě jsem řekl, že zítra a pozítří nemusím ani do redakce. V souladu s tím jsem si na zítřek dal připravit čisté prádlo a vybral jsem se do lázní na Znamenské poležet si v horké páře, „odloživ všechn nepokoj“ (můj zvláštní „andělský chorál“)... A večer jsem se maličko věnoval rukopisům, mincím a čaji.

A *pozítří* se najednou dovidám, že „*včera* šel po Něvské průvod s rudými prapory!!!“ ... *Poprvé a jedinkrát* v ruských

dějínách za „blahosklonné přítomnosti policie“ ... Jedinečný okamžik, jedinečný pocit, jedinečný prožitek.

Vždyť já to *chápu*.

Ó, ano!!!

Ale „proležel jsem to v lázních“. *Mám dlouhé vedení* — takovou „událost“ budu prožívat snad za tři roky, snad za několik měsíců poté, co jsem ji *viděl, a to tak hluboce jako málokdo*. Jenže když jsem ji *viděl*, vůbec nic jsem si o ní *nemyslel*. Přemýšlel jsem (vášnivě a usilovně) o něčem, co se stalo před třemi lety. Vždycky to tak se mnou bylo, od mládí, od dětských let.

Národy, chcete-li, povím vám ohromující pravdu, jakou jste ještě neslyšely ani od jednoho z proroků...

„Slyšte, slyšte... Pchá...“

„A sice — že soukromý život je nadevše.“

„Che-che-che!... Cha-cha-cha!... Cho-cho!...“

„Ó ano! Nikdo to přede mnou neřekl; jsem první... nejlepší je prostě sedět doma, dloubat se třeba v nose a pozorovat západ slunce.“

„Cha, cha, cha...“

„Oj-oj: platí to pro všechny, víc než náboženství...“

Náboženství pomínou, ale tohle zůstane: zůstat prostě sedět na židli a hledět do dáli.“

(23. ČERVENCE 1911)

Bože, Bože, proč jsi mě opustil? Copak nevíš, že kdykoli na mne zapomeneš, ztrácím hlavu?

(POKUSY)

Rozluštil jsem tetragram, Bože, rozluštil jsem ho. To nebylo jméno jako „Pavel“ nebo „Jan“, byla to výzva: a ani jeden a týž člověk ji nikdy nepronášel absolutně stejně, ale pozměňoval ji v odstínech a hrdelním přidechu. Ani velekněží ji nepronášeli absolutně stejně. Tato rozkolísanost byla nakonec příčinou, že „tajemství jejího vyslovení“ se ztratilo v hlubinách věků. Ale ve skutečnosti ji dodnes zbožní Židé někdy pronášejí, jenže nevědí kdy. Mému dohadu dokonale odpovídá i to, že „kdo umí pronést tetragram, vládne světu“, tj. skrze Boha. Tajemství této výzvy ve skutečnosti spočívá v tom, že Bůh na ni nemůže neodpovědět a „zjevuje se“ v celém svém majestátu. Jako stín bloudí židovským sebeuvědoměním i tajemství, že nejen oni potřebují Boha, ale že i Bůh potřebuje je. Odtud pramení jejich etnografická a náboženská hrdost a to, že oni Boha i žádají a nejen stále prosí...

To vše je obsaženo ve výzvě-vzdechu... Skládala se ze samých souhlásek s přidechy.

Tolstoj vlastně prožil neobyčejně triviální život... A jeho to nikdy ani ve snu nenapadlo.

Žádné utrpení; žádná „trnová koruna“; žádný hrdinný boj za přesvědčení; a dokonce ani žádná mimořádně zajímavá dobrodružství. Čirá trivialita.

Ano, příběhy plus „vlastní ideje“... Ale to není nic jiného než literatura a zas literatura; stejná trivialita, jen trochu navoněná.

Myslím, že Tolstoj byl málo milován a že si to uvědomoval. Při jeho smrti ani za celý jeho dlouhý život se nerozlehl „náhlý bolestný výkřik“, ani se neudál nějaký „bláznivý kousek“, podle něhož poznáme pravou lásku. „Všechno bylo nanejvýš rozumné“; a to je neklamné znamení triviálnosti.

Nejsem ještě takový darebák, abych myslel na morálku. Uběhly milióny let, než byla má duše vypuštěna na procházku na ten boží svět; a teď že bych jí měl říci: nezapomeň se mi, dušinko, užívej si světa „v souladu s morálkou“?

Ani nápad. Řeknu jí: jen běž, dušinko, běž si, má milá, drahá, a užívej si, jak uznáš za dobré. Ale navečer se vrátíš k Pánubohu.

Protože můj život je můj den — výhradně *můj den*, a ne Sókratův nebo Spinozův.

(VAGÓN)

Pohyb je dobrá věc, má-li člověk zásobu velikého klidu v duši. Třeba takové cestování. Tehdy se všechno jeví zřetelně, všechno má svůj smysl, všechno spěje k dobrému.

I „sedět na místě“ je ovšem dobré jen se zásobou velikého pohybu v duši. Kant celý život proseděl, ale v duši měl tolik pohybu, že od jeho „sezení“ se pohnuly světy.

„Štěstí je v boji,“ říká mládí.

„Štěstí je v klidu,“ říká smrt.

„Všechno překonám,“ říká mládí.

„Ano, ale všechno má svůj konec,“ říká smrt.

(EIDKUNNEN — BERLÍN, VAGÓN)

Ani nevím, jak se „etika“ píše, zdali s „i“ nebo s „y“.

Ani kdo ráčil být jejím tatíčkem, kdo matičkou, měla-li dětičky, jaká je její adresa — nevím o ní ani „ň“.

(O MORÁLCE, SANKT PETĚRBURG — KYJEV,
VAGÓN)

Merežkovskij vždycky staví z cizího materiálu, ale s pocitem, že je mu bytostně blízký. V tom je jeho poctivost a velikost.

Čím jen mé ideje zapůsobily na Michajlovského tak směšně, že řekl: „To je jako od Koumy Koumoviče z Mrtvých duší“ — a proč na Merežkovského učinily dojem tak *tragický*, že pravil: „To je stejné rouhání jako Nietzscheho, to je *konec* křesťanství nebo alespoň obrovské nebezpečí pro ně.“ Proč? Merežkovskij (zřejmě) *neomylně a poctivě* pochopil to, co pro *nemohoucnost a nepoctivost* svého vlastního myšlení nepochopil Michajlovskij, který je líný vcítit se do *cizího tématu*, tématu z *jiného tábora*. Přitom „rodina“ a „rod“, na nichž se u mne všechno zakládá, jsou Merežkovskému ještě vzdálenější a zbytečnější než Michajlovskému; Merežkovskému jsou ty pojmy *dokonce nepřátelské*.

Jenže Merežkovskij se chopil mé myšlenky duší — ne srdcem a ne rozumem, nýbrž *celou* duší a ztotožnil se s ní; porovnal ji

se světem křesťanství, s jádrem tohoto světa — asketismem; a vstřebal celé světy. Tak *pro sebe a vnitřně* „objevil rodinu“ — na můj podnět, na můj náznak. Ale je to v plném slova smyslu jeho „objev“, jeho nový, naprosto a zcela *samostatný objev* (proč Michajlovskij neobjevil nic?). Dal jsem mu kompas a — řekněme — napověděl jsem mu, že „na Západě jsou země“. A on objevil Ameriku. V tomto jeho ztotožnění s cizími idejemi je cosi velkorysého. A Bůh ho odměnil.

(LUGA — PETROHRAD, VAGÓN)

Ty mé smutné „pokusy“ ... Proč jen jsem chtěl *všechno vědět*?
Teď už neumřu klidně, jak jsem doufal...

(1911)

„O mnohém dovede člověk promluvit zajímavě, ale s chutí jedině — o sobě“ (Turgeněv). Zprvu nám tato sentence připadá velmi zdařilá a smějeme se jí... Ale později (za rok) je nám z ní smutno; ubohý člověče, pomýšlejí na to, že ti upřou i právo pohovořit o sobě. Nejenom abys trpěl a žebрал, ale ještě abys o tom i *mlčel*. Vychází najevo, že Turgeněvův vtípek, kterým chtěl pokárat lidský cynismus, je sám cynický.

Já jsem si naopak všiml, že dobří a zlí lidé se nejlépe rozeznají podle toho, jak dovedou poslouchat, když někdo vypráví o sobě. Když někdo poslouchá ochotně a nenudí se, je to jasné znamení, že posluchač je dobrý, čistý, prostý člověk. S takovým se můžete přátelit, takovému můžete důvěřovat. Ale nepočítejte s přátelstvím člověka, který se nudí, když vás poslouchá; ten myslí jenom na sebe, je zaujat jen sám sebou. Stejně dobré znamení je, když člověk mluví o *sobě*: znamená to,

že vidí ve svých bližních bratry. Jeho vyprávění je projevem náklonnosti k lidem.

S lítostí musím přiznat, že jsem nerad poslouchal jiné a sám nerad vyprávěl. Dokonce jsem to nikdy ani *neuměl*. A to je právě ten příznak, kvůli němuž se pokládám za špatného člověka.

Šperk mi jednou řekl: „Nikoli ve vašich záměrech a idejích, ale ve vás samotném *jako člověku* je cosi nedobrého, jakási nečistá příměs, jakýsi kal v organismu nebo v krvi. Nevím, co to je, ale... cítím to.“ Měl mě velmi rád (myslím, že víc než kdokoli jiný kromě příbuzných). Byl neobyčejně jasnozřivý, dobíral se „kořenů věcí“. A jestliže to řekl on, je to jistě pravda.

Naše vlastní špatnost je naším osudem. Ale měli bychom znát *rozměr* tohoto osudu a jeho *směr*; a měli bychom jej umět „odčítat ze stupnice“ jako rtuť v teploměrech. Ty taky všechny klamou, jenže vědci s tím počítají a umějí vypočítat opravu.

Chtěl bych být jenom dobrý? To by byla nuda. Ale za nic na světě bych nechtěl být zlý a někomu škodit. To bych raději zemřel. Ale byl jsem v životě vždycky strašně nemotorný. Neumím se chovat, nevím ani, kdy „vstát“ a kdy „si sednout“. Nevím prostě, *jak* se co dělá. A nevím, co se kde sluší (sedět, stát, hovořit). Neuvědomuji si meze. Čím víc jsem se proto s lidmi sblížoval, tím nepohodlnějším jsem se pro ně stával a tím nepohodlnějším se stával jejich život v mé blízkosti. A mnoho lidí kvůli mně velice trpělo: a to jsem ani v nejmenším nechtěl.

To je osud.

K otázce *lidské nepřináležitosti*. Byl jsem kdysi v kapličky vedle malého parčíku u chrámu sv. Vladimira v Petrohradské čtvrti.

Možná i v chrámu, už se nepamatuji, je tomu už čtrnáct let. Všiml jsem si, že nic z toho, co se tam říká a zpívá, neslyším, nic neposlouchám. Ale s *úmyslem* poslouchat a oddat se dojmu jsem tam vešel. A tehdy jsem si pomyslel: na mou duši — jako bych byl *cizinec*, vždy a všude, ať jsem kdekoli a kdykoli... Všechno je mi cizí jakýmsi zvláštním, od *narození* daným odcizením. Ať dělám co dělám, ať vidím cokoli a kohokoli — s ničím jako bych se nedokázal ztotožnit. V hloubi duše jsem „člověk nevstřícný“. „Sólista“.

To všechno jsem mínil slovem „cizinec“, které mi zaznělo v duši jako největší odsudek, jako to nejsmutnější pomýšlení, nejbolavější místo v mém nitru.

A to je taky osud.

„Jací jsme se narodili, tací i umíráme.“ Tady platí jakési zvláštní zákony početí. Dědičnost. Je v tom jakýsi záblesk myšlenky, mlhovina rozumu nebo *nerozumu* rodičů, když mě počínali. S dítětem se stalo cosi nenapravitelného.

„Cizinec“... „Kde se uhodíš, tam tě to bolí.“ Nevyplývá právě z toho má bezmezná sympatie k lidskému *svazku*, k lidem *jím spojeným*, k vzájemné *lásce a laskání*? V tomto směru mé nadšení pro člověka nezná hranic: k ničemu nechovám takovou nenávist, takové nepřátelství jako k tomu, co lidi *rozděluje*, co jim brání *spojit se*, sjednotit se, „*splynout*“: lhostejno, zda nadlouho nebo na okamžik. Samozřejmě — nejlépe by bylo na věčnost. Ale když to nejde, tak aspoň na chvíli. I to je samozřejmě dobré. Ale nešokuje vás, že to pramení ze špatnosti, z osobního traumatu, z nemravnosti? Hle, souvislost věcí. Jak potom neříci: „Úděl! Osud!“...

S jakým smutkem jsem četl Izgojevovy články o univerzitě (srpen 1911)... Autor v nich nikde neříká, že „stávky jsou darebáctví“, třebaže to cítí, uvědomuje si to, ba dokonce to i říká, jenže „ezopským jazykem“... Proč to ale neříká *otevřeně*? Studenti jsou ještě chlapci když je *zřetelně* neoznačí za „darebáky“, jistě si pomyslí, že „i on je *pro stávku*“.

Jak je možné udržovat takhle mládež v klamu a sebeklamu?
Proč ten strach?

Jak je v jinošství všechno zatemněno, jak málo viny nese mládí na tom, že „ztratilo hlavu“ a že se za potlesku žurnalistů žene do záhuby!

Ničemný tisk.

A všechna ta licitace — „Kasso je vinen.“ Kasso je všeho všudy *jeden* předplatitel Ruské mysli, ale mezi „univerzitními“ čtenáři jsou jich *tisíce*. Proč pro několik set rublů, řekněme pro dva tři tisíce, páchat zločin na mládeži?

Z autorů sborníku Věchy mě nezklamali jenom dva — Geršenzon a Bulgakov.

Je to vážně hrůza — psát do politické rubriky. Jak se tam ubránit lži? A přitom duše je nesmrtelná. Oč výš je náboženství než politika!

Na cestě životem ho mýjeli všelijací povaleči: zelení, žlutí, hnědí, zbarvení do černa...

A B. je všechny popisoval: jakou z nich má kdo chuť, jak obědvají i jak šišljají nebo nešišljají.

A současně po různých „koutech“ vysedávaly nenápadné, mlčenlivé bytosti... Hleděly zadumanýma očima... Ale ani jedné z nich si B. nevšiml.

(O BOBORYKINOVĚ, „75. VÝROČÍ“)

Jestlipak víte, že náboženství je to nejdůležitější, nejpřednější a nejnutnější? Kdo to neví, s tím nemá ani cenu pouštět se do debaty, do sporu.

Takové je nejlíp prostě *obejít. Mlčky obejít.*

Ale kdo to vůbec ví? A kolik jich je? Právě proto *není* v naší době *s kým* a *o čem* hovořit.

Sepětí pohlaví s Bohem je těsnější než sepětí rozumu s Bohem, a dokonce i než sepětí vědomí s Bohem; z toho vyplývá, že všichni asexuálové jsou současně také ateisty. Titíž pánové jako Buckle nebo Spencer či Pisarev a Bělinskij, kteří o „pohlaví“ řekli asi tolik slov jako o Argentinské republice a zřejmě o něm také víc nepřemýšleli, byli současně zuřiví neznabozi a tvářili se, jako by nikdy před nimi ani za jejich života žádné náboženství neexistovalo. Jsou to přímo „pohani“ jakéhosi zvláštního ražení. Podstata „maeterlinckovského obratu“ během dvaceti třiceti let spočívala v tom, že spousta lidí začala „nazírat *jádro věci*“ ne v prutkovovském, ale v rozanovovském pojetí: všechny zaujalo jejich pohlaví, *jejich vlastní* pohlaví. K něčemu zřejmě došlo v semeni (a vajíčku): je zajímavé, že nyní jsou *už při narození* lidé jiní než před šedesáti sedmdesáti lety. Rodí se „nová generace“... Jedna moudrá matka (Alexandra Alexandrovna A-ovová) jednou řekla: „Nynější

převrat v kruzích duchovenstva se nejvážněji projevuje v tom, kolik *mladých žen popů* trpí neplodností.“ Nedopověděla myšlenku, kterou jsem od ní slyšel po roce: že „to nejsou manželky kněží, kdo není s to počít, nýbrž že k oplodnění *nemají sílu jejich manželé*“. To je otřesné.

K něčemu takovému došlo i v celé maeterlinckovské generaci. Ne ve způsobu myšlení, nýbrž ve sféře pohlavního styku; *a teprve potom i ve způsobu myšlení.*

Přeji si, aby se hodně rozšířilo mé učení?

Ne.

Bylo by kolem toho příliš rámusu a já mám tak rád klid... západ slunce navečer a tichý hlas zvonů.

Zvláště protivné jsou mi ty nedostatky, které sám nemám. *Mé vlastní nedostatky*, které shledávám u jiných, se mi vůbec nepřičí. A nikdy bych je neodsuzoval.

To je *mez* každého soudu, hraniční čára jeho „kompetence“ a „nekompetence“; mez jeho spolehlivosti. Všichni máme nějaké „mouchy“, ale každá letí jiným směrem.

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Co je v mých knihách ušlechtilé, to nepramení ze mne. Jen jsem to uměl jako žena přijmout a uskutečnit. Všechno to pochází z člověka daleko lepšího, než jsem já.

Můj rozum a srdce přispěly pouze tím, že jsem vždycky dokázal někoho jiného uznat (skrze poznání) za lepšího, než jsem sám. Vždy to pro mne bylo snadné, a dokonce jsem se přitom cítil šťasten! Nejsem chválabohu vůbec závistivý a „soupeření“ jsem nikdy nebyl nakloněn, neměl jsem ho rád, nepotřeboval jsem ho, považoval jsem jej za úplně vedlejší záležitost.

Neustále něco dělá, něco podniká...

(ŽID)

Rodina je *nejaristokratičtější* forma života... Ano! — přes všechna neštěstí, omyly, „skandály“ (vždyť skandály byly i v dějinách církve) je to přece jen jediná aristokratická forma života.

Rodinně založený švec je nejen šťastnější, ale i „noblesnější“ než ministr, který „při každém úředním dnu vydá nejméně pět set rublů“ („na čaj“ pro čeládku, jak mi řekl I. I. T.). Jak je možné někoho této aristokratické formy života zbavit? Ale církev o ni lidi nezřídka připravuje („zákazy“, „katechismy“, „blízké příbuzenství“ — moje kráva a jeho kráva pily z jedné louže). Je zajímavé, že „kniha zákazů“ začíná rozvodem: „Nikoli tuto ženu pojmeš za manželku.“ — „Ale co je ti do toho? Já jsem ti na poušti také nepočítal vši.“ Hledme, kde už začíná rozpornost základních pojmů. Mojžíš nikdy „nezrušil“ jediné manželství; Ezdráš sice „přikázal propustit Babylóňanky“, ale taky to byl jenom „Ezdráš“ — ani svatý, ani prorok.

Tomuhle Ezdrášovi bych maličko vyčinil. *Neměl právo* rušit manželství. Není to podle Boha. Přijaly sémě izraelské; a „odtrhovat mě od lůna s *mým* semenem“ — znamená *vraždit děti*.

Dvacet let žiji nepřetržitě v moci poezie. Jsem velmi senzitivní, i když nic neříkám. Nepamatuji den, kdy bych na ní nepozoroval něco hluboce poetického, kdy bych na ní nespatriil nebo od ní nezaslechl (při práci) něco, co probouzí niterné nadšení nebo pohnutí. Proto jsem šťasten. Proto tak dobře píšu (jak se zdá).

(LUGA — PETROHRAD, VAGÓN)

Chci usměrňovat svůj život? Mít na něj vliv?

Ani ne.

VAŠE MAMINKA (*dětem*)

A žili jsme v poklidu, den za dnem, mnoho roků. A byla to nejlepší léta mého života.

(25. ÚNORA 1911)

Je mi nějak smutno (nebo se mně spíše zmocňuje bázeň), když pomyslím na to, že se „o mně po smrti“, a navíc „jako o spisovateli“ bude pochvalně mluvit.

Možná že na té chvále i něco bude: na tom hodnocení se ale bude podílet i materiál, který „je k pláči“. A budu-li takto „nad

své zásluhy“ chválen, budu se na „onom světě“ stydět, bude mi hanba, budu se cítit *provinilý*.

Pokud mě někdo bude mít po smrti rád, měl by o tom pomlčet.

(LUGA — PETROHRAD, VAGÓN)

Má duše je uhnětena z bláta, něhy a smutku.

Nebo takhle:

Má duše, to jsou — zlaté rybky; „blýskají se na slunci“, ale plavou v akváriu plném močůvky.

A neleknou v něm. Dokonce se jim tam daří „skvěle“... Je to nepravděpodobné, ale je to *tak*.

B. mě celého *pozlatil*.

Cítím to...

Bože, jak to cítím!

Každý můj řádek je Písmo svaté (ne ve školním, „utilitárním“ smyslu), každá moje myšlenka je svatá myšlenka a každé moje slovo je svaté slovo.

„Jak se opovažujete!“ křičí čtenář.

„Nu, ‚opovažuji‘ se,“ směju se mu v odpověď.

Jsem „Prozřetelnost“ sama... Bože, jak to cítím.

Když jsem — myslím na Hofmannově koncertu — poprvé uslyšel Francesku da Rimini, u vytržení jsem si pomyslel: to je má duše...

Ta pasáž, kde je v hudbě tak jasně slyšet pohyb křídel (nádhera...).

To je moje duše! To je moje duše!

Nikdy jsem v ničem nenalezl takovou sílu *vnitřního pohybu*, z jaké vyvěrají má léta, hodiny a dny.

Letím jako vítr a jako vítr jsem neúnavný.

„Kam? Proč?“

A konečně:

„Co miluješ?“

„Miluji své noční sny,“ zašeptám vstříc větru.

(V HLUBOKÉ NOCI)

Stárnutí je postupné uvolňování pout náklonnosti. Smrt je definitivní chlad.

Ale ještě víc nás začíná k stáru trápit nepovedený život; ne v tom smyslu, že „jsme si málo užili“ (to člověka ani nenapadne), ale že jsme neudělali, co *jsme měli*.

Co se mne týče, vědomí „povinnosti“ se mě začalo zmocňovat až ve stáří. Dříve jsem vždycky žil, jak mě „napadlo“, tj. podle své chuti a vkusu, podle toho, „jak se mi chtělo“ a „co se mi líbilo“. Člověka, který by byl tak mimo zákon, jako jsem já, si ani nedovedu představit. Vědomí „zákona“ jakožto „povinnosti“ mě nikdy ani v nejmenším nevzrušovalo. „Znal jsem ji jediné ze slovníku pod písmenem P.“ Ale nevěděl jsem, k čemu je dobrá, a taky mě to ani

nezajímalo. „Povinnost si vymysleli krutí lidé, aby mohli utlačovat slabé. A jen hlupák se jí podřizuje.“ Asi tak nějak...

Jen *soucít* jsem cítil vždycky. Ale ten byl mou „zálibou“; a vděčnost byla — mým *vkusem*.

Sám žasnu, jak se snáším se lží. Nikdy mě netrápila. Ale mělo to zvláštní příčinu: — „Co je vám do toho, co *přesně si myslím*, proč bych vám měl říkat své skutečné myšlenky.“ Můj hlubinný subjektivismus (patos subjektivismu) způsobil, že jsem celý život prožil za neodstranitelnou a nezničitelnou *oponou*. „Na tu oponu mi nikdo nesmí sáhnout.“ Tam jsem žil; tam — sám v sobě — jsem byl upřímný... Zdálo se mi, že do upřímnosti toho, co jsem říkal „tam za oponou“, nikomu nic není. „Mluvit jsem povinen užitečně.“ „Vaše kritika se může týkat jen toho, zda to, co *říkám*, je *užitečné*; a to ještě s výhradou: je-li to škodlivé, tak to *nepřijímejte*.“ V pětatřiceti jsem se držel aforismu: „Nepíšu na kolkovaném papíře“ (takže to můžete kdykoli roztrhat).

Jestli jsem nicméně psal většinou (myslím dokonce, že vždycky) upřímně, pak nikoli z lásky k pravdě, kterou jsem nejen necítil, ale ani „jsem si ji nedovedl představit“, nýbrž z lenosti. Lenost je můj negativní patos. Lhát — kvůli tomu je přece potřeba „vymýšlet si“, „dbát na logiku“ a „konstruovat“, a to je mnohem těžší, než „říct to, co je“. Tak jsem prostě „kladl na papír to, co je“: z toho pramení má upřímnost. Je přirozená, ale není mravná.

„Tak rostu: a když se vám to nelíbí, nemusíte se dívat...“

Proto se mi často zdálo (a možná že tomu tak i ve skutečnosti je), že jsem ten nejpravdivější a nejupřímnější

spisovatel: třebaže v tom není ani za mák mravnosti.

„Tak mě stvořil Bůh.“

Od mládí, dokonce už od dětství, a vlastně odjakživa v sobě cítím splynutí života, osudu, myšlení, a hlavně tvorby z „vůle boží“. Z toho, myslím, vyplývá moje lenost. Byl jsem lenivý, protože jakýsi vnitřní hlas, jakési nepřemožitelné vnitřní přesvědčení mi říkalo, že Bůh si přeje, abych říkal právě to, co říkám. Nebylo to přesvědčení vždycky stejně intenzivní; ale občas tato víra dosahovala fantastické síly. Celý jsem *houstl*, duše mi *houstla*, myšlenky nabývaly zcela zvláštního tvaru a „jazyk mluvil sám“. Často jsem v takových případech neměl po ruce pero: tehdy jsem všechno, co jsem měl na duši, *vyslovoval*... Ale cítil jsem, že v tom, co „vyslovuji“, je takový přetlak síly („*hustoty*“), že by se zřítily zdi, že by se zhroutily instituce, cizí zákony, nějaké cizí „přesvědčení“... V takových chvílích jsem cítil, že vyslovuji jakousi absolutní pravdu v „přesně takovém úhlu sklonu“, v jakém je pravda ve světě, v Bohu, v „pravdě o sobě“. Většinou jsem to však nezapsal (neměl jsem po ruce pero).

Pocit *zločinné viny* (jako Dostojevskij) jsem nikdy neměl: zato mě vždycky krušil pocit vlastní nekonečné *slabosti*...

Slábnout jsem začal od sedmi osmi let... Začal jsem cítit prapodivnou ztrátu vlády nad sebou samým, nad svými činy, nad „výběrem povolání“, nad „postavením“. Na fakultu jsem se například přihlásil proto, poněvadž na ní studoval můj starší bratr, ale přitom jsem k bratrovi (tehdy) neměl žádný duchovní

ani nějaký jiný vztah. Vcházel jsem vždy do „otevřených dveří“ a bylo mi úplně lhostejné, „jaké dveře se mi to otevřely“. Nikdy v životě jsem se *nerozhodoval* a nikdy jsem v pravém slova smyslu *neváhal*. Šlo o zvláštní absenci vůle a o lhostejnost. Jen jsem si vždycky myslel: „Bůh je *se mnou*.“ Ale do „žádných dveří“ jsem nevstupoval v naději, že „Bůh mě neopustí“, nýbrž jen ze zájmu „o Boha, který je *se mnou*“, a z toho vyplývajícího nezájmu o to, „do jakých dveří vstupuji“. Vcházel jsem do dveří, kde sídlila „lítost“ nebo kde sídlil „vděk“ ... Díky těmto dvěma motivům si nakonec přece jen myslím, že jsem byl dobrý člověk a že mi za to Bůh mnohé odpustí.

Kolik věhlasu, když ne literárního (to ani v jediném případě), tak alespoň publicistického, je u nás smočeno v chlapecké krvi. Ó kdyby jen ti chlapani uvěřili, že lidé, kteří je nikdy k tomu krvavému dílu (teroru) nepodněcovali, k nim chovají lásku a *váží si jich* — jejich nedocenitelných věčných duší, jejich nejasné a drahé „budoucnosti“ (celý svět) — víc než „našeptávači“, jimž důvěřují! Ale oni tomu nikdy neuvěří! Myslí si, že jsou ve světě opuštěni a sami, že jediní, kdo jim zůstali, jsou „spřízněnci“, tj. ti, kdo jim našeptávají: „Jděte nám v čele, my jsme starý šmejd, ale vy jste stateční a ušlechtilí.“ Nad tímto našeptáváním se nikdy nikdo nezamyslel. Někrasov, člen Anglického klubu a partner milionářů, je víc než kdo jiný popíchl veršem: „Uved' mne v tábor *hynoucích*.“ Tento verš je vskutku přímo vykoupáný v krvi. Někoho nešťastnějšího než naši mládež si opravdu nelze představit. V ní se odráží celá naše realita, která „je (svou nesmyslností) podobna snu“ a která v mládeži živí onu černou

a hořkou myšlenku („všichni nás opustili“). Ale co mohli vlastně uvidět nebo uslyšet od nadutých generálů, od toporných státních radů, od všech těch „handlířů a kupčků“ a vůbec od (téměř) „celého ruského národa“! Co kdyby si připomněli staré babičky a tety... To je záblesk světla. Bože, jak strašný, jak vpravdě ponurý je náš život.

Čukovskij je přece velmi dobrý spisovatel. Ale všechno „dobré“ dostává od něj literatura (zahrabávání mrtvol), v něm samém nic „dobrého“ nezůstává. Je zkrátka velmi užitečný, ale není to skvělý spisovatel; v literatuře to ovšem znamená *všecko*.

Ale není to mizera, jak jsem se ho snažil zpodobnit (viz Repinův portrét).

(SANKT PETĚRBURG — KYJEV, VAGÓN)

Člověk je zakotven dvakrát: jedna kotva jsou rodiče, náš „domov“, dětství. „První láska“, třináct čtrnáct let — to je přelom; předzvěst, že se zachytila „druhá kotva“... Zrození a svatební věnec; přístaviště, z něhož se „vyplouvá“, a přístaviště, k němuž se „přirazí“. Posledním přístavem je hrob. A je příznačné, že k hrobu nás směřuje už láska. Jenže láska znamená, že „znovu rodím“ a že se stávám „*mateřským přístavem*“ pro děti.

Už z této *skladby života* je jasně vidět, že naše genitálie jsou důležitější než mozek. „Mozek“ je kapitán; ten, kdo kormidluje. Ale pro mořeplavbu není důležitý kapitán, osoba zaměnitelná a nájemná, ale to věčné „vyplouvání“ a „přistávání“.

Východoindická společnost jistě v žádném případě nevznikla pro potěchu kapitánů; stejně jako volžská paroplavba a obchod obilím.

„Krásná tvář“ je pro ženu daleko a daleko důležitější než „intelektuální schopnosti“. Ano, je to tak. Ženy to také tak cítí. Jenže jen *ony*. A škola? Metodika výchovy? — „Bifluj kvadratické rovnice“ a „řeky Latinské Ameriky.“ „A nezapomeň na přítoky Rio de La Plata.“ Ó jak pochopitelné a správné je, že právě *ony* „zapomínají“.

(LUGA — PETROHRAD, VAGÓN)

Jak „starý vlk“ se nachlemtal ruské krve a sytý se odvalil do hrobu.

(O ŠČEDRINOVI, VAGÓN)

Porodila, a tudíž měla *právo rodit*. Nikde jinde není „já mohu“ a „já mám právo“ tak totožné jako při rození dětí.

Váš stařík přece řekl: „Mohu, tedy musím.“ Myslel přitom na hofráty, kteří se po ránu vypravují za povinností, a také na mladíky, kteří se mohou („a tedy ...“) držet dál od dívek. Dejme tomu, že je to *tak*. Stejně to ale dopadne i s úvahou chlapců: „*Mohu* s dívkou počít dítě, a tudíž ho *musím* počít.“ Co by na to odpověděl královecký mudrc?

(LUGA — PETROHRAD, VAGÓN)

Patos „égalité“. Co je to? Stojím (dle svého mínění) dosti vysoko na žebříčku literatury, ale nikdy bych po ní ani příliš neprahl, ani bych se jí (égalité) nevyhýbal. „Mně je všechno

jedno...“ Kdežto Popriščin by se strhal touhou po égalité se španělským králem a Bobčinskij by samozřejmě chtěl mít égalité s gubernátorem. Co to znamená? Máme věřit, že duchem égalité je stesk všeho poníženého a všeho, co se lituje, všeho „polovičatého“ — stesk po rovnosti s *jedničkou*?

Darwin, který vyhlásil égalité šimpanze a člověka, jednal mnohem víc ve „francouzském stylu“ než v anglickém (jak se myslelo; jak si myslel N. J. Danilevskij).

(LUGA — PETROHRAD, VAGÓN)

Končím tedy tím, že začínám nenávidět všechno ruské. Jak je to smutné a hrozné.

Zejména na sklonku života.

Ty ospalé tváře, neuklizené pokoje, nedlážděné ulice...

Odporné, odporné...

(LUGA — PETROHRAD, VAGÓN)

A všude samý klam a mam. „Proč ten sedmispáč ještě ke všemu věčně lže?“

(RUSOVÉ; LUGA — PETROHR., VAGÓN)

A nač vůbec potřebuju mít „svého přítele čtenáře“? Copak píšu „pro čtenáře“? Ne, píšu pro sebe.

„A proč tedy publikujete?“

„Dostávám za to peníze...“

Subjektivní pocit je ve shodě s vnějšími okolnostmi.

Z toho pochází literatura. A basta.

(LUGA — PETROHRAD, VAGÓN)

Poutník, věčný poutník. A všude jenom poutník.

(LUGA — PETROHRAD, VAGÓN; O SOBĚ)

Co to bylo za osten, který jsem stále cítil ve svém srdci a který je v podstatě příčinou veškerého mého spisování?

Byl to — můj hřích.

Skrze hřích jsem poznával svět a hřích (pokání) určoval můj vztah ke všemu na světě.

(LUGA — PETROHRAD, VAGÓN)

Každá láska je krásná. A jediné ona je krásná.

Protože jediné, co je na světě „samo o sobě *pravdivé*“, je láska.

Láska vylučuje *lež*: první „zalhal jsem“ znamená: „už *nemiluji*“ nebo „*miluji méně*“.

Hasne láska — hasne i pravda. Proto „pobývat na zemi v pravdě“ znamená neustále a skutečně milovat.

(LUGA — PETROHRAD, VAGÓN)

Sláva je zmije. Kéž mě nikdy neuštkne.

Ležet po koupání v teplém písku — to svým způsobem stojí za filosofickou úvahu.

Proč se nestali „lazaroni“, kteří si věčně leží na písku, skvělou filosofickou školou?

(NAD SBÍRKOU MINCÍ)

Ruská církev je pozoruhodný jev. Protestantství a katolictví jsou v mnohém ohledu pozoruhodnější, ale v něčem je zase pozoruhodnější ona. Všimněme si, že klidní myslitelé — jako Buslajev, Tichonravov, Ključevskij nebo jako S. M. Solovjov — v ní neshledali *nic, co by se mělo napravovat*, a byli s ní naprosto spokojeni. A přitom to byli lidé věřící, nábožní, lidé bohabojní v nejlepším slova smyslu — *rusky mírumilovní*. O náboženství si nic zvláštního nemysleli, ale celý život pracovali, počestně žili, tvořili. Náboženství jim bylo jakýmsi samozřejmým pilířem, který podpíral celou tu horu ušlechtilé práce. Není pochyb, že jako „bezvěrci“ nebyli by ani tak šlechtní, ani tak pracovití. K náboženskému skepticismu by se zachovali s nesmírným pohrdáním. „Trestní řízení“ s pravoslavím začíná pod jejich úrovní (nebo mimo ni): u myslitelů sžíravých, nestálých a malicherných. Tolstoj, Rozanov, Merežkovskij, Gercen — ti už nemají nic společného s Buslajevem a jeho tichými podvečery. Ti jsou samý shon a bouře, vztek a nervy. Tu a tam je někdo z nich zajímavý. Ale nikdo z nich není klidný, jasný, harmonický.

Pravoslaví je živnou půdou pro klidného ducha, ale v naprostém rozporu s duchem neklidným, rozbouřeným. Alegoricky řečeno, je v něm Zeus; v Alexandru Něvském dokonce dostalo i „Marse“. V „petrohradském období“ (slavjanofilové) všichni stavěli chrámy Alexandru Něvskému, i když to byl „Arés“, a zároveň i „Romulus“ Ruska, a odsunuli do pozadí kyjevské askety. A tak pravoslaví je Mars a Zeus (*jejich živel*); ale chybí mu Afrodíté, nemá Junonu, „paní domu“, Saturna a nedozírnou mystiku.

(NA DRUHÉ STRANĚ OBDRŽENÉHO DOPISU)

Něco nedáš — a do duše ti vstoupí smutek. I když jde jenom o dárek.

(HOLČIČKA NA NÁDRAŽÍ V KYJEVĚ, KTERÉ
JSEM CHTĚL VĚNOVAT PATENTNÍ TUŽKU;
ALE PROPÁSL JSEM VHODNOU CHVÍLI
A ONA ODEŠLA S BABIČKOU.)

Avšak holčička se vrátila a tužku jsem jí dal. V životě nic takového neviděla a sotva jsem jí ten „zázrak“ dokázal vysvětlit. Jak dobře nám oběma bylo.

Kdopak odchází do hrobu s *čistou duší*? Ó, jak potřebujeme *očistu*!

(ZIMA 1911)

... možná že jsem tedy hlupák (proslýchá se to), možná i podvodník (i tak se někdo občas vysloví): ale nikdo přede mnou neuvažoval s takovou *šíří* a „neodhaloval tak nezměrné horizonty“ jako já. A „všechno napadlo mě samotného“ — nepřejal jsem ani „ň“. Zvláštní. Jsem přímo podivuhodný člověk.

(NA PODRÁŽCE PANTOFLE; KOUPÁNÍ)

Rozum se mi popletl, načisto popletl...

Celý život jsem zasvětil *ničení toho*, co *jediné* na světě mám rád; měl snad někdo smutnější osud?

(LÉTO 1911)

Komu je osud *nakloněn*, toho uchrání slávy.

(ZIMA 1911)

Soudí se o mně, že jsem „pochleboval vrchnosti“, a přitom unikátní vlastností mé psychologie je tak silný pocit *prázdnoty kolem mne* — *prázdnoty, mlčení a nebytí* kolem a *všude*, že si sotva myslím, sotva *věřím*, sotva *připouštím*, že mám nějaké „současníky“. Vypadá to nemožně a hloupě, ale — je to tak.

Čím to je, že vůbec „netoužím po věhlasu“ (nebo vlivu), ale (někdy) je mi tak smutno (i když se mě občas zmocní i dobrý pocit), že „má literární činnost nebyla k ničemu“, že mne nikdo nenásleduje, že nemám „školu“?

Příčina je v jakési zvláštní touze, aby *lidé byli šťastni*. Vždycky soudíme „podle sebe“ (jinak to ani nejde). A „podle sebe“ soudím, že šťasten není možné být jinak než se *svými myšlenkami*. Byl bych velmi rád, kdyby se to „obešlo beze mne“; v takovém případě bych sice napsal doslova to, co jsem napsal, ale bylo by mi úplně jedno, zda mě někdo čte nebo ne.

V tom smyslu je „přání mít vliv“ v skrytu velmi ušlechtilým cítem: *být přítelem všech a mít za přítele celý svět*.

Ale to bych se nemusel podepisovat, kdežto já se podepisuju. To je mi divné, protože moc výhod v tom není, „Rozanovovi“

mnohem víc nadávali než ho chválili: a nadávali urážlivěji a myslím, že i (v jistém směru) úporněji, než chválili.

(PŘI VÝBĚRU TĚCHTO POZNÁMEK)

Byl hloupý a nevzdělaný; přesněji řečeno — zaostalý, ale překvapivě talentovaný. Jestli něco „přejal“ od Witteho nebo ne — nevím. Ale beze vší pochyby to byl poctivec, protože lidé s desetinou jeho talentu končili jako „tajní radové“ a dosáhli uspokojivých rent a penzí. On zemřel ne-li jako žebrák, tedy určitě jako chudák.

Ale nejen kvůli tomu jedinému to byl „ryzí poctivec“: měl v sobě cosi tak nepostižitelného, cosi tak zvláštního, že i kdybych ho chytil za ruku, jak mi krade kapesník, stiskl bych mu ji a řekl bych: „Serjožo, to je nějaké nedorozumění, vždyť já věděl a vím i *teď*, že jsi jeden z nejpoctivějších lidí v Rusku.“ Rozplakal by se andělskými slzami, jakými „počestný“ Kutler, který si lebedí s šestitisícovou penzí, nikdy nezapláče.

(O ŠARAPOVOVI, KDYŽ UMŘEL)

Nepřu se s Bohem a neodvrátím se od něho, když na mne po modlitbě nesešle „milost“: já ho miluji a jsem mu oddán. A ať udělá cokoli — neřeknu proti němu křivého slova, ale budu plakat nad sebou.

(SMUTNÉ LÉTO 1911; RUKA JE STÁLE
NEHYBNÁ)

Duší pravoslaví je dar modlitby. Jeho tělem jsou obřady a kult. Ale kdo by si pomyslel, že na něm krom obřadů nic není

(Garnack, Derpták — Berliňák), ten by, ať sebechytřejší,
z pravoslaví nepochopil nic.

(LÉTO 1911)

Kdo má rád ruský národ — nemůže nemít rád jeho církev.
Protože národ a jeho církev jedno jsou. A jen u Rusů jsou
přítom opravdu *jedno*.

(LÉTO 1911)

Nemám žádnou chuť realizovat se, nic mě k tomu nenutí,
nemám „vůli k bytí“. Jsem nejméně realizovaný člověk.

Mám za tento rok několik krásných dopisů od Maxima
Gorkého. Je to skvělý člověk. Ale vidí-li a nazírají-li i všichni
ostatní „leví“ stejně — jak musejí mít zúžený obzor především
ve srovnání s „naším obzorem“! Je snad pravda, že rozdíl mezi
radikalismem a konzervatismem spočívá v rozdílu mezi
mělkostí a hloubkou pohledu, mezi „krátkozrakostí“
a „jasnozřivostí“? Je-li tomu tak, pak tedy zvítězíme?! Ale
zatím není nejmenší naděje.

Pro Gorkého bylo osudné, že se stal *slavným*, že dosáhl
vysokého postavení. V jádru je to bytostný bojovník. S kým však
bojovat, jsou-li všichni pobiti? Přece ne s Tringmutem nebo
s Katkovem? Nebo s knížetem Meščerským, o němž Gorkij
sotva věděl, že vůbec existuje...

A ruce ochably.

Bojovník padl bez boje. Psal jsem mu o tom, ale on
kupodivu tuto myšlenku vůbec nepochopil.

Potkal jsem jen tři lidi, kteří byli chytřejší nebo přesněji řečeno — nadanější, původnější a svéráznější než já: Šperk, Rcy a Fl-ij. První zemřel jako chlapec (26 let), nijak se neprosadil; druhý byl „Těntětnikov“, který si prostě vyhříval panděro na sluníčku. Sám sebe charakterizoval slovy (jinotajně v jednom článku): „Ivan Ivanovič, který hraje na housle.“ Na jejich *mozcích*, nebo lépe řečeno, na jejich *duších*, v jejich *metafyzické zkušenosti* (do narození) bylo pozoruhodné, že nevěděli, co je to omyl, chyba; jejich soudy bylo možno přijímat „naslepo“, bez rozmyšlení a bez prověření. Jejich slova a soudy — i ty nejkratší — vrhaly světlo na celou zeměkouli. Všichni byli skoro slavjanofily, ale v podstatě to žádní slavjanofilové nebyli, každý z nich byl *osobnost*, „já“...

Další významní lidé, které jsem vídal: Račinskij, Strachov, Tolstoj, Pobědonoscev, Solovjov, Merežkovskij — ti nebyli lepší než já...

Cosí velmi *silného a svébytného* jsem cítil v Tigranovovi (měl knížku o Wagnerovi). Setkali jsme se však všehovšudy jednou a já jsem přitom byl rozrušený a nemohl jsem ho klidně pozorovat, ani mu naslouchat. O něm bych řekl, že byl nadanější než já.

Stolpner byl *velmi inteligentní*, v *jednotlivostech* mě převyšoval; v *celku* však nikoli.

Ano... Za lepšího, než jsem sám, jsem pokládal ještě Konstantina Leontějeva (naše korespondence).

Ale nade všemi jmenovanými jsem měl převahu v chytrosti („mít pod čepicí“), a možná že právě proto jsem (v literatuře) nevzal za své jako ti nešťastníci („smolaři“). Už v dětství, už ve svém vyděšeném a utrápeném dětství jsem si osvojil zvyk mlčet

(a ustavičně přemýšlet). Stále mlčím... o všem přemýšlím... a všechno slyším... Hlupáky i řeči moudrých... A všechno to ve mně pomalu a tiše zráló... Nikam jsem nespěchal, „rád jsem si poležel“... A zatímco ostatním se všechno „zašmodrchalo“ nebo „zvadlo“, mně se díky té pomalosti nic „nezašmodrchalo“ a myslím, že všechno i dozrálo. Jak úspěšně se rozvinula má literární činnost ve srovnání s Rcy a Šperkem, kolik knih už jsem vydal... Ale za celý život mi žádné veřejné ohlasy a dithyramby (v tisku) neposkytly takové klidné a hrdé uspokojení jako přátelství a (jak jsem cítil) úcta (u Šperka i láska) těchto tří lidí.

Co to jen má jejich literatura za osud: čím to, že nejsou slavní, že jsou zavrženi a zapomenuti?

Šperk, jako by tušil svůj osud, říkával: „Četl jste Grubera (nemýlím-li se)? Ne? Hrozně rád bych si od něj něco přečetl. Mě *vůbec přitahují* bezejmenní spisovatelé, kterých si nikdo nepovšiml. Co to bylo za lidi? A ta radost, když u nich narazím na neobvyklou a dobu předbíhající myšlenku.“ Jak je to prosté, hluboké a krásné!

Dodnes si pamatuji jeho aforismus o dětech: „Děti se od nás liší tím, že všechno vnímají, a natolik realisticky, jak už my dospělí nedokážeme. Pro nás je ‚stůl‘ kus ‚nábytku‘. Ale dítě kategorii ‚nábytku‘ nezná: a ‚stůl‘ je pro dítě tak ohromný a živý, jak pro nás nikdy nemůže být. Proto *mají děti* mnohem více ze světa než my...“

A ještě jeden jeho pozoruhodný názor: „Běžné pravidlo, že *děti si musí vážit rodičů a rodiče musí milovat děti*, se má číst obráceně; rodiče si naopak musí *vážit děti* — vážit si jejich svérázného světa a jejich prudké, na urážku vždy citlivé přirozenosti, kdežto děti mají rodiče jen *milovat* —

a nepochybně je milovat budou, pocítí-li jednou, že *rodiče mají úctu k nim, dětem.*“

Jak je to moudré a nové.

Tolstoj... Když jsem s ním mimo jiné hovořil o sobě a manželství, o pohlaví — viděl jsem, že to má všechno popletené jako gymnazista, který si plete „i“ a „y“; nerozuměl vlastně vůbec ničemu vyjma toho, že je třeba „zdrženlivosti“. Ani tuto nitku ale nedovedl rozvinout v přadénka, z nichž je spletena. Ani stopa po analýze, ani schopnost kombinace; dokonce ani *myšlenky* — jen výkřiky. S tím se nedá komunikovat, to je cosi imbecile...

Na S-ovi je zajímavé jenom to, že „mu na rameni seděl běsík“ (na Baltském moři). To stálo za řeč. Záhadný a *hluboký* byl jeho smutek, to, o čem *mlčel*. Ale slova, co napsal, byla jen obyčejná žurnalistika (Brandeljasové).

Stavěl na odív svou *hrdost*. A ta nebyla *k ničemu*. O tom nejlepším v sobě, o *smutku*, pomlčel.

Pobědonoscev byl výtečný člověk, ale nijak nedal najevo, že má „výjimečný, *svébytný ruský rozum*“. Byl natolik obyčejný, že ani neobnosil svou profesuru.

Prohřešil jsem se na něm. *Neměl jsem* o něm po jeho smrti psát špatně. Objektivně vzato jsem měl sice pravdu, ale nebyl jsem v těch člancích *noblesní*. Račinskij byl suchý a akurátní rozum bez čehokoli nového a původního.

Literatura (*tisk*) připravila lidi o všechnu *samolibost*. Všichni se jí začali *bát*; všichni od ní začali něco *očekávat*. „Ti podvodníci přece rozdávají literární ceny.“ Z toho vzešla její *moc*.

A končí teprve tam, kde si jí člověk *přestane všímat*. „Šestá velmoc“ (Napoleon) se mění v šedivou polorozvalenou vesničku, jakmile se k ní obrátíte zády a *hledíte na věc samu*, a ne na polní mapu s nápisem „šestá velmoc“.

... Ale vždyť ve skutečnosti — Bože! Bože! — v mé duši věčně stál klášter.

Potřeboval jsem snad náměstí?

Brrr...

O čem nemám ponětí, co vůbec nevím: jsem „něco“ nebo nejsem *nic*? Jakýsi víchř ve mně bouří a tu se mi zdá, že „něco“ jsem. Ale když se „dlouhý svitek rozvine“ (Puškin), ukazuje se, že nejsem „nic“.

(SANKT PETĚRBURG — KYJEV, VAGÓN)

„Co pořád přemýšlíš o sobě? Mysli také na jiné.“

„Nechce se mi.“

(SANKT PETĚRBURG — KYJEV, VAGÓN)

Ach, lidé: nepropaste jediný jen trochu jasný večer. Život rychle uletí, pomine, a pak řeknete: „Užil bych si,“ ale už to nejde: bolest, smutek, „pozdě“! Numismatika — proč ne; kniha — budiž, třeba i kniha.

Jenom *nic* nepište, „nesnažte se“; utratíte život, a co napíšete, bude „hloupost“ nebo „zbytečnost“.

Ano, možná že „projekt budovy“ dobrý není: ale už teď nás chrání před deštěm a blátem: přece byste ji teď *nezačali bořit*?

(VAGÓN; O CÍRKVI)

Moje hlava nebes se dotýká.

Ale jak slabé mám nohy...

V mnohém ohledu rozumím pohanství, judaismu a křesťanství lépe a bytostněji, než jim rozuměli v klasických dobách rozkvětu sami jejich zvěstovatelé.

A přitom jsem jenom — „obyčejný člověk dnešní doby“, se všemi jeho slabostmi a s jeho velikým antihistorickým „mně se nechce“ ...

V tom však tkví tajemství dialektiky: „můj dnešní den“, k němuž jsem se připoutal, jak myslím, s takovou silou jako nikdo *přede mnou*, mi k tomu dal všechnu sílu a důvtip. „Takže ze slabosti *vzešla síla*“ a „z *téhle síly* — zase *naopak slabost*.“

„Naše generace“ nejenže nemá „valný význam“; nemá vůbec žádný význam. Mine šedesát let, „jediný povzdech historie“, a nezůstane z ní víc než z mumií doby Sezostriovy. Co víme o lidech dvacátých let (19. stol.)? Jenom to, co říkal Puškin. Každý jeho řádek známe, pamatujeme si ho, učíme se z něj. Ale jeho „současníci“, kteří *pro svou dobu* rovněž něco znamenali, jako by pro nás ani neexistovali. Z toho vyplývá: žij a pracuj, *jako by nikde kolem nikdo nebyl*, jako bys vůbec neměl současníky. A mají-li tvá práce a tvé myšlenky cenu — přežijí všechno, co tě kolem tebe nenávidí, co tebou pohrdá a co se tě snaží zničit. Nejsilnější je prostě nejsilnější a nejslabší je nejslabší. Matka mé „přítelkyně“ říkala (v Jelci): „Pravda je nad slunce jasnější.“

Žij tedy pro ni: a lidé ať si jdou, kam chtějí.

Co máš rád, bloude? — Svou vidinu.

(VAGÓN; O SOBĚ)

Když sedím u doktora, tak vždycky na krajíčku židle a v duchu si říkám: máte chuť vykrákat mě za uši — no prosím —, nebo mi dát pohlavek — jak račte; jsem trpělivý a rád posloužím. Jen mě ale po tom všem hleďte uzdravit. Bůhvíproč si o všech nemocech myslím, že jsou nevléčitelné; to proto jsem se vždycky bál poslat pro doktora. Horečka 39 stupňů, blouznění — „inu, to je nastuzení, okamžitě pět gramů aspirinu, vtírat ocet, přikládat hořčičnou placku, užívat projímadlo“; a hlavně „zalézt do postele“ — no a „přejde to“. Ale jak „zavolám doktora“ — je to choroba a já si nevím proč pokaždé myslím, že je „nevléčitelná“. Ovšem u doktora Rentělna před třetí operací mé „přítelkyně“ jsem se hned u dveří jen tak příkrčil, aby to vypadalo, že sedím, a židle jsem se ani nedotkl. Pomalu mi říkal:

„Čípek... je třeba vyoperovat krček dělohy. A taky ji zmenšíme a vyčistíme (chirurgicky?!!).“

Ale Bože můj: *rakovina* se vždycky objeví „na krčku dělohy“, a když se musí „vyoperovat“ — tak to znamená rakovinu...

Nepamatuji se, jak jsem se tenkrát dovlekl domů...

A život už zatím docela uplynul... Zbývá několik pochmurných roků, smutné a zbytečné stáří...

Jak všechno ztratilo cenu! S tímhle pocitem se vždycky hlásí stáří. Zejména věci, předměty: šaty, nábytek, všecko kolem vás.

Jaký je úhrn života?

Je v něm hrozivě málo smyslu. Žil jsem, kdysi se i *radoval* — a to je hlavní. „A co z toho?“ Nic moc. Hlavně ale nějak „nezáleží“ na tom, aby „z toho něco bylo“. *Téměř toužím po anonymitě.*

Co bylo v dávné i nedávné minulosti nejlepší? Dobrý nebo alespoň kloudný skutek. A ještě — dobré setkání: tj. seznámení s dobrým, spřízněným a drahým člověkem. To ozařuje stáří jako nejsvětější paprsek. S jakou útěchou vítám takové paprsky, ach, tak nemnohé.

Ale halasné radosti života (neměl jsem jich snad dost)? A takzvané „požitky“? Byly příjemné v okamžiku, kdy se mi jich dostávalo, ale nemají žádný význam pro „potom“.

Teprve ve stáří člověk sezná, že „se mělo dobře žít“. V mládí to člověka ani nenapadne. Ani v dospělém věku mu to nedochází. Ale ve stáří je vzpomínka na dobrý skutek, laskavý, jemný vztah — jediným „světlym hostem“ v „pokoji“ (v duši).

(ZA HLUBOKÉ NOCI)

Co jiného je v Rusku drahé a milé, ne-li staré kostely! Snad ne kanceláře nebo redakce? Kostel, starý, prastarý, a d'áček — „nic moc“, všichni mají nějaký ten hříšek, všichni mají svoje slabůstky. *Ale teplo je pouze tady. Čím to, že tady je teplo, zatímco*

*všude jinde je studeno? Maminku tady pohřbívali, bratry: i mně tu pohřbí; budou se tady ženit moje děti; všechno — tady...
Všechno důležité... A tak to tu lidé zadýchali.*

V mé „družce“ mi dal Bůh člověka, o němž jsem nikdy nezapochoval, v němž jsem se nikdy nezklamal. Legrační ale je, že neminulo dne, abychom na sebe nekřičeli. Naše rozmíšky však nikdy nevydržely až do večera. Obvykle už po půlhodině jsme se já nebo ona za hrubosti (křik) omlouvali.

Nikdy, nikdy mezi námi nebyla zloba nebo neúcta.

Nikdy!!! Ani jediný *celý den*. Ani v jediném našem dni za celých dvacet let slunce nezašlo nad naším „nesvárem“.

(V HLUBOKÉ NOCI)

Tiché, temné noci...

úlek zločinu...

Stesk samoty...

Slzy zoufalství, hrůzy a potu práce...

To jsi ty, křesťanství...

Pomoc shrbenému...

Pomoc unavenému...

Víra nemocného...

To jsou tvé kořeny, křesťanství...

Věčné, zázračné kořeny...

(PŘI KOREKTUŘE FEJETONU)

„Všechno vzniklo skrze placentu,“ řekl Šernval. „Jako v sedmnácti a půl, tak i teď, v sedmačtyřiceti, je v těchto věcech

jako dítě. „Proč mi visí ruka?“ — a žádnou jinou starost než o ruku si nedělá. Doktor říká posměšně: „Tak nejvíc ze všeho jich znepokojuje ruka. Ale vždyť zrovna to nic není, mají dokonce ochrnutou jenom *levou*...“

A v jakémisi zadumání kouří cigaretu.

Duše bolí, duše bolí, duše bolí...

A co si s tou bolestí počít — nevím.

Ale jen s bolestí jsem ochoten žít... Ona je tím nejdražším pro mne a ve mně.

(V HLUBOKÉ NOCI)

Už před třemi lety říkala moje bezejmenná a věrná „družka“, již jsem za všechno vděčen:

„Cítím, že tu už dlouho nebudu... Pojd', prožijme těch pár roků dobře...“

Všechno se ve mně svíralo a sotva slyšitelně jsem odpovídal: „Ano, ano!“

Ale ve skutečnosti jsem ze sebe ani to „ano“ nevypravil.

VAŠE MAMINKA (*dětem*)

„Ustříhla jsem si cop — už ho nepotřebuju.“

Nádherný kaštanový cop. Teď jí vlasy trčí jako myší ocásky.

„Proč? Proč ses mě nezeptala? To *mne bolí*. Jako bys zahodila něco, co bylo *pro ostatní požehnáním*...“

„Všechno jsem ztratila. K čemu je mi cop? Kde je má šíje?
Kde jsou mé ruce? Nic nemám. A tak jsem zahodila i cop.“

(V den svatého přijímání, pozdě večer.)

Připadalo mi to a stále mi to připadá jako jakési předsmrtné gesto.

(25. ÚNORA 1911)

V padesáti šesti letech mám 35 000 rublů. Ale má „družka“ stůně... A najednou jako by mi všechno bylo nanic.

Jediným jejím „přítelem“ jsem přitom byl vlastně já: já jediný pláču, jediný bez přestání pláču, slzy tečou a nemohou se zastavit.

Děti... Jak málo potřebují rodiče, když dospívají. Kamarádi, vlastní život, budoucnost — to všechno je tolik vzrušuje...

Když zemřela moje maminka, pochopil jsem jen jedno: že si mohu veřejně zapálit cigaretu. A hned jsem si ji taky zapálil. Bylo mi třináct let.

Dvacet let jsem jako „svěží zurčící potůček“ míjel její hrob.

A ještě jsem se rozčiloval, že je kolem nějak smutno, ani kvítek tu nekvete. Takhle pozdě všechno pochopit...

... Ano, získal jsem „věhlas“... Ó jak rád bych ten věhlas roztrhal zuby, rozdrásal nehty, zakousl se do něj svým posledním zkaženým zubem.

Ale na všechno je pozdě...

Ó jak bych si přál znovu žít, s jediným cílem — *nic nepsat*.

Všechny ty čmáranice mě připravily o vše; a odváděly mě od „družky“, pro kterou jsem měl žít, chtěl žít a chci žít.

Ale „talent“ mě stále pobízel psát a psát.

(V HLUBOKÉ NOCI)

A klopýtá, klopýtá má klopýtalka po schodišti. Stoupá vzhůru, pravou nohou stále napřed, mne za zákrutem nevidí, ale já vidím ji; se zrudlou tváří povídá služebné, která ji podpírá: „Tak jsem... (něco si už nevybavuji) dneska dala sto rublů za doktora. Úplně jsem V. V-če oškubala.“ — „Nadobro oškubala,“ směju se a běžím dolů. „Jakých sto rublů jsi dala: *já* je dám. Ne sice dneska, ale ještě tenhle týden.“

Ale ona má jedinou starost na sedm dní dopředu, že její choroba moc stojí. Zasmála se a s bolestí i zvesela jsme vešli do předsíně. Ach, ty má stařenko klopýtavá: za tvou pevnou chůzi bych dal tisíce... a za *celé tvé zdraví* bych dal vše.

„Nic z toho už teď nepotřebuji. Jenom abys byl zdrav a aby děti byly dobře opatřeny a získaly slušné postavení.“

(3. LISTOPADU 1911, PŘED KONCILIEM
V ODPOVĚĚ NA SLIB, S NÍMŽ JSEM MNOHO
LET OTÁLEL; ŠLO O KRESBY MINCÍ)

Mluvil jsem o svatbě, o svatbě, o svatbě..., avšak stále se ke mně blížila smrt, smrt, smrt.

Celý život strašná samota. Od dětství. Osamělé duše jsou ušlápnuté duše. Ale ušlápnutost je důsledkem bloudění. Strašlivá tíha samoty.

Není ta bolest z toho?

Nejen z toho.

27. listopadu zemřela v Jelci osmdesát pět let po svém narození „naše babička“ — Alexandra Andrianovna Rudněvová, rozená Ždanovová. Celých sedmdesát let pracovala pro druhé; již v patnácti letech se rozhodla pro manželství, které bylo výhodnější spíš pro jejího malého bratra, o něhož se musela postarat, než pro ni. Oba byli úplní sirotci. Od té doby byla pořád veselá, „odskakovala si“ do kostela, učila okolní předměstské děti „číst a psát, o Bohu, o carovi a vlasti“, byť v pravopisu si sama nebyla jistá... Jako věčné světlo katakomb (svíčka svinutá do klubička) svítila, hrála, laskala, pracovala a plakala — hodně plakala (...) — a jen službou boží si utírala slzy (útěcha). Necht' je tato kniha zasvěcena jí; a kromě ní — mé nebohé matce, *Naděždě Vasiljevně Rozanovové*.

Ta byla docela jiná. Celá strhaná — bezmocí, smrští zvichřených citů. Nevěděla, že jsem vzhůru, když potichoučku vstávala z postele, na níž jsem s ní spal, a slyším, jak se za nás za všechny modlí; nejdříve mlčky, pak byl slyšet šepot... hlasitější a hlasitější..., až se jí nakonec vzývání dralo z úst s jakýmsi (lehkým) svistem.

Ale ve dne byla opět přísná a stále jenom přísná.

Nepamatuji, že by se byl v domě někdy objevil úsměv.

Ventilátor u nás v chodbičce hučí únavně, ale tiše. Rozplakal jsem se (téměř): „Ano, abych ho mohl slyšet — chci ještě žít, ale hlavně *přítelkyně* musí žít.“ A pak myšlenka: „Opravdu na onom světě nebude (přítelkyně) slyšet ventilátor?“ A touha po nesmrtelnosti mi tak sevřela hrdlo, že mě div nezadusila.

(V HLUBOKÉ NOCI)

O dobrotě našeho duchovenstva: kolik špíny jsem na ně vylil! Navzdory tomu ti, *kdo mě znali*, ba i někteří z těch, *kdo mě neznali*, sice „zavrhli mé myšlenky“ a bojovali s nimi v tisku i ústně, ale měli ke mně nejen dobrý vztah, měli mě dokonce i rádi (Ustinskij, Filevskij, cenzor Lebeděv, Pobědonoscev, M. P. Solovjov, kněz Drozdov, Akimov, Celikov, prof. Glubovskij, N. P. Ščerbovová, A. A. Albovová). Výjimkou byl jen S. A. Račinskij, *jediný*, kdo „*pojal nenávisť k bratru svému*“ (po člancích v Ruské práci a v Petrohradských novinách). Ba co víc... Germogen, který v létě žádal mou exkomunikaci, se chtěl se mnou v listopadu a v prosinci *dvakrát* sejít. Episkop Sergij (Finský), který (z jednoho mého dopisu, jež dostal od Fjodorova) znal „mé pobuřující názory“, přesto přijel navštívit mou „družku“, když ležela v evangelické (luteránské) nemocnici po třetí operaci, a přijel na přání metropolitů Antonia, který *ji vůbec nikdy neviděl* a mne znal jen zcela zběžně ze dvou tří letmých setkání. A ve všem — delikátnost, ve všem — jemnost. A to po mém tak strašném *nepřátelství k nim* a po mých zcela *nesnesitelných obviněních*. Naproti tomu světští lidé:

jakými nadávkami mě zasypali, jen jsem trochu pohladil „proti srsti“ jejich partaj („posedlý běsem“, „ramenář, s nímž nelze sedět u jednoho stolu a dělat společnou práci“ etc. etc.). Z toho jsem pochopil, oč je církev *vlídnější* než světský život *en masse*: srdečnost, duchovnost, smířlivost, odpuštění. I když upalovala (inkvizice), přece jen to nebyl studený popravčí špalek pozitivistů a sekera z *chladné oceli*...

A tak jsem se (na konci r. 1911) obrátil k církvi: k jedinému, co na světě *hřeje*, k *poslednímu teplu* na zemi...

Takový je můj životopis a osud.

(9. PROSINCE 1911)

P. S. *Věřící* člověk je víc než mudrc, víc než básník, víc než vítěz a tribun. „Kdo se modlí“, zvítězí nad všemi a svatí budou vítězit nad světem.

Jdu do církve! Jdu! Jdu!

(TÉHOŽ DNE A V TUTÉŽ HODINU)

P. P. S. Nikdy nestane moje noha na jedné podlaze s pozitivisty, nikdy! Nikdy! A nikdy nechci s nimi dýchat vzduch jedné místnosti!

P. P. P. S. Lepší je pověra, lepší je hloupost a tmářství, ale *s modlitbou*. Náboženství, nebo nic. Znamená boj a kříž, berlu a záslužný řád, kopí a hrob.

Ale já věřím: „svatí“ zvítězí.

P. P. P. P. S. Nejlepší lidé, jaké jsem potkal — ne, jaké jsem v životě *objevil*, byli všichni *věřící*: má „družka“, veliká „babička“ (Al. Andr. Rudněvová), „strýček“, N. R. Ščerbovová, A. A. Albovová, kněz Ustinskij; lidé nejhlubšího vědění —

Florenskij, Rcy — byli přece taky věřící. To přece musí něco znamenat! Má volba je *rozhodnuta*.

Modlitba — nebo nic.

Nebo:

Modlitba — a hra.

Modlitba — a hostiny.

Modlitba — a tanec.

Ale v jádru všeho — modlitba.

S „modlícím se člověkem“ — je možné uskutečnit vše.

Bez něj — zhoła nic.

To je mé krédo — kéž by mi vydrželo až do hrobu.

Zahájím grandiózní modlitební tanec. S dlouhými troubami, s hudbou, se vším: *A všechno bude dovoleno, protože všechno bude vymodleno. Budeme dělat všechno, protože potom se pokloníme Bohu.* Ale nebudeme dělat nic přehnaného, budeme zdrženliví, „nic karamazovského“: neboť i při tanci budeme pamatovat na Boha a nebudeme ho chtít zarmoutit.

„Bůh je s námi“ — to je věčná pravda.

Kšefty, samé kšefty, v literatuře, v politice — kšefty se slávou; kšefty pro peníze; a popům přitom vytýkají, že „kšeftují se svíčkami“ a „s dřevitým olejem“. Ale u nich jsou to „kšefty“ z jedné desetiny, a navíc nemají vzdělání; lidé světští kšeftují z devíti desítin, třebaže jsou „osvícení“.

(13. PROSINCE 1911)

Proč se tak zlobím na radikály?

Sám nevím.

Mám rád konzervativce?

Ne.

Co je to se mnou? Nevím. Jsem v jakémsi transu.

(14. PROSINCE 1911)

26. srpna 1910 jsem náhle zestárl.

Dvacet let jsem měl „poledne“. A najednou je devět hodin večer.

Teď nic nepotřebuji a nic nechci. Myslím jenom na hrob.

(14. PROSINCE 1911)

Nemám žádný zájem o budoucnost.

Protože žádný zájem se mnou už nesdílí má „družka“.

„Zajímat“ se musí „dva“: *jednoho* nezajímá nic.

Pro „jednoho“ existuje jediné smrt.

(14. PROSINCE 1911)

Jsem skutečně obludně líný číst. Např. z Filosofovova článku o mně (ve sborníku) jsem přečetl jen první stránku; teprve letos, když jsem po prázdninách uklízel knížky (prach, klasifikace), náhodou jsem na něj narazil, otevřel ho a přečetl zbytek, aniž jsem vstal z podlahy (je v něm mnoho pravdy). Ale proč se mi vlastně nechce skoro nic číst?

Mám pro to tisíc důvodů; ale hlavní z nich je přece jen ten, že čtení člověku překáží v myšlení. Mám hlavu v jednom víru

a nedokážu ten vír zastavit.

Dychtivě (přímo nepřičetně) jsem četl na gymnáziu: ale už na univerzitě jsem ze žádné knihy (Mommsen, Bluntschli) nepřečetl víc než prvních pár stránek. Vlastně jsem se narodil poutníkem; poutníkem a prorokem. Tak v Judeji někdy „prorokovala celá ulice“. Já jsem *jeden* z nich; z těch lidí z *ulice* (obyčejných), co jsou i „proroky“ (nemám však touhu např. změnit osud národa). Moje „proroctví“ není *pro Rusy*, tj. není faktem dějin našeho národa, nýbrž mou *soukromou záležitostí* a vztahuje se *jenom na mne* (bezúčelně a bez příčiny). Patří k mé biografii.

Já se opravdu nemohu zastavit, zadržet mluvení (psaní); a všechno, co mi v tom překáží, od sebe netrpělivě odvrhuji (všední starosti) nebo mi samo padá z rukou (knihy).

Tyto hovory (šepoty) jsou má „literatura“. Proto se to u mne hemží chybami: jít pro knihu, otevřít ji a přesvědčit se — to je pro mne těžší než napsat celý článek. „Psát“ je rozkoš: ale něco „ověřovat“ se mi protiví. Při psaní mi „narostou křídla“. Ale číst? To bych musel pracovat — a já jsem věčný Oblomov.

Utěšoval jsem se uznávanou tezí, s níž *všichni souhlasili*: „*Svět je moje představa*.“ Podle této teze vůbec nejsem povinen něco ověřovat a psát věrné dějiny nebo zeměpis: mám psát „jak si co představuji“. Nebýt Schopenhauera, byl bych se možná styděl, ale se Schopenhauerem je mi „hej“.

Ze Schopenhauera (ve Strachovově překladu) jsem ovšem také přečetl jenom první polovinu první stránky (ačkoli jsem za knížku utratil tři ruble), ale hned *v prvním řádku* stojí: „*Svět je moje představa*.“

Tak to je dobře, pomyslel jsem si oblomovsky. Nemáte „ponětí“, jak těžké je pokračovat ve čtení, a já to vlastně ani

nepotřebuju.

(14. PROSINCE 1911)

Hrob... víte, že tenhle pojem zvítězí nad celou civilizací?...

Rovina..., pláň..., nikde nikdo a nic... A pahrbek země, pod nímž je zakopán člověk. A ona dvě slova — „zakopán člověk“, „člověk zemřel“ — svým otřesným smyslem, svým velkým sténajícím smyslem ... překonávají celou planetu a jsou důležitější než „Ilovajskij a všichni jeho Attilové“.

Ti stále jen přešlapovali... Ale „člověk umřel“, a my ani nevíme, *kdo* to byl; to je tak smutné, tak zoufalé, že celá civilizace jako by se pomátla na rozumu, a my už nechceme „Attilu a Ilovajského“, ale usednout na tom pahrbku s křížkem a pokorně na něm výt jako pes...

Hle, kde končí *pýcha*.

Ty prokletá lidská vlastnosti!

Ne nadarmo jsem tě vždycky tak nenáviděl.

(14. PROSINCE 1911)

Vezou zlacenou rakev a průvod přeskakuje kaluže a květy padají z vozu; všichni spěchají a chvějí se. A já, jak jsem je v drožce míjel a také se chvěl, pomyslel jsem si: tak takhle povezou Vasilije Vasiljeviče; živě jsem si představil svou přihlouplou tvář, jenže už zbledlou (zatím je stále červená), a rozpraskané rty a bradku s chloupky schlíplými až běda; a lidi, kteří se taky budou tak nemotorně vyhýbat loužím a nadávat, když si naberou do bot; a kdosi bude zase celý nesvůj, že si nemůže zapálit, a já s ním z rakve upřímně soucítím, a nebýt toho, že je po panychidě a vůbec taková

oficiální chvíle, při níž „musím ležet“, nejráději bych mu nenápadně podstrčil cigaretu.

Z vlastní zkušenosti vím, že zejména na pohřbech se člověku chce strašně kouřit...

A tak ho vezou — vezou, dlouho vezou...

„Inu sbohem, Vasiliji Vasiljeviči, špatně ti bude pod zemí, špatně jsi, brachu, žil: byla by ti bývala zem lehčí, kdybys byl žil lépe. V *nepravdě* ovšem...“

Bože můj! Jak umírat v *nepravdě*?

A já jsem v *nepravdě* žil.

(14. PROSINCE 1911)

Ano, je docela možné, že celý život žijeme, abychom si *zasloužili hrob*. Ale poznáme to, teprve když se k němu blížíme: dřív „nás to ani nenapadne“.

(14. PROSINCE 1911)

V nejlepším případě šedesátkrát jsem měl možnost prostát se svíčkou v ruce noční mši o Narození Páně: jak jsem jen mohl *jedny* jediné Vánoce vynechat?!!

Bože můj: Velikonoce také šedesátkrát!!! Tak málo. Jen šedesát Narození Páně!!! Jak je možné třeba jen jednou vynechat?!!

„Chodit do kostela“, to je základ všeho — i „pravidelného koloběhu života“; a chodit tam se patří s rodiči, se ženou, s dětmi.

Do čtyřiapadesáti jsem „se svíčkou“ stál sotva dvanáctkrát. A na všechno je pozdě: je mi už šestapadesát!

(14. PROSINCE 1911)

Jak malicherná je moje „vzpouora proti křesťanství“! Měl jsem dobře žít, podmínky k tomu jsem měl (dvacet let) skvělé. Ale všecko jsem zpackal svým „spisováním“. Ubohý pisálek, kterého nikdo nepotřebuje — a je jen spravedlivé, že nepotřebuje.

(14. PROSINCE 1911)

V církvi je jediná poezie, jediná hloubka na zemi. Bože, jaká šílenost, že jsem se jedenáct let usilovně snažil ji zbořit.

A jak je dobře, že se mi to nepodařilo.

Vždyť co by byla země bez církve? Ztratila by náhle smysl a vychladla by.

Cirkus Cinizelli, Malé divadlo, Umělecké divadlo, Řeč, schůze a řečník, menší avantýra s baletkou, ten zemřel, onen se narodil — a my všichni dál pijeme čaj. Jak jsem si mohl myslet, že to „stačí“? Přesně takhle jsem si to nemyslel, ale nějak přibližně ano.

(14. PROSINCE 1911)

Kéž mi Bůh dopřeje ještě tři čtyři pět let (a „jí“ taky): zažehnu svou „svíčku posledního pomazání“ a ji samotnou do hrobu nepustím. Můj dřívější život byl hotový blázelec; ne nadarmo se „družka“ tak zpěchovala mému sblížení s dekadenty. Prázdní, bezvýznamní lidé; Rusko je nepotřebuje. „Nechť sláva literátů nad námi věje.“ Aťsi někteří měli talent, je to jedno. Z hlediska Kostromy, Jelce, věcí konkrétních, životodárných je to všechno jedno. Mým úkolem bylo stát po boku Peredolského, Titova,

Maximova (Pytel zrna); to jsou lidé, to jsou Rusové. Kdežto „veršovánky“ pomínou dokonce dřív, než zpráchniví papír.

(14. PROSINCE 1911)

Neste mě, braši, neste: co dělat — umřel jsem. Stojí psáno: „Nebyl to život, ale živobytí.“ A moc se mnou nedrncejte. Ale nic se netrapte, když to i trochu zadrncá. Celý život se mnou drncal. Kouřil bych, ale není to slušné při pietním obřadu. Nebožtík musí mít v rakvi „připaženo“. Celý život jsem měl „připaženo“ (čertví před kým). A hněte sebou, až mě budete zahrabávat — žádné zbytečné orace, prosím. Jen co budu pod drnem, zmačkám rubáš a dám si nohu přes nohu. Řeknou mi: „Marš k poslednímu soudu.“ A já odpovím: „Nepůjdu.“ — „Bojíš se?“ — „Ničeho se nebojím, ale nechci. Mám chuť si zakouřit. Dejte mi nějaký pekelný uhlík, ať si můžu zapálit.“ — „Vy kouříte Stampoly?“ — „Stampoly.“ — „Tady se víc kouří Asmolov. Je to vlastenečtější.“

(15. PROSINCE 1911)

„No, a na holky chuť nemáš?“

„Ne.“

„Pročpak ne?“

„Zřejmě mě roznesli: ale i ‚tam‘, když jsem to někdy dělal, tak v podstatě jen kvůli ‚zkušenostem‘. Pozoroval jsem je totiž a studoval. ‚Pro potěšení‘ jsem to nedělal téměř nikdy.“

„A výsledek?“

„To sem nepatří. Obrátte list.“

(16. PROSINCE 1911)

Půl druhého roku žiju jenom napolo. Trudně a smutně.
V úzkosti. Několik měsíců jsem se neprobíral mincemi
(antickými, pro potěchu). Jen svých padesát osmdesát rublů
týdně vydělávám dál; ale co napíšu, mě ani trochu nezajímá.

(16. PROSINCE 1911)

Vida — i on si koupil vilku na Krymu (G. S. P.). Když nešťastný
Rcy, hnán bídou a nemocemi dětí, přijal místo
v petrohradských novinách Rusko, tak on, který se mohl
zalknout slávou i penězi, mi škodolibě napsal: „Rcy je —
v Rusku a potvrdil tak turgeněvovské rčení: ‚Každý jednou
skončí ve svém šuplíku‘.“ Rozuměj, kde jinde by *taková zmije*
jako Rcy mohl být, ne-li v Syromjatnikovově Rusku, ve vládních
novinách. A teď se i on se svým majetkem ocitl „ve svém
šuplíku“ na jižním pobřeží Krymu.

(16. PROSINCE 1911)

Tisk je kulomet a střílí z něj idiotský untroficír. A kolik
donkichotů postřílí, než ho čapnou. A stejně ho nečapnou
nikdy.

Finis a hrob.

(16. PROSINCE 1911)

Všichni stále povykují: „veřejnost“, „zrod veřejného prvku
v literatuře“, „probuzení veřejného zájmu“.

Možná že ničemu nerozumím, ale když potkám člověka
s „veřejným zájmem“, tak ne že bych se nudil, ne že bych

k němu cítil nepřátelství, ale prostě vedle něho umírám.

„Jako bych zmokl“ a celý se rozpustil: žádný rozum, žádná vůle, žádná slova, žádná duše.

Zemřel jsem.

Když se dovtípím nebo vytuším, že ze sebe člověk (soused, bližní) ten „veřejný element“ vytrásl, probouzím se, otvírám oči.

Když na gymnáziu někdo dostal chuť „někomu rozbít hubu“ nebo ho podvést — tak s vyloučením „veřejnosti“, prostě proto, poněvadž mu bylo smutno a všechno kolem se mu hnusilo.

Ani ke změně „sociálních poměrů“ jsme nepotřebovali veřejnost; prostě se „přestěhujeme do jiné ulice“ a „já si najdu děvče“ (na děvčata jsem měl zálsusk vždycky — na gymnáziu).

Proč mě tak rozčiluje, když je řeč o „veřejných záležitostech“? Jako by se klábosilo o tom, že nad námi táhnou kavky. „Odletěly na sever“, „odletěly na jih“.

Ach leťte si, děvenky, kam chcete, co je mi do toho?

Nebo: „Lidé kráčejí k cílům.“ Ale já vím, že každé „kráčení“ záleží na cestě, a ne na tom, *kdo* „kráčí“. Proto mi ta kavčí havěť leze krkem.

A pak, nenávidím rámus. A kde jsou kavky, tam je ho vždycky plno.

(18. PROSINCE 1911)

Bůh mě musí milovat, když mi dal „ji“.

(19. PROSINCE 1911)

Nachyluje se život, nachyluje. Nezadržitelně. A ani se mi nechce zadržovat ho.

Jak se za této *situace* změnil *mysl* všeho!

Vůbec teď netoužím po veselí a po spokojenosti. Ani trochu. To je ta *hodina*, kdy ctnost je sladší než rozkoš. Nikdy by mě to nenapadlo, nikdy bych to nečekal.

(21. PROSINCE 1911)

Dopsal jsem vánoční článek. „Družka“ usnula... Je pět hodin ráno. A v duši — Velký pátek...

(23. PROSINCE 1911)

Jestli mě někdo začne vychvalovat „nad otevřeným hrobem“, vylezu z rakve a jednu mu vrazím.

(28. PROSINCE 1911)

Žádný člověk není hoden chvály. Každý člověk je hoden jenom lítosti.

(29. PROSINCE 1911)

Apokalypsa naší doby

ČTENÁŘI

*Od 15. listopadu budu čtrnáctidenně nebo měsíčně vydávat texty pod společným názvem Apokalypsa naší doby. Titul nepotřebuje vysvětlení díky probíhajícím událostem, jež mají nikoli jen zdánlivě, nýbrž skutečně apokalyptický ráz. Není pochyb o tom, že vše, co se nyní děje, má hluboký základ v kolosální prázdnotě, která v evropském lidstvu (veškerém, tedy i ruském) vznikla na místě někdejšího křesťanství; do této prázdnoty se propadá vše: trůny, třídy, stavy, práce, bohatství. Vše je otřeseno, všichni jsou otřeseni. Všichni a všechno hyne. Vše se přitom propadá do prázdnoty duše, která ztratila starý obsah.
Jednotlivé výtisky budou vycházet v podobě malých knížek.*

ŘÍŠE ROZPADLÁ NA KOUSKY

Moskevský biskup Filaret byl poslední (ne-li jediný) veliký hodnostář ruské církve... „V Moskvě se konala křížová cesta. A hle, všichni již přešli — biskupové, kněží v mitrách, kupci, lid; přešly ikony, přešly kříže, přešly korouhve. Všechno už skoro končilo... A nakonec, pár kroků za posledními účastníky, kráčel on. Filaret.“

Tohle mi vyprávěl jeden starý muž. Gestem naznačil výšku drobné Filaretovy postavy a dodal:

„Na všechny jsem zapomněl, všechno jsem zapomněl: jen jeho jediného vidím — jako by to bylo dnes.“

Také já jsem „zapomněl všechno“ z moskevské univerzity. Ale jeho duchaplný výrok pod portrétem v slavnostní aule si pamatuji.

Jeho slova, jeho proslovy byly šokující. Jeho rady (carovi a vládě) byly moudré. Celý byl velkolepý.

Jediný...

Co bylo „mimo něj“ a „po něm“? — Samé nicky, žoužel. „Viděli jsme je“ (zčásti). Notabene všechny ostatní aspoň trochu významné osobnosti byly už zasaženy „tajným kacírstvím“. Nenápadní, tiší, ale kacíři. Kdežto Filaret měl „ve všem pravdu“.

Ctil dokonce i synod a byl jeho „uvědomělým členem“. Ctil i Nikolaje Pavloviče, třebaže ten ho „ze synodu poslal na dovolenou, a on tam pak už nikdy nevystoupil“. ¹ Zde — ne v církvi, nýbrž v carovládě — již došlo nebo docházelo k přelomu. Jak mohl velký a tak konzervativní Imperátor neučinit svým nejbližším rádcem mohutný a rovněž konzervativní rozum prvního velikána v celých dějinách ruské církve?

Rozešli se pro hlouposti. Ten ďábelský Gogol měl pravdu.

A přitom Puškin, Žukovskij, Lermontov, Gogol, Filaret — jaká to aureola nad naší říší! Ale Nikolaj chtěl „se svým přítelem Vilémem Bedřichem“ kolikátýmsi zářit sám. Byl to tupý beran zapletený v trní a již připravený na porážku (dynastie).

Ale pak se zhroutilo všechno najednou: říše i církve. Jenom popi nechápou, čím to, že církve zkrachovala ještě hůř než říše. Car se nakonec zachoval líp než duchovenstvo. Neuhýbal, nelhal. Když viděl, že lid a vojáci ho tak mrzce zavrhli (kvůli Rasputinově hanebné aféře), a že ho stejně jako šlechta

(Rodzjanko), vždy licoměrné „zastupitelstvo“ a „páni kupci“ zradili, napsal prostě, že se tak darebného národa zříká. A jal se (v Carském) sekat led. To je rozumné, krásné a zcela oprávněné.

„Jsem člověk, třebaš maličký, ale i já mám dvaatřicet žeber“ (Dětský svět).

Kdežto církev? Onen Andrej Ufimskij? A vůbec všichni. Dříve to bylo dvaatřicet kněží, kteří si přáli „svobodnou církev“, založenou na „kánonech“. Ale dnes všech 33333...2...2...2...2 kněží, podkněží i nadkněží přeběhlo k socialistům, k Židům i Nežidům² a začali pokřikovat, hřmít a psát do novin, „že Kristova církev byla vždycky v podstatě socialistická“, a hlavně nikdy nebyla monarchistická, to jenom Petr Veliký „nás přiměl ke lži“.

Rusko se rozpadlo za dva dny. Nanejvýš — za tři. Ani Novou dobu nebylo možné zrušit tak rychle, jako se „zrušilo“ Rusko. Je zarážející, že se zhroutilo najednou a celé, rozpadlo se na kousky. Přitom k takovému otřesu dosud nikdy nedošlo, ani za „velkého stěhování národů“, neboť to zabralo celou epochu — „dvě tři století“. Nám na to stačily tři dny, a zdá se, že dokonce jen dva. Zmizela říše, zmizela církev, zmizela armáda a zmizela dělnická třída. A co zůstalo? Kupodivu — dočista nic.

Zbyl ničemný lid, z něhož vzešel i jeden takový šedesátník, „úctyhodný stařík“ z Novgorodské gubernie, který se dal slyšet, že „z bývalého cara by se měla stahovat kůže po řemenech“. Ani ne celá najednou, jako když Indiáni skalpovali, ale pěkně po rusku — řemínek po řemínku.

Copak mu car udělal, tomu „úctyhodnému mužikovi“?³

A máte tu Dostojevského...

Máte tu i Tolstého, Alpatyče a Vojnu a mír.

Co se to vlastně stalo? Všichni jsme byli samá legrace. Vyváděli jsme nejhorší klukoviny pod sluncem a na zemi, a vůbec nás nenapadlo, že se slunce na to kouká a země nám naslouchá. Nikdo nic nebral vážně; ze všech nejserióznější byli koneckonců carové; vždyť i ten Pavel se při svých „schopnostech“ přece jen „činil“ a vedl si rytířsky. A jak se nezřídka stává, „padl jako nevinná oběť“. Věčně stejná historie a počátek všeho tkví v Izraeli a jeho tajemstvích. Ale nechme Izrael Izraelem, teď jde o Rusko. Zahrávali jsme si hlavně v literatuře. „Je to tak dobře napsané!“ Nic víc — prostě to bylo „dobře napsané“. A co tam bylo vlastně „napsané“, už nikoho nezajímalo. *Obsahově* je ruská literatura cosi naprosto odporného, ničemně nestydatého a bezpříkladně svévolného. Jak naložila se svou obrovskou mocí v obrovské říši, co přinesla lidem práce, šikovným a pokorným? Nevychovala a nepřivedla nikoho k tomu, aby se tento lid naučil vykovat hřebík, ukout srp, „udělat kosu“ („kosal dovozíme z Rakouska“ — zeměpis). Od časů Petra Velikého rostl jako dříví v lese a literatura se obírala jen tím, jak jsme „milovali“ a o čem jsme „rozmlouvali“. A všichni jenom „rozmlouvali“ a zase „rozmlouvali“, a jenom „milovali“ a zase „milovali“.

Nikoho nezajímalo (ani já jsem o tom nečetl žádný časopisecký článek, ba ani článek v novinách), že v Rusku není jediná lékárna, kterou by zřídil a provozoval Rus, že neumíme získávat z mořských řas jódu a že i hořčičné placky jsou u nás „francouzské“, protože není Rusa, který by dokázal namazat rozředěnou hořčicí na papír a udržet její léčivou „moc“ a „účinek“. Co tedy vlastně umíme? Jak vidno, umíme „milovat“, jako miloval Vronskij Annu, Litvinov Irinu, Ležněv Lízu a Oblomov Olgu. Ale Bože, vždyť lásky je tolik zapotřebí

v rodině; jenže v rodině, jak se zdá, jsme nijak zvlášť nemilovali. Snad k tomu také přispěl ten ďáblův rozvodový zákon („miluj z povinnosti, a ne z lásky“). A tak se církev rozpadla první a stalo se to — ach ouvej — právě vhod a takříkajíc v souladu se zákonem...

JAK UMÍRÁME?

Nu což: přišla smrt, to znamená, že přišel čas umřít.

Smrt, hrob pro jednu šestinu zemské souše. „Prostá etnografická realita pro bývalé ruské impérium“; už o tom všichni hovoří, přednášejí, mohou o tom přemýšlet a v podstatě se s tím smiřují. *Bývalé Rusko* se promění v jakési „polabské Slovany“... „*Bývalé Rusko*“... Jak to vůbec vyslovit? Ale už se to tak říká.

Smutek netkví ve smrti. „Člověk neumírá, když uzrál, ale když dozrál.“ Čili když jeho životní míza je v takovém stavu, za jakého se smrt stává nutnou a nevyhnutelnou.

Není-li smrti člověka „bez vůle boží“, jak je možné připustit a pomyslet si, že „bez vůle boží“ by mohla nastat smrt národa a cara? A to je celý problém: Bůh si tedy nepřejí, aby Rusko existovalo. Vyhání ho ze slunce. „Zmizte, zbyteční lidé!“

Proč jsme „zbyteční“?

Už dávno přece v „zlatém fondu naší literatury“ máme: „Deník *zbytečného* člověka“, „Zápisky *nepotřebného* člověka“. Také — „*zahálčivého* člověka“. Vymysleli jsme si všelijaká „*podzemí*“... Jako bychom se schovávali před slunečním světlem, jako bychom se za sebe styděli.

Člověk, který se za sebe stydí? — A to si myslíme, že se za takového člověka nebude stydět i slunce? Slunce a člověk jedno jsou.

Znamená to tedy, že jsme pod sluncem „zbyteční“ a že odcházíme do jakési noci. Noc. Nebytí. Hrob.

Umíráme jako fanfaróni, jako herci. „Bez kříže a bez modlitby!“ Chybějí-li v okamžiku něčí smrti kříže a modlitby, pak při smrti Rusů. Ale stejně je to zvláštní. Vždyť jsme se celý život křižovali a modlili. A pak náhle přišla smrt a my jsme kříž odvrhli. „Prostě — jako by Rus nikdy nebyl pravoslavný.“ Přejít k socialismu, a tedy i k naprostému ateismu proběhl u vojáků i mužiků stejně lehce, jako by „zašli do lázní a opláchli se čerstvou vodou“. Přesně tak se to odehrálo, to je skutečnost, žádný divoký sen.

Nač vlastně umíráme? Ne, opravdu, jak to vyjádřit jedním slovem, jak to shrnout co nejstručněji? Naše smrt má jednu jedinou základní příčinu: *neúctu k sobě samým*. My vlastně pácháme sebevraždu. Nás nevyhání ani tak slunce, my se vyháníme sami. „Táhni, čerte!“

Nihilismus... Nihilismus je to. Pojem, jímž ruský člověk už dávno pokřtil sám sebe, anebo přesněji: jímž spláchl své křesťanství.

„Kdo jsi? Zbloudilý poutník pod sluncem?“

„Jsem nihilista.“

„Jen jsem *dělal*, jako že se modlím.“

„Jen jsem se tvářil, že *žiji v říši carově*.“

„Ve skutečnosti jsem člověk — tak sám od sebe a pro sebe.“

„Jsem dělník z kapslovny a po ostatních mi nic není.“

„Chtěl bych míň pracovat.“

„Líbilo by se mi víc zábavy.“

„Nechce se mi válčit.“

A voják odhazuje pušku a dělník odchází od soustruhu.

„Země? — Ať si rodí sama.“

A dává vale půdě.

„Země, jak známo, je boží. Patří nám všem stejně.“

Ano, ale ty nejsi boží člověk. A země, v niž doufáš, ti nic nedá zadarmo. A za to, co ti nedá, ji napojíš krví.

Je země Kainova a je země Ábelova. Tvá země, Ruse, je země Kainova. Proklel jsi svou zemi a ta země proklela tebe. Hle, nihilismus a jeho formule.

Na vyvržence slunce nesvítí. Vyvrženec mu není na nic.

Zvláštní také je, že do hrobu odcházíme v opojení. Do války jsme šli v euforii: pamatujete se na onen srpen a na setkání cara s lidem, na setkání, při němž už všechno byla jediná přetvářka? A pamatujete na ta vítězství? Z nich nejslavnější bylo vítězství kozáka Kručkova, který — jak je dobrým zvykem — uťal sedm německých hlav jednou ranou? ... A na dávné menšikovovsky chrabré — „Vítězství musí být naše!“? A na triumfální koncerty Dolinové — v cirkusu Cinizelli a později v Carském sele? Ale proč „musí být vítězství naše“? Vítězství se přece připravuje v dobách míru, nikoli až ve válce. A my jsme v dobách míru nedělali nic, a jestli jsme aspoň něco věděli dobře, pak jen to jediné, že pranic neděláme. A dál to bylo ještě lepší. Pokud jsme se vůbec opravdu něčím nadchli — tak revolucí. „Vrchovatě splněná přání.“ Ne, vážně — po čem ještě bažíme? „Pakliže se kdy žíznící napojil a hladový nasýtil, tedy za revoluce.“ Ale ouha, ještě revolucionář první boty neprošlapal, a už se jeho mrtvola kutálí do hrobu. Není to nakonec komediant? Fanfarón? A kdeže jsou naše modlitby? Kde naše kříže? „Žádný pop by takového nebožtíka nepohřbil.“

Je to čarodějník, vlkodlak, a ne živý člověk. Živé duše v něm není a nebylo ani za mák.

„Nihilista.“

Za nihilisty se panychidy neslouží. Spraví to pouhé: „K d'asu s ním.“

Hanebný byl jeho život, hanebná je i jeho smrt.

Jedna šestina zemské souše. Opojená revolucí, jako byla opojena válkou. „Zvítězíme.“ Ó, nepochybně. Hrůza arci je, že tahle šestina souše jaksi nepřetržitě prorůstala „trnám a hložíím“, dokud slunce neřeklo: „Nepotřebuji tě. Už mě nebaví svítit na pustou zem.“

Nihilismus. — „Co z tebe vzejde?“

„Nic.“

A nad „ničevó“ není ani o čem mluvit.

Nevážili jsme si sami sebe. Podstata Ruska tkví v tom, že si neváží samo sebe.

A je to pochopitelné. Je možné vážit si práce a potu, ale my jsme se nepotili ani nepracovali. A protože jsme nepracovali a nepotili se, země nás odmítla nést, planeta nás svrhla ze svého povrchu.

Zasloužili jsme si to?

Aby ne!

To se dělá!?! Tisíc let existovat, založit knížectví, císařství, říši, se všemi navázat styky, nasadit si chocholy, klobouky, zatvářít se nábožně — a pak si vyspílat, sami sobě vyspílat do nihilistů (vždyť to přece není nic jiného než obyčejná nadávka) a zemřít?

Rusko se podobá falešnému generálovi, za kterého slouží panychidu nějaký falešný pop. „Ve skutečnosti to byl zběhlý komediant od venkovské šmíry.“

To nejpřekvapivější, co odhaluje vše, celou podstatu do nejmenšího detailu, je, že „se vlastně nic nestalo“. Všechno se jen rozpadlo na kousky. „Co se vůbec událo toho dne, kdy se zhroutila říše? Nic zvláštního, carská říše vzala zasvé za zcela všedního dne. Byla nějaká ta středa, středa jako každá jiná. Ani neděle, ani sobota, ba ani muslimanský pátek. Bůh si zkrátka odplivl a svíčka zhasla. Byla bída o potraviny, u krámů se tvořily fronty. Pak tu ovšem byla opozice. A car si zatrucoval. Ale copak na Rusi byl někdy něčeho dostatek bez Židova nebo Němcova přičinění? A kdy u nás nebyla opozice? A kdy car netrucoval? Ó neblahý pátku, pondělku nebo úterku...“

I takhle smutnou, smrdutou, škaredou smrtí je tedy možné sejít ze světa. — „Komediante, kdyby ses aspoň zmohl na nějaké gesto! Mívals přece vždycky po ruce Hamleta. Pamatuješ si svoje štěky? A teď nic nevypotil dokonce ani Leonid Andrejev.“ Všude samá všední próza.

Ano. Je-li něco vskutku hrozně „nudný příběh“, pak tedy „pád Ruska“.

Svíčka zhasla. Dokonce bez božího přičinění, ale... šla kolem ožralá bába, zakopla a rozplácla se. Hloupé. Odporné. „Nech si ty tragédie, sem s fraškou!“

MÁ PŘEDTUCHA

Přečetl jsem si v úvodníku Nové doby, že Rusko může uzavřít mír s Německem *třeba hned*, stačí jen postoupit mu Kuronsko a Livonsko s Rigou a některé další části svého území. To je, myslím, jedna z těch nebezpečných iluzí, která nás už přišla tak draho. Nemusíme ani vzpomínat Bismarckových slov: „Vítěz

ponechává poraženému jenom oči pro pláč.“ Připomínat Bismarcka je zhola zbytečné. Nelze si ovšem představit, že by Německo, jež koneckonců ztratilo několik miliónů ne ledajakých obyvatel, ale těch nejlepších, kteří tvoří armádu, bylo ochotno vzít zavděk nepatrným kouskem země a přibližně stejným počtem obyvatelstva. Nelze si vůbec představit, že by Německo vyhlásilo tak hrozivou a riskantní, tak těžkou válku, a pak se spokojilo s tak směšným ziskem. Určitě nás pouze ukolébávají iluzí míru, také by to celkem odpovídalo německé krutosti. Taky se jim to velmi hodí k uklidnění a oklamání hloupých ruských socialistů. Můj poslední argument konečně je, že kdyby Německo ponechalo Rusko v celku a takříkajíc schopné uzdravení, už by je samozřejmě nikdy nezastihlo tak bezbranné, s armádou, která jednoduše odhazuje zbraně a odchází domů. Myslet si, že Německo nevyužije té výjimečné, neuvěřitelné příležitosti, o jaké se mu nikdy ani nesnilo, s nekonečnou škálou možností, s nadějí na obrovský zisk, znamená chovat se v politice naprosto dětinsky.

Zmocňují se mne nejchmurnější předtuchy. Domnívám se, že Německo pracuje na tom, co se už v dějinách stalo — *když se Normané zmocnili Anglie*. Vilém bezpochyby nikterak nedychtí po nevábné roli Napoleona uvězněného na ostrově svaté Heleny. Spíš ho láká daleko příznivější osud jiného Viléma — Dobyvatele. Po Petrohradu zřejmě vyrazí na Moskvu, na Volhu a zmocní se *právě Velkoruska* jakožto středu „veškeré Rusi“, pak teprve uchvátí i Malorusko a Novorusko, a ještě mu zbude na odměnu pro spojence. Rusko bude dobyto, bude pokořeno — teď tomu přece *nic nestojí v cestě*. Taková příležitost zničit Rusko a nenarazit přitom na sebemenší odpor se ovšem Německu v dějinách už nikdy nenaskytne. To není těžké uhodnout

a předpovědět; vědí to v Berlíně stejně dobře, jako by to věděli i v Petrohradě, kdyby tam byli prozíravější lidé.

Pomoc Anglie a Francie? Jenže ty jsou tak daleko. Nemohou se přece odhodlat k námořnímu výsadku. Ostatně Německo by je dokázalo zastavit. Je to teď plně v jeho moci, když ovládá průlivy u Ůselu a Dagö. A jestliže bude moci stáhnout část svých armád z Ruska, stane se pro samu Francii i Anglii takovou hrozbou, že si s ní opravdu jen těžko budou vědět rady. V každém případě, až Německo získá všechny zdroje Ruska včetně jeho obyvatelstva (ruští vojáci a bývalí socialisté potáhnou přece s Němci do boje), poradí si s Francií i s Anglií a Itálií. A moje napůl žertovná hříčka v Italských dojmech — Praviděpodobný hegemon *Evropy* (samostatná kapitola) — se stane skutečností. Už tenkrát panovala v Berlíně taková atmosféra, už tenkrát to viselo ve vzduchu, jinak bych si toho nevšiml. Vlastně ani píseň Deutschland, Deutschland über alles nebyla tak hloupá jako spíš rozmyslně prorocká: vyjadřovala nenasytný apetit. Německý vlk je zuřivý a vypasený. S naším Ruskem, jež před ním stojí jako jehňátko, nebude mít slitování. A jehňátko je zcela bezbranné.

Inu, jsou to dobráci, ti naši socialisté a vůbec celá ruská demokracie: sežrat, celou vlast dají sežrat nejhoršímu nepříteli. A to ne v přeneseném slova smyslu, nýbrž doslova. Je ovšem třeba také dodat, že pěkní dobráci jsou i ti „nejlepší lidé Ruska“, kteří za tak osudné války rozpoutali revoluci, a jak se potom ukázalo, vůbec nic nepředvídali. Lenin a socialisté jsou nadmíru chrabří, vědí totiž, že je nikdo nepostaví před soud; soudit je nebude mít kdo, soudci budou sežráni.

(ŘÍJEN.)

ČAS KONCE

Je už načase přestat psát o naší smrduté revoluci a skrz naskrz prohnilé říši, které jsou vskutku hodny sebe navzájem. A vrátit se k spořádaným časům, k časům zodpovědnosti, k časům strašlivým...

Třeba k Apokalypse... Tajuplná kniha, od níž při četbě pálí na jazyku a trne u srdce... Veškeré lidstvo v ní umírá, umírá a znovu vstává z mrtvých. Od prvních řádků začíná *soudem nad Kristovými církvemi* — těmi, co byly v Malé Asii, v Laodikeji, Smyrně, v Thyatirech, Pergamu a dalších městech. Očividně však ani Laodikeja, ani Pergam a ostatní města, ležící dnes v troskách, nejsou důležitá pro onen „čas konce“, jež měl autor té prazvláštní knihy na mysli. Prozkoumal strom, který Kristus zasadil, a s nevysvětlitelnou jasnozřivostí — sám pro sebe i pro svou dobu — poznal, že to *není* Strom života; a předpověděl jeho osud už ve chvíli, kdy se církve teprve rodily.

Apokalypsa není křesťanská, ale protikřesťanská kniha, o tom není nejmenších pochyb. Kristus Apokalypsy, připomínaný — byť jen zřídka — jako ten, z jehož „úst vycházel ostrý dvousečný meč“ a jehož nohy „podobaly se kovu rozžhavenému ve výhni“, nemá nic společného s Ježíšem, o němž vyprávějí evangelia. Ani v uspořádání nebe nenajdeme nic společného s jakoukoli představou křesťanskou. A vůbec — „všecko tvořím nové“... Tajnozřivý Sám, vlastní vůlí a s pomocí vůle boží — strhává hvězdy, pustoší zemi, obrací ji v rozvaliny, všechno ničí; hubí křesťanstvo, které tak podivně „naříká a běduje“, bezradné a bez pomoci. A tvoří nové pro *útěchu*, aby „osušil slzy“ a — vyvolené „oděl v *bílá* roucha“.

Tvoří radost života na zemi, jmenovitě na zemi, radost větší, než jakou kdy zaznamenaly dějiny, než jakou kdy lidstvo okusilo.

Poddáme-li se celkovému ladění a kompozici Apokalypsy a položíme si otázku, *oč vlastně jde*, v čem tkví *tajemství* soudu nad církvemi, odkud ten *hněv* a *zběsilost*, ten divý ryk Apokalypsy (neboť tato kniha je sám ryk a ston), octneme se rázem v naší době: ano — stejná *nemohoucnost* křesťanství, neschopnost dát životu člověka, „životu pozemskému“ — vsutku pozemskému — těžkému a trudnému, patřičný řád. Projevilo se to právě v naší době, právě u nás, teď, kdy „Kristus nerozmnožuje chleby, ale železnice“, abych to řekl rovnou, cynicky a hrubě. Na křesťanství náhle všichni, mužici i vojáci, v jediném okamžiku zapomněli, protože jim *nestojí ku pomoci*. Neuchránilo je od války ani od hladu. Jenom zpívá a pořád jenom zpívá. Jako zpěvačka. „Poslouchali jsme vás, poslouchali. Ale už neposloucháme.“

Ještě větší hrůza, o níž dosud nikdo nemá tušení: není pravda, že lidské nitro nechalo shnít křesťanství — to křesťanství nechalo shnít lidské nitro. O tom je řev Apokalypsy. Bez této hrůzy by nebylo „nového nebe a nové země“. Bez ní by nebylo ani Apokalypsy.

Apokalypsa žádá, vzývá a přikazuje nové náboženství. V tom je její podstata. Ale proč? Co se stalo?

Hrůzně („skrytě“) apokalyptické a strašně zvláštní je, že lidé, národy, lidstvo — *prožívají apokalyptickou krizi*, ale samo křesťanství krizi neprožívá. To je tak zřejmé, tak jasně se to dá vyčíst z řádek Apokalypsy, až nás udivuje, že si toho dosud nikdo z jejích čtenářů a nesčetných vykladačů nevšiml.

Národy „zpívají novou píseň“, utěšují se, odívají se v bílá roucha a putují „ke stromoví života“, „k pramenům vod“. Papežové ani dřívější kněží tam nikdy nikoho nevodili. Nevěstky bědují. Církevní otcové pláčou. Králové kvílí. Národy se zmítají v mukách: ale *zbytek lidstva* se zachraňuje a dostává se mu veliké útěchy, v níž však není jediný křesťanský rys — křesťanský ani církevní.

Ale jak to? Proč Tajnozřivý tak jednoznačně a nezvratně tvrdí, že lidstvo „své křesťanství“ *přežije a ještě dlouho po něm bude žít*, soudě podle nijak neukončeného zpodobení, nekonečně dlouho, „věčně“?

Vezměme paralelu:

Evangelium — popisuje.

Apokalypsa — uvádí do pohybu zástupy a převrací horské masívy, tvoří.

V obrazech, které svou silou překonávají obrazy evangelií a krásou si s nimi nezdají, které jsou pronikavé a zaplavují jekotem a nářkem nebe i zemi, Apokalypsa říká, že církvičky — první křesťanské obce, které ještě ani nepřekročily hranice městeček Malé Asie, se rozšíří do celého vesmíru, do celého světa, po celé zemi. A v okamžiku, kdy dosáhnou úplného a zdánlivě konečného triumfu, kdy „evangelium bude zvěstováno všemu tvorstvu“, celé křesťanství najednou padne i se svými říšemi a králi, „kteří mu pomáhali“, „a jeho svatí otcové zapláčou“. Vprostřed naprosté zkázy, za „padajícími hvězdami“ a pod nebesy, jež „zmizela, jako když se zavře kniha“, vznikne „všecko nové“. „Nebesa pominou“ a „pomine země“ a bude „všecko nové“, ničemu dřívějšímu *nepodobné*. Říci to dva tisíce let dopředu, předpovědět téměř přesně události, jež se nyní odehrávají, přenést se přes celé křesťanské dějiny, prorazit

svým „rohem“ takovou vrstvu času a nesčetných událostí — to je tak zvláštní, tak neuvěřitelné, že s tím nic, co kdy člověk vyřkl, nelze vůbec srovnávat. Apokalypsa není slovo.

Apokalypsa je dění. Zdá se, že ji vyvrhl vesmír hned poté, co v něm jiný, rovněž vesmírný Učitel vyslovil svou hroznou věštbu, když rovněž poprvé vynášel „soud nad světem“.

Tak tedy dva soudy: jeruzalémský nad Jeruzalémem, především nad Jeruzalémem, a soud z ostrova Patmos — nad tím vesmírem, k němuž svou zvěst pronesl Učitel.

Není rozdíl už v samém ladění slov? A třebaže je velmi neobvyklé klást si takovou otázku nad slovy, která jsou spíše událostmi: není něco *poučného pro duši ve stylu literárního podání*?

Evangelium nám vypráví o lidských dějinách; je to historie Boha a člověka, „bohočlověcký proces“ a „svazek“.

Apokalypsa tento „bohočlověcký svazek“ opouští jako nevhodný, jako obnošenou vestu.

Ale co je za tím? Co za tím je? Proč? Proč?

Obrazy Apokalypsy jsou tak vypjaté, že i kniha Jób je vedle nich mátožná a chabá, a dokonce i „stvoření světa a člověka“ v knize Genesis působí ve srovnání s nimi mdle a matně, bezbarvě a nedokrevně. *Podstata Apokalypsy* tkví právě ve *struktuře její moci, síly*. Jako by vydávala pronikavý křik „na konci času“, skrze „konec času“, nad „poslední lhůtou člověčenstva“:

Bezmocnost.

Takový bude konec světa a člověčenstva, neboť evangelia jsou knihami vysílení, bezmocnosti.

Jelikož existuje:

moc

a bezmoc.

A jelikož Kristus trpěl a zemřel, protože

neměl moc... i kdyby byl měl úplnou a absolutní pravdu.

Křesťanství je — nepravdivé, ale také — nemohoucí.

Obraz Kristův, jak ho podávají evangelia, i se zázraky, nadpřirozenými úkazy a všemi dalšími podrobnostmi, nesvědčí o ničem jiném než o *nemohoucnosti a vyčerpání...*

Apokalypsa jako by kladla otázku: Ano, Kristus mohl opěvat „krásu polních lilií“ a zvat „Marii, sestru Lazarovu“, k naslouchání; ale Kristus nezasadil strom, nevypěstoval ani travičku a vůbec je „bez mízy světa“, bez — *semene a bez vajíčka*; nezelená se trávou, není v něm nic živočišného; Kristus je v podstatě nebytí — téměř přízrak a stín, jenž se jakýmsi zázrakem mihl na zemi. Stínovost, stín, jeho prázdnota a nebytí — to je jeho podstata. Jako by byl jenom Jméno, „příběh“. Takže „čas konce“ bude proto tak strašný, tak neuvěřitelně úděsný, tak neslýchaně hladový, že sami lidé se promění v jakési „škorpióny, kteří bodají sami sebe i sebe navzájem“, protože vůbec „nic nebylo“, a oni sami — s břichy doslova scvrklými a povislými, žebra bys jim mohl spočítat — se tajemně proměnili ve „stíny lidí“, v „přízraky“ člověka, do jisté míry dokonce v lidi „jen podle jména“.

Ó, ó, ó...

Hle, hle, hle...

Cožpak se v tom nepoznáváme? Jakpak má Apokalypsa neřvat a nezaplňovat nebeský trůn zvířaty, břichy těch nejmohutnějších živočichů, kteří také řvou, ryčí, kvílají — lva, býka, orla, panny! Všechno je tu jediný let, sama síla. A proč ne kolibříci nebo „polní lilie“? Malý ptáček je stejně dobrý jako velký a „lilie“ není horší než baobab. A Apokalypsa najednou velikým hlasem křičí:

„Víc masa...“

„Víc nářku...“

„Víc řevu...“

Svět vychrtl, je nemocný... Tajemný stín přivodil světu churavost...

„Svět umlká...“

„Svět je bez života...“

„Rychle, rychleji, dokud ještě není pozdě... dokud ještě zbývají poslední minuty.“ „Všechno obrátit zpátky“, „nové nebe“, „nové hvězdy“.

Bohatství „živých vod“, „strom života“.

Slunce vzešlo dřív než křesťanství. A nezhasne, ani když křesťanství zanikne. Hle — to jsou meze křesťanství, na něž neplatí žádné mše ani „panychidy“. A ještě o mších: mnoho jich bylo odslouženo, ale člověku ani v nejmenším nepomohly.

Křesťanství není kosmologické, „tráva na něm neroste“. Dobytek v něm neplodí, nemnoží se. A bez dobytka a trávy nemůže člověk žít. To znamená, že „při veškeré kráse křesťanství“ — „jenom z křesťanství člověk živ být nemůže“. Klášter je hezký, „bytuje v něm ryzí křesťanství“, ale buď jak buď, *živ je ze sousední vesničky*. „Bez vesničky“ by mniši do jednoho pomřeli hladem. To je třeba mít na zřeteli a všimnout si té navýsost „apokalyptické myšlenky“, že křesťanství *samo v sobě a samo o sobě* — padá, „není“, zahnívá, hladoví a žízní. Živo je z *nekřesťanství*, z nekřesťanských trav, z nekřesťanských plodů. Tudíž samo křesťanství, čisté a nadšené, vzývá, volá, dychtí — a to „*po nekřesťanství*“.

Je to otřesné, ale je tomu tak. Pěkná byla Spasitelova beseda s pětitisícovým zástupem. Ale přišel večer a lidé zaprosili:

„Učíteli, *chleba!*“

Kristus jim dal chléb. Jeden z největších zázraků. Nepochybujeme o něm. Ó ne, ani trochu, ani dost málo. Jenom říkáme: jaké je potom slunce, které dává chléb spoustám spoust lidí, a dává jej jakoby „ze služební povinnosti“, skoro jako by to mělo „v popisu práce“. Dává a *může* dát. Dává, a tedy *chce* dát?

Slunce že má vůli a ... *může chtít*?

Ale to je pak ovšem... „Baal-slunce“? Baal — slunce Féniciánů?

To se pak máme „sklonit“ před sluncem? Před ním a jeho velikou *mocí*?

O tom už nemůže být pochyb. Jemu a jeho obrovskému, *blahodárnému, lidumilnému* chtění? ...??? To je přece neuvěřitelné. Ale že „slunce dokáže víc než Kristus“ — to nemůže popřít ani papež. Že je slunce víc nakloněno štěstí lidstva než Kristus, o tom ovšem ještě pochybujeme. Nic by proti tomu ale nemohl namítnout už Vladimír Solovjov, který prostudoval celý „bohočlověcký proces“ a budoval „starozákonní teurgii“ i „starozákonní domostroj“ (neboli „teokracii“).

My se však obracíme rovnou k Fénicii:

„Tys chodil v sadu božím... zářils vprostřed hravých ohňů“ ... „Tys byl Můj prvorozený, prvorozený od stvoření světa...“ — říká Ezechiel nebo Izajáš, někdo ze starozákonních proroků, a říká to městu, v němž se klaněli — a hodně hluboko — Baalovi, a vůbec ne Jehovovi.

Kdopak tedy z mých matných slov ještě nechápe, že „bohočlověcký proces vtělení Krista“ se otrásá v základech? Otrásá se v bouřích, v blescích... Otrásá se v tom „hladovění lidstva“, jež nastalo, jež nastává nyní. V lidském nářku.

„Vzývali jsme Krista, ale On nepomohl.“ „Je nemohoucí.“
„Pomodleme se ke Slunci, to dokáže víc. Slunce živí ne pět tisíc,
nýbrž spousty spoust lidí. To my jsme k němu jenom
nepozvedli zrak. Jen jsme to nechápali.“

„Ježíši Kriste — maso!“

„Na naše žebra, do břicha, našim dětem i nám!“

Kristus mlčí, není-liž pravda? A není On tedy pouhým
Stínem? Tajemným Stínem, který hladem vysušil celou zemi?

NĚŽNÁ

Děvenko, tys nešla světem nevšímavě... ó, nejněžnější
z něžných... Tys na něj upírala svůj plachý, leč jiskrný zrak.

S láskou hledélas na něj v zadumání... A zamilovaně...
A zpívalas píseň... Do copu stuhu sis vplétala...

Srdíčko tlouklo a ty ses trápila a čekala.

A světem šli bohatí a urození. Řečnili. Učili a učili se.
A všechno bylo tak krásné. Tys na tu krásu hleděla.
A nezávidélas. Jenom se ti chtělo přistoupit a také se k něčemu
přivinout. Tvé srdce lnulo ke všemu. A byla bys chtěla zpívat
v chóru.

Jenže nikdo si tě nevšiml a tvé písně oslyšeli. A tak stojíš
stranou u sloupu.

Ale ani já nepůjdu se světem. Nechci. Raději zůstanu
s tebou. Vezmu tvé ruce do svých a budu stát.

Až svět skončí, ještě i pak budu s tebou stát a nikdy
neodejdu.

Jestlipak, děvenko, víš, že to „svět pomíjí“, kdežto „my
nepomíjíme“. A svět pomine, dokonce už pominul. A my dva tu

spolu budeme stát věčně.

Protože spravedlnost je s námi. A nespravedlivý je docela jistě svět.

STALO SE NĚCO DIVNÉHO

Ve světě došlo k nějakému nedorozumění, jež možná není jasné ani samému Bohu. V jeho stvoření „došlo k něčemu“, co ani Bůh nečekal. A právě z toho vzniká iracionalismus (ošklivá tvář mystiky) a pocit nejasnosti. Svět je harmonický, a to je — „samozřejmost“. Je moudrý, blažený a krásný — a to vše je od Boha. Ale „šelmy se živí býložravci“, a to již od Boha není. Sova požívá zajíčka — a v tom už žádný Bůh není. Ani Bůh, ani harmonie, ani dobro.

Od stvoření světa nikdo neví, co se to stalo, neví to a nerozumí tomu ani sám Bůh. Ani Bůh nemá sílu s tím bojovat a zvítězit nad tím. „Chci zplodit krásného a moudrého chlapce“, ale on se mi narodí „s šesti prsty, slabomyslný a s dalšími nepředvídanými vadami“. Naše planeta jakbysmet. Jako by se v těhotenství něčeho lekla a neporodila „podle božího plánu“, nýbrž „trochu jinak“. A tak se božské pomíchalo s „něčím jiným“.

To „jiné“ pokořilo i Boha. Je jako smutný otec, jenž hledí na „trochu jinačí“ děcko, chtěl by je napravit, ale nemůže. A miluje „už všechny dohromady“...

PROČPAK ZVONÍ?

Bim. Bam. Bim. Ale je to už zvuk prázdný

.....
.....

Je prázdný, protože nezvoní k svatbě ženicha a nevěsty. Tamten *druhý* nepomohl. A *toho*, jenž přece jen v drobnostech pomáhal, ne dost, ale pomáhal, málo sice, ale snažil se, aspoň se snažil, byť pozemsky a hloupě, toho poslali bůhvíkam.

A nevěsta po ženichovi ani nevzdychla. A já jsem si všiml, že je hrbatá.

.....
.....

Ech, hrbatý ale není Žid, který mi v březnu napsal:

„... Napište, jak Vy to umíte — *pravdivě a vášnivě* —, o „březnových“ dnech. Tady je krutá zima — jaro ještě nepřišlo. Mé duši se všecken ten lomoz a shon protiví. V sanatoriu umřeli už čtyři vojáci. Ze všech nejsilnější je na téhle planetě smrt. Existuje duše? Existuje posmrtný život? To je mnohem důležitější než všechny revoluce! Je mi líto cara Mikuláše. Hádám, že byl poddajné povahy a velmi slabé vůle. *Všechno, všecičko pomine* — ale co bude „tam“? Je Vám jedenašedesát let, mnoho jste přemýšlel a trpěl, tak mi to povězte, příteli nejdražší. Lejzer Šacman.“

SANATORIUM VŠERUSKÉHO SVAZU
SAMOSPRÁV „DĚRGAČI“, CHARKOVSKÝ
ÚJEZD V CHARKOVSKÉ GUBERNII, POKOJ 11
(TUBERKULÓZNÍ). (OSOBNĚ HO NEZNÁM.)

DĚD

Když se ti už nechce milovat, nepomýšlíš na nový oblek a živíš se kašičkou s kapkou másla — pak už si přirozeně říkáš „křesťan“.

Lysý s bílou bradou
děda sedí,
na svou misku s chlebem,
vodou, hledí.

„Kdopak jsi, dědečku?“

„Křesťan... rolník (krestjanin)...“

Nebo, jak nám sofisticky a správně vyložil Dostojevskij:
„Kristův člověk.“

Pane Bože, nač dogmatici, historici, apologeti nahromadili takovou spoustu nesmyslů, když celý problém vyjadřuje jediné veliké:

není třeba.

„MOSKVA SLZÁM NEVĚŘÍ“

— a nedobře činí. Proto je tak ubohá. Právě věřit je třeba — a nejen slzám, nýbrž všemu, vždycky, tak dlouho, dokud se nenarazí na podvod: Féničané se naučili věřit v šerém dávnověku, na počátku dějin, a vytvořili obyčejný papírek, zvláštní znak, který používali, psali apod. Byl to konvenční znak: kdo ho předložil, tomu se dostalo „důvěry“, a říkalo se tomu *kredit*. Ti, kdo ho zavedli, byli „důvěřiví“ lidé, ale důvěřiví svým způsobem, a přitom — nejen při nezávazném hovoru nebo „přátelském tlachání“, ale z věcné potřeby usnadnit si život. A stali se nejbohatšími lidmi na světě. To ovšem není nic

pro Rusy. Ti dokonce ještě dnes, kdy se čas nachýlil, stále živoří a podvádějí — a tím i stále víc a víc chudnou.

Půjčka za oplátku

— řídí se tím i Rusové a nemohou se neřídit, když už to tak Féničané zavedli (směnka)... Ale naprosto a všude, kde mohou, žijí jeden na účet druhého, podvádějí a parazitují. A přemítajíce o štěstí, upadají do stále většího a většího neštěstí.

O JEDNOM NÁRŮDKU

Dal podivuhodné písně všem lidem. Zanechal krásná, s ničím nesrovnatelná vyprávění o svém životě. Jeho jméno i osudy byly svaté pro všechny národy.

Potom se cosi stalo... Ó, co se to jenom stalo?

.....

To se nedá pochopit...

.....

Žádný národ to nemůže pochopit. Nikdo z člověčenstva...

.....

Ani myslitel, ani vědec, ani historik.

Tento národ začal být hanoben, jeho jméno znamená pohanu. Jeho národní jméno platí u všech plemen za nadávku pro každého člověka, vůči němuž je použito.

Ó, co se to jen stalo?... ?...

.....

.....

Ba co víc: budeme snad číst Tacitovy Letopisy, když trpíme? Nebo Hérodota o Skytech a Babylónu? Budeme snad číst Thúkýdidovy dějiny válek peloponéských? Ne. Nikdy. Když *bolí*

duše, je nám tohle všechno cizí, nanič. To všechno můžeme číst, když připravujeme přednášku, vědeckou práci — nebo jen tak, „z dlouhé chvíle“.

Vezměme však mladou vdovu, která sklízí pšenici na poli bohatého pána... I *jak* to dělá — i *co říká* tchyni — to vše vlévá do duše útěchu. Ba ještě víc...

Tento národ vlil útěchu do všech srdcí.

A přesto je prokletý. Ó, co se to stalo? Co tak výjimečného se stalo???...?

Řeknete „*útěcha*“ a řekli jste o tom národě *vše*. Když čteme v kronice Řehoře Tourského o Merovejcích nebo na totéž téma skvělé eseje Augustina Thierryho — čteme v obou případech cosi milého, líbezného, skvělého. Ale tato četba skýtá požitek jenom vkusu, duši nerozněcuje, ponechává ji chladnou, přinejmenším v klidu. Ale tu čteme o válce, o hrůzách: jeden král je vítěz, druhý poražený. Poražený se bojí o život, docela prostě se bojí, jako by se bál každý člověk, a hledá úkryt v komnatách svého paláce. Vítěz se ptá po svém nepříteli a jeho lidé ho zpravují o pocitu ponížení a strachu, který na poraženého krále doléhá. A tu vítěz praví docela jiným tónem, než jaký bychom čekali od hrdého a sebevědomého opojení vítězstvím, jiným, než jakým mluvili *všichni* císařové a vojevůdci — zcela jiným, novým a nečekaným tónem:

„Proč přede mnou prchá? Vždyť je *můj bratr*.“

Kdo v dějinách Asýrie viděl zobrazeno, jak zajatec s rukama spoutanýma za zády klečí před vítězným králem a jak mu asyrský vladař kopím vypichuje oči, a současně si uvědomil, že přejmenování „nepřítele“ na „bratra“ se událo ve stejné epoše,

ten ocení *celý rozdíl* v duchovním ustrojení obou králů.
A pochopí, proč ten zvláštní pocit, jež vlévají dějiny tohoto
jedinečného národa do čtenářovy duše, tak úporně nazývám
„útěchou“.

A tento národ je — prokletý.

Co se to tedy stalo, že i my ho nenávidíme, stejně jako
Asyřané své nepřátele?

A naše civilizace se svou minulostí? Cožpak na ni nemyslíme
se smutkem vysloveným ve verších Alexeje Tolstého?⁴

Asyřan přihnál se jako vlk na jehňátko
a jeho kohorty jsou purpur jen a zlato,
na kopích zježených se strašná záře chvěje
jak hvězda půlnoční ve vodách Galileje.

Jak listí za léta, když zelené jsou háje,
nepřátel přesila v těch vojích nesčetná je;
jak listí spadalé, když podzim všechno změní,
jsou řady nepřátel už zrána rozprášeny.

To anděl smrti vstal a rozepjal svá křídla,
pod dechem strašlivým nepřátel řada řídla,
studený bledý vosk jim víčka pečetí
a srdce dotlouká v ledovém objetí.

Tu leží komoni, jako když smrt je zmrazí,
už jejich pyšný dech nozdrami neprochází,
a v hlíně černavé jsou zbytky jejich pěny
jako kal mořských vod příbojem vyvržený.

To hrdí jezdci jsou, teď zničení a bledí,
tvář rosu pokrývá, na zbrani rez už sedí,
ticho je ve stanech, zástavy osiřely,
kopí jsou složena a trubka nezavelí.

A v domech asyrských hlasitě štkají ženy
a v chrámech Baalových jsou modly roztráštěny,
a pýcha troufalců, již potřísnila vina,
roztála jako sníh před zrakem Hospodina.

A teď národ, jenž byl po celém světě utěšitelem všech
ponížených a trpících, všech prahnoucích po světle — ocitá se
sám ve tmě, a nejen sám a bez útěchy, ale ještě kopán a přibíjen
na kříž... Co se to jen stalo? Událo se to — zjevně — na planetě
a v osudu lidstva.

KAŽDODENNOST

Žemličky, žemličky...
Pšeničného chleba...
Masíčka kousínek...

Ten strašný noční mráz. Člověka napadají děsivé myšlenky.
V živlu „chlada“ je cosi nepřátelského lidskému organismu
jakožto organismu „teplokrevnému“. Člověk se *bojí chladu*. Ale
nebojí se tělesně, kůží a svalstvem, *bojí se duší*. Duše chladem
zhrubne a zdrsní, naskočí jí „husí kůže“. Tady máte „svobodu
lidské osobnosti“. Ne, „duše je svobodná“, jedině je-li „v pokoji

pěkně zatopeno“. Jinak svobodná není, bojí se, je vylekaná a zhrublá.

Nejdůležitějšími vjemy dneška jsou dojmy z jídla. A všiml jsem si — ta hanba! —, že se v tom panstvo neliší od služebnictva. Tím spíše se ani v nejmenším nestydí chudý člověk ani člověk zahořklý. Když jsem onehdy přijel do Moskvy, prošel jsem se po Jaroslavském nádraží s neslušným přáním podívat se, co lidé jedí. Dcera, která mě provázela, seděla smutně s nosíkem zabořeným do rukávníku. Jeden voják vymotal z hadru ohromnou věku (pletenu pšeničnou housku), ulomil si jí pořádný kus a dal se do jídla, ani k ní nepřivoněl. A zatím vůně chleba, zrovna tak jako vůně masa v polévce, je přitom něco nesrovnatelně výraznějšího než samo nasycení. Ó, moc dobře rozumím tomu, proč na obětišti Šalomounova chrámu byly vytesány *nozdry* a proč bylo řečeno — *a to o samotném Bohu* —, že vdechuje tuk svých obětí.

SLUNCE

Stará se Slunce nějak o Zemi?

Nevypadá to tak: „přitahuje ji přímo úměrně hmotě a nepřimo úměrně vzdálenosti“.

Tak hloupá byla první Kopernikova odpověď na otázku stran Slunce a Země.

Prostě — hloupá.

„Vypočítal“ to. Ale aplikovat matematiku na jev mravní je prostě pitomost.

Kopernik zkrátka odpověděl hloupě a jeho odpověď je nanic. Ale od této pitomé odpovědi na mravní otázku stran planety a Slunce se odvinula bída planety a vyprázdňenost nebes.

„Ovšemže se Země netěší od Slunce žádné péči, je jím jen přitahována podle čtverce vzdálenosti.“

Fuj!

PRAVDA A LEŽ

„Bez *hříchu* nemůže člověk žít, kdežto bez *svatosti* ano, a jak.“ To je vůbec nejpodstatnější stránka akosmičnosti křesťanství.

Ale nejen to. „Ať čtu evangelium z kteréhokoli konce“, naprosto ničemu nerozumím:

Jak je svět uspořádán? A — proč?

Takže rozumět světu nás Ježíš Kristus vůbec neučí; ale navíc a hlavně: „věci těla“ prohlásil za hříšné a „věci ducha“ za svaté. Já si však myslím, že hlavní jsou „věci těla“, a „věci ducha“ jsou — ano — jen pouhé řeči.

„Věci těla“ patří do kosmogonie, kdežto „věci ducha“ jsou tak trochu výmysly.

A Kristus, jenž se věnoval „věcem ducha“, věnoval se tak čemusi vedlejšímu, druhořadému, malichernému a privátnímu. Chopil se „příslověčného určení způsobu“ dění, a ne „podoby dění“ samé, a tak neuchopil *přísudek* té věty, která tvoří světové dějiny i lidský život, nýbrž zvolil jen slova *obrysová, mlhavá*, slova dotýkající se *okolností*.

„Přísudek“ — to je jídlo, pití, soulož. O tom všem Ježíš Kristus řekl, že je to „hříšné“ a že „věci těla jsou jen svody“. Ale bez těchto „svodů“ by člověk a lidstvo vymřeli. Jelikož však tu

„svody“ — „chvála Bohu“ — jsou, tak — rovněž „chvála Bohu“ — lidstvo žije.

A s dovolením, jakápak „chvála Bohu“, kdyby člověk (lidstvo) vymřel?

Jak jen mohl říci: „Já jsem ta cesta, pravda i život“? Ani nápad. Ani v nejmenším. Samá „přísluvečná určení“.

A naopak, odkud se vzaly „hvězdy a krása“, je zřejmé už z toho, že ráj byl určen lidem. Právě ráj je krásný — to je ta „jitřní hvězda“. Tím chci říci, že „jitřní hvězdu“ dal Bůh člověku v ráji, že tajuplným stvořením Edenu vyjádřil celý plán stvoření čehosi báječného, velkolepého, jedinečného a neopakovatelného. Všechno se v něm vzpíná k jedinému: „lépe“, „lépe“, „lépe“. Jsou míry a je měřitelnost. Bůh jako by pravil — „Já jsem nezměrnost a vše, co jsem stvořil, prahne po nezměrnosti, nekonečnosti, věčnosti.“ A je to pochopitelné. „Je tam také vonná pryskyřice a kámen karneol“ (o ráji). Když naopak čteme evangelium, nechápeme z nezměrnosti vůbec nic. A nejen z ní. Nic, vůbec nic nechápeme ani o světě.

„A ukázalo se veliké znamení na nebi: Žena oděná sluncem s měsícem pod nohama a s korunou dvanácti hvězd kolem hlavy. Ta žena byla těhotná a křičela v bolestech, neboť přišla její hodina.“ (APOKALYPSA 12, 1, 2.)

Tady chápeme, že porod, a najmě lidský porod, je v centru kosmogonie.

Bible — to je věčnost.

.....

Ježíš řekl: „Někteří nežijí v manželství, protože jsou k tomu od narození nezpůsobilí; jiní nežijí v manželství, protože je nezpůsobilými učinili lidé; a někteří nežijí v manželství,

protože se ho zřekli pro království nebeské. Kdo to může pochopit, pochop.“ (EVANGELIUM PODLE MATOUŠE, 19, 12.)

Tady nechápeme vůbec nic, než že to není k ničemu.
Evangelium je — slepá ulička.

A nyní k „hříchu“ a „svatosti“, „kosmickému“ a „akosmickému“. Mně se zdá, že může-li být vůbec na něčem cosi „svatého“, nějaká „svatost“ — pak jedině v „přísudku“ světa, a ne v „přísloucném určení způsobu“. Co je to za estétství! Velkolepost evangelia je ohromující: když Kristus mluví o protikladu „věcí ducha“ a „věcí těla“, odhaluje vlastně, že „Já a otec — *nejsme jedno*“. Když Otec — tak otec: pohleďte jen, co všechno je ve Starém zákoně. Otec nepohrdá ani nejmenším ze svých dětí, ani když onemocní, ani když zlobí a je svěhlavé. Ano, *tam*, ve Starém zákoně nacházíme „všechno“. Všechny vášně vřou, žádné náhody a výjimky nejsou vynechány. „Otec“ bere své dítě na ruce, očišťuje ho suchým i mokrým od kalu suchého i mokrého. Pohleďte, jak léčí nemoci, prašivinu i svrab. V poušti ve dne (prach a pot) je nad nimi *stínem*, v noci jim *svítí na cestu* jako ohnivý sloup. Uloupili Egypťanům zlato a neskrývali to, protože je to přirozené, prosté — pracovali na něm v otroctví a zadarmo. Tajemnou a hlubokou péčí o člověka, téměř hýčkáním a zavinováním se „Otcův zákon“ liší od Synova zákona. Ano, Syn a Otec totiž *nejsou jedno*. Cesty fyziologie jsou cesty kosmické — a „ženin porod“ je víc než „slunce, měsíc a hvězdy“. V tom je také obsaženo *vysvětlení* toho, co v evangeliích naprosto chybí. Skutečně, ve viděních Apokalypsy se ukazuje, že měsíc, hvězdy i slunce jsou tu k ulehčení „porodu“. *Život je nade vše*. A zvláště — život člověka. Pyramida je jasná v základech i na svém

vrcholu. Evangelium končí kleštěnectvím, slepou uličkou.

„Není třeba.“ Není třeba. Ani samého porodu není třeba. Ale proč tu potom je slunce, měsíc a hvězdy? Evangelium odpovídá na tuto otázku s podivným estétstvím: „pro ozdobu“. K tvorbě života jich třeba není. Jako jsou „slunce, měsíc a hvězdy“ v podstatě k ničemu, tak ani porodu není evangeliím zapotřebí — a svět tak pozbývá veškerý smysl. V bibli je „vše pochopitelné“, v evangeliích není „pochopitelné“ nic.

A pak apokalyptický trůn se zvířaty kolem. Jaká to představa nebes! Ale je snad telení krávy něco nižšího než ženin porod? Obojí jsou „cestami božími“. V apokalyptickém „ospravedlnění všeho“ spočívá božské ospravedlnění, ospravedlnění otcovské, i s boláky, svrabem, průjmy a zácpami lidského mláděte. Jak je to nádherné! Ó, jak je to dobré! Slavné a veliké jsou Tvé cesty, Pane, v nemoci i v uzdravení.

Apokalypsa jako by vyslovovala pravdu vesmíru, pravdu *celku*, proti *uzoučké* „pravdě evangelií“, která prazvláštním způsobem vrcholí nikoli v bohatství, v radosti a v plnosti světa, nýbrž v konci, v mlčení a nebytí kleštěneckém. Vskutku — „zachvěly se základy země“. Kristus přišel tajemným způsobem „podlomit všechny základy“ vesmíru, jež stvořil On, „prý Jeho Otec“.

A když později Kopernik na otázku stran Slunce a Země odpověděl, že se chovají „podle čtverců vzdálenosti“, byla to dokonale křesťanská odpověď. Právě to je „přísloušné určení způsobu“. Ale „proč se tak chovají“, to se ani neví, ani to není zajímavé.

Křesťanství se ze záhadných důvodů začalo obírat „hloupostmi“. Na otázku stran Země a Měsíce odpovědělo „čtverci vzdálenosti“ a na otázku stran larvy, kukly a motýla ještě hůř: že tomu tak přece „bývá“. Křesťanské učení vyústuje

v malichernost, pozitivismus a nesmysl. „Viděl jsem, slyšel jsem, ale nerozumím.“ „Dívám se, ale nic nechápu, a dokonce si ani nic nemyslím“. Larva, kukla a motýlek vysvětlení mají, ale ne fyziologické, nýbrž kosmogonické. Fyziologicky vysvětlitelné nejsou; jsou skutečně *nevysvětlitelné*. Zato z hlediska kosmogonického je věc jasná, patří mezi všechno živé, mezi vše, co patří životu, hrobu a vzkříšení.

Ve fázích vývoje hmyzu jsou dány fáze *života* tohoto světa. Housenka: „Lezeme a žereme, matné a neohrabané.“ — „Kukla“ — to je hrob a smrt, hrob a chlad, hrob a příslib. Motýlek — to je „duše“ pohroužená v éter, vznášející se nad zemí, znalá jen slunce, nektaru, živá jen z velikých číší květů. Kristus řekl: „V životě *příštím* se lidé nežení ani nevdávají.“ „Motýlek“ však je „příští život“ housenky, a v něm se nejen „žení“, ale — proti evangeliu — při relativní neohrabanosti housenky, při zdánlivé smrti v kukle je motýl všecek oduševnělý, vůbec nepřijímá potravu (neuvěřitelné!! — jeho sosák vůbec není uzpůsoben k jídlu, a nejen to, přinejmenším někteří motýli nemají ani střeva!!). Zato má vztah — *jedině k pohlavním orgánům „cizích tvorů“*, přibližně řečeno — k orgánům Stomu života: k záhadným a tajuplným rostlinám. To je pro každého motýla něco ohromného, nesmírného. To je les, sad. Co to znamená? motýlí život nám tajuplně zvěstuje, že i našim duším se za hrobem — kuklou — dostane podílu na nektaru dvou nebo obou božstev. Neboť bylo řečeno, že vesmír byl stvořen Elohim (duál Jména božího, použitý v biblickém vyprávění o stvoření světa), a nikoli Eloach (jednotné číslo); božstva jsou *dvě*, a nikoli *jedno*. „Bůh stvořil člověka, aby byl jejich *obrazem*, stvořil ho, aby byl *podobou* jejich, jako *muže a ženu je stvořil*“.

Motýl je duše housenky. Jenom duše, nic víc než duše. To ale ukazuje, že „duše“ není nehmotná. Duše je hmatatelná, viditelná, *jest*; ovšem — *jinak než v pozemské existenci*. Ale co to tedy je a jak to je? Ach, naše sny a noční vidiny jsou někdy reálnější než bdění. Housenka a motýl ukazují, že na zemi — jenom „žereme“; ale „tam“ bude vše — vzlet, pohyb, pryskyřice, myrha i tymián.

Záhrobní život bude celý složen ze světla a vůně. Právě z toho, co je hmatatelné, fyzicky vonné, co tělesně, nikoli netělesně — vydává vůni. Nikoli bez úsměvu můžeme k otázce „svodů světa *vezdejšího*“ říci, že právě v nich a již nyní proudí „život věků budoucích“, jako by tryskal z duše, z entelechie věcí; a že chuťová a čichová část naší tváře, ta vůbec nejkrásnější a „nebeská“, je krásná obrysem rtů, úst a nosu. „Co je to za zrůdu, když nemá nos a rty“, — nebo je má znetvořené, nebo prostě jen nemá jejich hezkou linii? Apokalyptické v nás — to je úsměv. Úsměv je ze všeho nejapokalyptičtější.

Radosti, tys jiskrou nebes, božská,
tys dcerou elysejských polí...

To není alegorie, to je reálná, přesněji řečeno noumenální pravda. „Dobré je podléhat svodu“ a „dobré je být sváděn“. Dobrý je ten, „skrze nějž svod přichází na svět“: stahuje na ploskou zemi kraj nebe. Je záhada, proč v evangeliích není pojmenována ani jedna vůně, nic voňavého, aromatického; jako by se tím zdůrazňovala odlišnost od květu bible — Písně písní, té písně, o níž jeden z mudrců Východu pravil, že „celé trvání světa není hodno toho dne, kdy byla složena“. A hle, evangelia zobrazují „tento“ i „budoucí život“ úplně naopak: nakolik jsou „cesty“ života cestami *fyziologickými*, natolik jsou

také cestami *hlavními a nebeskými* (apokalyptický trůn); to je „podmět“, jenž se „potvrdil“.

A tamta „cesta života“, „život ducha“ — to je cesta příslovečná, která vede nicotou, estetikou, řečičkami...

I chřadla tu dlouho, jak musela nést

— to je pozemský život larvy, která leze a žere...

svou podivnou touhu a stesk

— to je motýlek, babočka tonoucí v éteru a v paprscích slunce. Toho slunce, které „s hvězdami a měsícem“ jen „obklopuje porod ženy“.

A pozemské písně už po všechen čas

Ji nudily pro božský hlas.

A není tam žádné „peklo a skřípění zubů“, nýbrž sbírání nektaru z květů. Za muka larvy, za bláto a špínu a „požírání hlíny“, za hrob a zdání — ale pouhé *zdání smrti* v kukle — duše vstane z hrobu; a prožije, každá duše, hříšná i čistá, prožije svou nevýslovnou „píseň písni“. Každému člověku se dostane podle duše jeho a podle přání jeho. Amen.

Z TAJEMSTVÍ KRISTOVÝCH

„Nezradím tajemství nepřátelům tvým, ani tě nepolíbím jako Jidáš...“

Jak je to řečeno... Ó, jak řečeno... A tušíš jakási skutečně strašlivá tajemství v tom, kdo takto promluvil, nebo — a zejména — v tom, kdo takto cosi *viděl*...

Aby se narodil syn — je nutno připustit jakýsi otcův *nedostatek*. Ale otec je dokonalost sama. Otec je *vším*. Otec je sluncem, i duší a pravdou slunce. Všude září jeho paprsky až k hranicím všehomíra. Otec a — *hotovo*.

Co to znamená, že se *narodil Syn*? Že by Otec něco nedotvořil? Nebo snad čemusi nenaučil a něco nedoučil? Ale přece i „mravní zákon“ již přinesl (v Sinaji). Nestvořil jen „zemi“, „slunce a měsíc“, „světlo“ a „noc“. Tak co ještě? A jak?

Nelze to chápat jinak, než připustíme-li nějaký Otcův *nedostatek* a nedokonalost. Otec — to ještě *není vše*, to ještě *není konec*.

Nu, a tak bylo zapotřebí Syna.

SLUNCE

Žije Slunce?

To je na něm nejtajemnější, dokonce je to jediná jeho záhada.

Naprosto všichni vzdělaní lidé, od Laplacea po posledního gymnazistu, jsou přesvědčeni, že Slunce „samozřejmě nežije“, že je to pouhý „předmět“ ...

Ale proč nehasne? — „Zhasne.“ Ale vždyť už mělo dost času, aby zhaslo. Opravdu dost?? Ó, zdá se...

„Slunce dává Zemi život.“ Opravdu *Slunce*? Zřejmě. Živé pochází z neživého? Divné. „Ano, ale tomu nás učí atomy.“ „Stále pulzují.“

Nu, a co když Slunce „žije“? To pak první myšlenka míří ke Kristu. „To znamená, že ty nejsi Bůh.“ Divná věc.

„Slunce žije.“ Připustme tuto hypotézu. Připustme ji ne jako slovní obrat, ale jako skutečnost. Jakpak Slunce žije? „V takové výhni?“ — V takovém žáru život zaniká. Kdyby přesto žilo, znamenalo by to, že pro život neplatí teplotní meze.

Podivné.

Ne, podle všeho — „nežije“. „Při takové teplotě všechno vzkypí, uvaří se.“

Má Slunce duši? — to je otázka. „Co se děje s duší při velmi vysokých teplotách?“

To se neví.

Proč planety krouží kolem Slunce? Proč kolem něj nestojí? „To by spadly.“ No tak by „spadly“ — co z toho! „Jaká škoda.“

A tak pokud jde o „pohyb planet“ i o samotné „Slunce“, nerozumí věda — a nejen ledajaká — vůbec ničemu. Laplace neví o nic víc než každý gymnazista.

A pak ještě: co je v čem zahrnuto — sluneční systém v Evangeliiu nebo Evangelium v slunečním systému?

I TROCHU RADOSTI

„Země naše veliká jest i oplývá vším, ale řádu v ní není; i pojdte panovat a námi vládnout.“

(NESTORŮV LETOPIS RUSKÝ)

Celou tě, má země rodná,
Ježíš se svou bídou smířen
Prochodil a tobě žehná.

(ĀTUTĀEV)

Podivuhodná shoda se Židy. Obdivuhodně přesná. Historici přehlédli a slavjanofilové se nedovtípili, že nejde o národ do té míry už jakoby smířený, který se „zříká vlády“, nýbrž o to, že ji *neumí* vykonávat, *nemá k ní nadání*. Nebo, což je lepší, dokonce jedinečně skvělé, že má nádherný dar žít svou ulicí, svými humny — a co nadto je — je jen větší hřích.

„Máme už dost klepů i strýčkování.“

Ajvaj, pod Němci nám bude lépe. Němci u nás zavedou pořádek — „jako v Rize“. Bude policie, budou úřady. Přiznejme si, že tohle u nás vždycky fungovalo mizerně a hloupě. Vybudují ministerstva. Nebudou brát úplatky; koneckonců o čem jiném jsme se to už počínaje Sumarokovem štekali a doštěkali až k samotnému Ščedrinovi... „Neboť nám schází rád.“ Ale co, ať jdou někam, bulíci. Ano, ještě něco: Němci nás konečně naučí ruskému vlastenectví, jak se o to snažil už skvělý Vigel a skvělý Dal, jenže ti byli jenom dva, a tak to nezvládli...

My však opanujeme jejich duše tak oddaně a horoucně jako duši Vigelovu, Dalovu, Osteneckovu (Vostokov) a Gilferdingovu. Což se jediný Rus *duší* poněmčil? Vždyť Němci jsou skuteční bulíci skoro bez duše. Jen proto jsou také tak schopní „správcí“.

Pokoření Ruska Německem bude ve skutečnosti vnitřním a duchovním pokořením Němců Rusy. Nakonec z nich — z těch *nejlepších* — uděláme něco podobného člověku, a ne stallmeistrovi. Protože oni pro samé „stallmeistry“ a „hofmeistry“ ztratili lidskou tvář.

Naučíme je tancovat, muzicírovat a zpívat. Možná je naučíme i modlit se. Za to pro nás budou dobývat nerosty a půjdou tedy na nucené práce, budou orat — stanou se tedy

mužiky, a pracovat v továrnách — stanou se tedy dělníky. A povedou lékárny, tím se dosud žádný Rus nezabýval. „Neměli jsme k tomu vlohy.“ Budou pro nás dělat francouzské hořčičné náplasti, ostatně — jako dosud.

My jim dáme proroky, pokusíme se vštípit jim alespoň nějaké ponětí o svatosti, a i když z toho sotvaco vyjde, inu, aspoň to zkusíme. Naučíme je mluvit, zpívat a vyprávět pohádky.

Potajmu budeme jejich pány a oni našimi chůvami. Milujícími a poslušnými. Budou nám sloužit. Materiálně sloužit. A my je budeme duchovně vychovávat.

Neboť tehdy nás přejde i náš nihilismus. Protože nihilismus je zoufalství člověka nad neschopností konat dílo, k němuž vůbec není povolán.

My jsme stejně jako Židé povoláni k idejím a citům, k modlitbě a hudbě, ale ne k vládnutí. Naneštěstí a ke zhoubě duše i těla jsme ovládli jednu šestinu zemské souše. A ovládli jsme ji a v podstatě zkazili. Planeta to nesnesla a učinila tomu přítrž. Planeta, a žádní Němci.

NEBEZPEČNÁ KATEGORIE

Okouzující, svůdný, úskočný.

Je zvláštní, že ke kategorii „úskočnosti“ — tohoto podivného a mimořádně těžkého hříchu — nevedou vůbec žádné špatné schůdky, vyjma toho prvního:

„Okouzující...“

„Co to vlastně je? Jak? Proč?“

„Okouzlující, protože mu nelze nic vytknout, je bez chyby a bez vady, každého okouzlí na první pohled, jak jen ho uvidí nebo uslyší.“

„Svůdný, protože pro jeho bezúhonnost a krásu se jím všichni dají strhnout.“

Zvláštní však je, jak se může z bezúhonnosti a krásy náhle vyklubat úskočnost. Je to naprosto nepřirozené, a přesto obyčejný a takříkajíc nezaujatý lidský pohled náhle seznal, že nebezpečná kategorie začíná právě u těchto dvou vlastností.

„Okouzlující, svůdný.“

Podle těchto „proroctví“ bychom měli být zvláště opatrní, když náhle vidíme navýsost nevinného, čistého a bezúhonného člověka.

„Okouzlujícího.“

Proto by na podobné výstrahy bylo dobré složit prosbu:

„Ať na mně zůstane aspoň malá chybička.“ Třeba nevinná, ale chybička. Největší z předků, jehož ostatní uznali za „Boha“ — a dokonce skutečně začali „hledat jeho hrob jako hrob boží“, ale nemohli jej najít —, „klopejtal“, jak se říká lidově. To jest koktal a zajíkal se. „Spasil boží lid od otroctví“ a „stanovil všechny (všechny!) zákony“, a přitom — co byste tomu řekli — koktal. Nedostatek přímo směšný. Ale nevinný. A hle, právě v tomto spojení „nevinného a směšného“ — poznáváme boží knihu i boží dění.

Skutečně: dění ani kniha žádné „špatné následky neměly“. Poznamenejme, že „úskočnost“ se pozná až podle *následků*.

Neboť jak jinak ji poznat rovnou, když je „okouzlující“ a „svůdná“.

KRISTŮV OHEŇ

Koho ožehne oheň Kristův...

Ale — koho doopravdy ožehne...

Tam už nikdy nic nevyroste.

Viz — město Šalomounovo.

A dál — osud Judeje.

I Pavel si přál být ukřižován „ne jako náš Pán, nýbrž hlavou dolů“, aby „jeho hlava byla tam, kde nohy jeho milovaného Učitele“.

A pak — naši kleštěnci.

Jako první se toho dovtípili jezuité. Řekli: „Nepřehánějte příliš.“
A začali obchodovat v Paraguayi.

TAJEMSTVÍ SVĚTA

Ty jediný jsi krásný, Kriste Pane! A svět jsi pohaněl Svou krásou. Ale vždyť svět je přece — boží.

Pročpak jsi říkal: „Já a Otec *jedno* jsme?“ Vy nejenom nejste „jedno“, ale ty — *jdeš proti Němu*. Udělal jsi to, co Saturn s Uranem.

Zbavil jsi Ho plodnosti. A jenom proto jsi přišel. Tak! tak! tak! — v tom je nakonec rozluštění slov o panictví.

V evangeliích už „nemilují“, nýbrž žijí jako „andělé boží“: jako v předněperských mokřinách, „zakopaní se svíčkami“. Ó, té hrůzy...

Ty celý jsi strašný. Ty nejsi prostý, ty jsi — strašný. A vstals z mrtvých — ó, já tomu věřím! „Vystoupím na nebesa

a všechny přivedu k sobě.“

Ale — čím?

Ó, ty nejsi *přítel* člověka. Ne, nejsi přítel. „Smlouva“, „odkaz“ (ve Starém zákoně), i to se zdá formální a suché. Ale jak tys je strašně porobil. Do jak strašného otroctví jsi je uvrhl. Vskutku — „otroci Hospodinovi“... Až k smrti, k mučednictví. Není to děsné? „Ani jeden mučedník nebyl ušetřen.“ Ale *mohl* přece být?

Opravdu mohl?

Ó...

Ovšem, kdo *vzkřísil* Lazara — ten *mohl*. Znamená to, že — *nechtěl*?...

Ó, ó, ó...

Tys mohl vše, Kriste Pane. Ty, jenž jsi „otřásl nebem i zemí“. Ale od muk nebeských a pozemských nevysvobodils ani děti. Otroci, otroci... Ano, „smlouva“ je — „svatá“. — „Ty mně — jako já tobě.“ Tys dal všechno ponížení a vzal sis všechnu slávu. Cožpak nechápeš, proč proti tobě povstal bohabojný Izrael? Povstal, protože nic nechápal. „Něco tu není, *jak má být*.“ Co není, „*jak má být*“? Když jsi pohaněl boží dílo, nejvíce jsi pohaněl — zvláště strašně jsi pohaněl — „raba Jehovova“. A on nechápal „co“ a „proč“ — a povstal proti tobě.

A to je řešení, řešení, řešení.

Inu poslyš: „Polní lilie“ — to je moc pěkné. Ale ani „člověk“ není horší. Pročpak jsi do něho pořád vbíjel hřeby „hříchu“? A strašil ho mukami? „Tam bude oheň věčný“ a „skřípění zubů“. Velmi milé.

A vůbec je v tvém díle všechno velice milé — v tvém opravdu velmi zvláštním díle, jiném než to, které je „od Otce“. Lidé už

nevztahují ruku na tvůj zákaz, nemilují, nemnoží se. A všichni tě poslouchají jako ta ubohá Marie.

Ó, ubohá, ubohá... Kdopak jiný by už byl mučedník, ne-li ona, na kterou jsi také ve své nebeské velikosti zapomněl.

POKUŠENÍ NA POUŠTI

Aby se očistil „od hříchu“, musel se Kristus vzdálit světu... opustit jej... A tedy *zbavit svět síly*.

„Síla“ je ovšem hříšná. Ale co si počít bez ní? Bylo třeba volit mezi „činností“ a ctností.

Kristus si vybral ctnost. V tom je smysl pokušení v poušti. „Dám ti všechna království světa.“ On si je nevzal. Ale jak potom „spasil svět“? Nečinností. „I vy odejděte na poušť.“

Nepotřebuji království... Nepotřebuji svět. Nepotřebuji vůbec „nic“... Nihilismus. Ach, hledme, *kde jsou jeho kořeny*. „Svět bez nádivky“... Piroh bez nádivky. „Chutná?“ Ale doopravdy: Kristus vyhodil všechnu nádivku z pirohu — a tomu se říká „křesťanství“.

SLUNCE

Říká se: „Perpetuum mobile neexistuje.“ Dokazuje to věda.

Svině, kteráž ryješ rypákem v zemi: pohlédni vzhůru — na Slunce.

Tvrdit, že „Slunce je unavené“, že „ztrácí energii“ je nesmysl. Ve skutečnosti se *nevyčerpává* a stále jaksi žije. Jestliže vůbec něco „není nudné“ — tak je to sluníčko... Protuberance. Hraje

si. Vulkány. „Sluneční korona“ (viditelná při zatmění). A — ony tajemné „ultrafialové paprsky“, z nichž, jak se říká, pochází veškerý život.

RELIGIO

Růst.

Bylo, jest a *bude*.

Pročpak ale „bude“?

Protože je — *růst*...

Vzrůstání, „více“. V záhadě toho „více“ spočívá řešení „pokroku“, „vývoje“.

Všechno se šíří z „bodu“ do „prostoru“. Tak se i svět rozvinul z jediného „bodu — Boha“ — do „krásky stvoření“.

A kde „ve světě“ není „Bůh“? A kde v „Bohu“ — není „svět“?

Tak jsou spolu spojeni. „Religio“... Modlitba. Není věci, jež by se „nemodlila“ tím, že „roste“. A ví, že roste „z bodu“, z *otcovského* bodu.

A není Boha, jenž by zároveň nebyl Ochráncem. To je — Prozřetelnost. Neboť bod zná svůj prostor, jako zná kvočna vajíčka, na nichž sedí.

Tak vznikla nebe, země, hvězdy. „Vznikly“, protože svět je náboženství: nikoli proto, že „ve světě se zrodilo náboženství“, nýbrž právě a úplně naopak, úplně a zcela jinak. „Měsíc, hvězdy a země“ vznikly a „zakroužily na nebi“, protože tajemstvím a podstatou stvoření — jako vzdech a stín — byla vždycky modlitba.

Můžeme říci, že vzdech byl „tou párou“, „tou mlhou“, z níž „vše“ vzešlo. Takže také po svém zrození přirozeně „vše začalo dýchat“.

Začalo dýchat, protože ze „vzdechu“ vzešlo. Protože „vzdech“ — to je Bůh.

Bůh není bytí. Není všemohoucnost. Bůh — je „první vánek“, „jitra“, z něhož všechno vzniklo — „potom“.

PANTOFEL

Což si opravdu všichni Evropané, i nejpřednější učenci mezi nimi, i prostý dav, myslí o Židech a jejich vztahu ke Kristovi, že jde *jen o vzpurnost* národa, který udělal chybu a pak to za nic na světě nechtěl uznat a *polepšit se*? Třebaže jsou „teď už zcela jasné přednosti křesťanství před zákonem Mojžíšovým“? „Takovým úzkým a obřadným?!!“ — „Židé *chybili*, když neuznali Mesiáše, ohlášeného jejich vlastními proroky“, a jednoho ohavného dne své existence si prostě popletli boty, na pravou nohu obuli levou a na levou nohu pravou? „A od té doby tak chodí pro smích lidem, jako terč posměchu dějin...“

Taková je obecná *koncepce* Evropanů a Evropy o Židovi a judaismu.

A to Evropany opravdu nenapadlo, že kdyby si Židé „nepopletli boty“, měl by jeden každý z nich v křesťanském světě podobný význam jako apoštol Pavel — a jako vůbec všichni apoštolové, kteří „všichni do jednoho byli Židé“? Že by jim to slibovalo, ba *splnilo* slib Izajášův: „Přijde čas a národy *vás ponesou na svých ramenou*“? A že by to vše, tedy splnění slibu, nastalo prostě „zítra“, „zítřejšího dne“... Jedno je přece jasné:

jestliže vládu nad celým světem, vládu, již mají „už už v rukou“, Židé nepřijímají, jestliže jsou lační, a neberou bohatství, a slávychtiví, a nevolí slávu, tak..., tak..., tak...

Je to proto, že chopit se jí — je
hřích.

A to zvláštní hřích, zcela *výjimečný* hřích... Hřích, jaký se neodpouští ani v *tomto* životě, ani v životě *budoucím*. To už není jen loupež, chamtivost, krádež, lenost, jichž se v podzemních doupatech našeho žití dopouštíme všichni, nýbrž cosi planetárního, kosmogonického, strašného. „Změna vlastního osudu.“ „Výměna duše za bohatství světa a za vládu nad ním.“

Jak ovšem mohli Evropané a zvláště evropští myslitelé uvažovat o něčem neporovnatelně větším, než jsou „pantofle na nohou“ ... Ne o *vzpurnosti*, nýbrž o tom, „nejde-li ve skutečnosti o *hřích*“?

Jestliže byl „hřích uzнат Krista“, jak se neohlédnout tam, kde to srší blesky?

„A je možné, že bychom my — *tento hřích* byli přijali?“

Vždyť takový dar přijal sám Kristus: Přijal *vládu nad celým světem*, a to proti zjevnému, v evangeliích vyslovenému zavržení *bohatství celého světa*. Vlady nad *Evropou*, nad *Evropany*, nad jejich *myšlením*, nad *smyslem* jejich existence.

A najednou to zavrhuje i ten nejposlednější židovský chudák: „*Nepotřebuji to! — Nechci to!*“

Copak není jasné, že jde o něco úplně jiného než o „pantofel“?

A když už, tak je zřejmé, že to spíše my „jsme se *nějak* divně obuli“, že my — pro svou lenost, ze své osvědčené lenosti — se toho jen tak „*strnule*“ a ze zvyku držíme.

ZÁŽITEK

V Sergijevě stojí míra brambor padesát rublů (12. srpna 1918). Od babičky Jelovové jsem slyšel, že v městečku Alexandrově nedaleko Sergijeva stojí šest rublů. Spěchám na nádraží zjistit, jak jezdí vlaky do Alexandrova. Železničář s kovovým štítkem mi odpovídá:

„Ve tři.“

Já:

„Postaru nebo ponovu?“

Protože bolševici posunuli v Sergijevě čas o dvě hodiny dopředu.

„Ovšemže ponovu. Teď je všechno nové.“ (Odmlčení.) „Všecko staré je teď pohřbeno.“

Ano. Ruská literaturo, raduj se. I žitná mouka už stojí 350 rublů za pud.

Chudí umírají. Bohatí přežívají jen tak tak.

PROČ ŽIDÉ SKUTEČNĚ NEMOHOU DĚLAT POGROMY?

Nejméně „jasný“ v naší revoluci je Žid. Je skrznaskrz nejasný, spoutaný v síti celé evropské civilizace. Ale Evropu nechme stranou. Jde o „nás“. Pohledte, jak se třesou na revoluci! Nerozumně, zlomyslně, ale třesou se na ni. A přitom ani jejich „kšeftům“ neslibuje nic dobrého. Dokonce je ohrožuje. Proč se na ni vlastně tak třesou? Jednou jsem v ilustrovaném časopisu viděl — Nachamkise; srovnal jsem si ho s nepříjemným

Leninem a povídám: „Vypadá docela seriózně!“ (Chtěl bych ho vidět in natura.)

Jistě, jeho výpad proti Michajlu Alexandrovičovi byl drzý. Ale Židé přece jsou vždycky takoví. Zvláště v Evropě. Neumějí mluvit podlézavým, vemlouvavým a úskočným, zato vždycky zdvořilým evropským jazykem; řvou jako v Asii, protože také Asiaty jsou; hrubiáni a drzouni. Nějak jsem dospěl k tomu, že jsou to kdákající proroci, neboť prorokují kdejakou slepici, tj. na trhu. „Éfa za éfu“ — „proč neopravuješ éfu“, „proč jsou váhy nepoctivé“ (jednou mi to padlo do očí u Izajáše nebo u koho). Ale... on se skutečně, skutečně „poklonil k nohám“ — když se chtěl stát „Stěklovem“.⁵ A nebyla to lest. Teprve když byl „špičkou boty“ odkopnut, rozzuřil se jako Nachamkis i na Michajla Alexandroviče a... dále pak... zanevřel na celé „tvrdé Rusko“.

Židé... Nenávidím jejich sepětí s revolucí, ale toto sepětí má i svou dobrou stránku; neboť skrze toto sepětí, tím, že Židé pohltili skoro celou revoluci, tato revoluce vylíná, utopí se v pogromech a docela se vypaří: je až příliš zřejmé, že „ruský voják a mužik nemohou sloužit Židům...“. Chci prostě říci, že i když si možná židovští magnáti myslí, že „potom povládnu celému Rusku“, jsou tu ještě chudí Židáčci, kteří ani svým soukmenovcům nedají ruského mužika (idealizovaného), řemeslníka a vůbec žádného (také idealizovaného) sirotu napospas. Židé jsou sentimentální, hloupí a přehánějí. Ruský mužik, ten „prostáček“, je zlomyslnější a hrubší... A hlavně mnohem surovější. „S Židy nejsme ještě vůbec vyrovnání.“ Žid je nejkulturnější člověk v celé Evropě, která je hrubá, povrchní a z „lidství“ nechápe nic než socialismus. Kdežto Žid zná nářek Jóbův, písně Rút, Debóřinu píseň i píseň sestry Mojžíšovy:⁶

„Zpívejte Hospodinu, neboť se slavně vyvýšil, smetl do moře koně i s jezdcem.“

Židé jsou nejvytríbenější národ v Evropě. Jenom z hlouposti a naivity přilnuli k plochému dnu revoluce, zatímco jejich pravé místo je úplně jinde, u podnoží mocností (tak přece postupují a to uznávají staří *opravdoví* Židé ve svém *ušlechtilém*: „Jsme *otroci* tvoji“), u všeho skutečně Velikého. „Velebí má duše Hospodina,“ tak je tomu s Židy vždycky, obdivují se všemu velikému a vznešenému v dějinách. A já věřím, že i Nachamkis mířil sem. Ale — nepovedlo se. Podvedla ho „malost“ a Nachamkis se mstivě jako Žid odvrátil — a dal se na „bohému“. „Když revoluce, tak revoluce.“ „Pryč se vším!“ Takový je Žid i Židáček a jejich netrpělivost.

Jsem pro Židáčka. Tolik posměšků. A Židáček dál vede svou. Těch posměšků a anekdot: a on se Rusovi dívá do očí a zpívá mu písničky (v žargonu) Zádňepří, Ukrajiny, Podolska, Volyně, Kavkazu a možná i Sýrie, Palestiny, Babylónu i Číny (slyšel jsem, že existují čínští Židé a pletou si copy!!!). Žid je všude, je to „bludný Žid“. Ale nemyslete si, že putují za „kšeftem“. Ne — „Bůh nám vzal zemi za hříchy naše a od té doby putujeme“ (náš Letopis).

A všude s sebou nesou vznešenou a svatou ideu „hříchu“ (já pláču), bez níž by nebylo náboženství. Lidstvo by bylo zničeno (ctnostným nebem), kdyby se bylo „od Židů“ nenaučilo chvět se a modlit za odpuštění svých hříchů. Oni. Oni. Oni. Oni utřeli sopel velectěnému evropskému lidstvu a do rukou mu dali knihu modliteb. „Tu máš, bloude, modli se.“ Dali mu žalmy. I Zázračná Panna je Židovka. Co bychom byli, jaká evropská

zvěř, nebýt Židů. Ale prošli kolem nás se svými smutnými písněmi, hleděli na nás (vždycky smutnýma očima). A jednou jsem na parníku slyšel (a plakal nad tím): „Kup za patnáct kopějek vitriolu — a já ho vypiju a umřu. Protože mě zradil.“ Asi čtrnáctiletá Židovka zpívala a její dvanáctiletý bratr hrál na housle. Byla vážná. Tak vážná... A já jsem (v duchu) plakal. A přemýšlel jsem: „Je to tak čestné; po pětnících si vydělávají na cestu, zatímco naši jezdí načerno, tj. vlastně na státní účet, anebo pod lavicí, anebo jiným švindlem — prostě za suchý z nosu.“

A oni nezpívali hůř než Debóra. A proč taky hůř? Jako u řek babylónských: „Ó, rozbijeme tvé děti o kámen, dcero babylónská.“ To je — Nachamkis. Nachamkis křičí: „Proč nemám právo být Stěklov“, „vážený ruský občan Stěklov“, a „zvěřsky nadává Michajlu Alexandrovičovi“, stejně jako chtěly Židovky (ale právě že jen *chtěly*) „rozbíjet babylónské děti o kámen“ (v babylónském žargonu).

To je hněv, vztek: ale právě proto, že jsou prudcí, žijí a nemohou a nechtějí umřít.

Bud' si, Žide, prudký. Ó, jako Rozanov — a neusínej a nevystydni navěky. Když ty si zdřímneš, svět zhyne. Svět žije, a dokonce ani není ospalý, dokud Žid „po něm stále jedním očkem pokukuje“. „A zač je teďka oves?“ — Obchoduj, Žide, obchoduj — jen při tom nekřivdi Rusům. Neubližuj jim, můj milý. Pro obchod máš talent, dokonce jsi v něm génius (věkovitá vazba, sepětí s Fénicií). Připusť nás nejprve k obchodu s léčivý, lékárnám, nauč nás „syndikátům“; a vůbec, zasvět' nás aspoň ze sedmi osmi procent do svého podnikání a sobě ponech sto procent, Rusové se s tím přece musejí smířit, vždyť oni to

přece nevymysleli. Dej Židovi, dej Židovi — ten je tvůrce, ten to všechno stvořil. Ale potom dej i Rusovi. Bože můj, vždyť je hotový žebrák.

Ale dosti již té „žebrácké mošny“, křesťanské žebroty, z níž koneckonců vykukují závistivá očka. Nechme toho a vraťme se ke smutným písním Izraele.

Takže: chlapec hraje a děvčátko zpívá. Jak jsem tehdy na Volze té šílené písni naslouchal! I mé děti poslouchaly. A skoro plakaly. Všechny jsou citlivé. „Ale Židi, to vy jste přece měli Samsona?“ Pomrkává. — „Vzpomínáte si na ně, na Samsona a Delílu?“ — „Jak bojovali s Pelištejci?“ — „Bojovali, ano, ano...“ — „Nu?“ — „Teď zbyla jen zeď nářků. Římané všechno zničili...“

A hrozí pěstičkami směrem k Římu. „Jen počkej...“ Ale uklidni se, Žide: čas římských legií je dávno ten tam; z Říma, „tamtoho“, zůstalo ještě méně než z Jeruzaléma; je pohřben ještě hlouběji. Zatímco vy se stále ještě poptáváte lenivého Chochla: „Ale stejně, zač je pšenka?“

„Rusové ve zvláštním sebeklamu tvrdili, že jsou“ i východní, i „západní národ“, „spojují v sobě i Evropu i Asii“. Vůbec nepostřehli, že nejspíše nejsou národem *ani* západním, *ani* východním; neboť co vlastně přinesli Asii a jakou že roli sehráli v Evropě? Na Východě zpili a vydrancovali Burjaty, Čeremisy, Kirgizy, oloupili Arménii a Gruzii, kde dokonce zakázali sloužit vlastní pravoslavnou mši gruzínsky (sám jsem ji slyšel). Ó, ó, ó... Slyšel jsem ji na vlastní uši v Tbilisi. Do Evropy došli jako Gercen a Bakunin a „přinesli jí socialismus“, jehož „se jí obzvláště nedostávalo“. Mezi Evropou a Asií jsme právě my Rusové těmi „omezenci“ a nihilisty, kteří nerozumějí ani Evropě, ani Asii. Jenom chlast, rmut a špínu jsme jim zanesli

i tam. A to doopravdy „zanesli“. Strachov mi se smutkem, ale zčásti i s nadšením vyprávěl: „Evropané poté, co poznali mnoho ruských turistů, užasli nad jejich talentem a rafinovanou zvráčeností.“ Tak je to. Přinesli jsme jim rodinu? Dobré základy mravnosti? Pracovitost? Kdepak. A nyní, Bože můj, jak těžko se to říká... Zatímco my nejsme „ani východní, ani západní lidé“, nýbrž pouhý nesmysl — umělecký nesmysl —, Židé skutečně jsou nejen předním národem Asie, již nedali jen tak něco, nýbrž všechno světlo, všechen její smysl, ale gigantickým úsilím, neúnavnou činností se pomalu stávají i prvním národem Evropy. Hle! Hle! Hle! To o nich dosud nikdo neřekl, tj. „o jejich sjednotitelské roli mezi Východem a Západem, Evropou a Asií“. Aťsi. A nechtě... přesto říkám — ano, ano, ano.

Vizte, vzchopte se a vzpamatujte: jak oni bez ohledu na pogromy zhusta milují Rusy, litují je pro jejich vady a nikdy se jim „po gogolovsku“ neposmívají. Špatným vlastnostem se nelze smát, to je — zločin, zvěrstvo. A oni to také se svou mravnou a kulturní duší nikdy nedělají. *Za celý svůj život jsem nikdy neviděl Žida, aby se posmíval opilému nebo línému Rusovi.* A to uprostřed ohlušujícího chechtotu samotných Rusů nad vlastními špatnostmi něco znamená. Uprostřed našich neodolatelných miláčků, jako jsou třeba „Fon-Vizin, Gribojedov, Gogol, Šcedrin, Ostrovskij“. Slyšel jsem například takováhle slova: „Poslyšte, jak se díváte na ruského kněze?“ — „Přes všechny jeho nedostatky ho mám rád.“ „Rád? To je málo: copak si ho může někdo *nevážit*? Venkovský pop dostává kůrku chleba, a kolik má práce, kolik dřiny!“ To mi řekl doktor Rozenblum v Luze r. 1910. Myslel jsem si, že je Němec. Optal jsem se — kdepak, Žid. Když se vyšetřoval Pančenkův případ, museli vyslechnout experta, židovského lékaře; a ten zcela

vážně řekl: „Já jsem si už dávno zvykl pokládat *ruského lékaře za vzácnou a mravnou osobnost.*“ Obecnou platností tohoto výroku a jeho rezolutním tónem jsem byl úplně otřesen. A tak mě po celý život udivovalo, že vzdor fyzickému násilí („pogromům“) názor Židů na Rusy, na jejich ducha a na jejich až nesnesitelnou povahu samu — byl plný úcty a vážnosti. Dlouho (mnohá léta) jsem to přičítal jejich přání „ještě více Rusy rozvrátit“: ale každá věc má svou logiku a já nakonec vidím, že tomu tak není. Že to jen ve mně hnízdila šílená pomluva a že ve skutečnosti si Židé Rusů váží, mají je rádi, soucítí s nimi, dokonce jim k mému úžasu dávají mezi Evropany přednost. I to má svou příčinu: uprostřed všeho toho ruského „svinstva“ se totiž najde jedna vzácná vlastnost — důvěrnost, srdečnost. Židé jsou také takoví. A právě to je tolik poutá k Rusům. Jenže Rus je opilý srdečný člověk, kdežto Žid je strýzlivý srdečný člověk.

Nádherný, ztepilý voják mi za soumraku vyprávěl:

„Je to hnus... Ta podezíravost Sovětu vojenských a dělnických zástupců je odporná. Přišel jsem do Taurického paláce a nevěřil jsem vlastním očím. Přišel jsem s vírou v lid, v demokracii...“

Protože já jsem tam přišel „bez víry“, zeptal jsem se vroucně, jako bych ho „bral za ruku“:

„A kdo jste?“

„Voják z Finska... jsme tam ležením... Já sám jsem ovšem Žid...“

„Já jsem Rus. Ruský Rus. Ale chtěl bych vás políbit.“ A vřele jsme se políbili.

To bylo v březnu nebo v dubnu 1917, když se mi zachtělo uvidět na vlastní oči „vojenské zástupce“.

V témž měsíci, ale mnohem později:

Roh Litějné a Bassejné ulice. Tramvaj. Přeplněná. Postarší Žid s manželkou se snaží nastoupit z přední plošiny, protože zadní je celá „ověšená“. Opatrně a co možná nenápadně jsem uvolnil ženě místo, když vtom mě chytil za rameno očividně opilý voják („farizej“):

„Nasedat z přední plošiny je zakázáno. Ty to nevíš?!?!...“

Vždycky mě ohromovalo, jak tito pánové — a vůbec celá ruská veřejnost, „vedena okamžitým impulsem“ — svrhli carskou moc, ale nikterak nedovedou připustit, že by člověk také, „veden okamžitým impulsem“, naskočil na přední plošinu vagónu a jel si, kam potřebuje. Odstrčil jsem vojáka, dál podpíral a postrkoval Židovku a Židovi jsem řekl: „Sedněte si, honem si sedněte!!“

Mělo to svůj důvod: Žid uchwátaně prosil, aby ho pustili, třeba „zepředu“, protože spěchal na finský vlak. A každý ví, co znamená „zmeškat vlak“. To znamená „zmeškat oběd“, a celý den je zkažený. Proto jsem se mu snažil pomoci.

Voják křikem přivolal další vojáky, kteří stáli kolem („na pomoc“): „Vemte ho na komisariát, urazil vojáka.“ Pravda, zdá se, že jsem mu řekl „hlupáku“. Vylekal jsem se: „Kvůli komisariátu může zmeškat svůj oběd každý“ (a já jsem také spěchal). Vida mé rozpaky a strach, Žid se mě zastal: „Co ten pán udělal? Vždyť jen pomohl mé ženě.“

A vtom, nikdy nezapomenu ten hlas, nikdy naň nezapomenu, protože z něj trčel nůž:

„Za-tra-cenej ž-ž-židáku...“

Tak to řekl.

A na ta slova náhle zaznělo jako hudba moudře nabádavé:

„Teď už jsme přece všichni bratři (,občanská práva‘, ,svoboda‘ — březem). Proč tak mluvíte (tj. ,i Židé a Rusové jsou bratři‘, ,Židé už nejsou *cizí a méněcenní*)?“

Víc mě nenapadlo. Nic jiného mě nenapadlo...

Slyšel jsem jen hudbu hluboce důstojného a hluboce udiveného hlasu.

Teprve později, nazítří, jsem pochopil, ba dokonce ještě „dnes“ chápu, že jsem měl smeknout, poklonit se mu k zemi a říci: „Pokládají mne za nepřítele Židovstva, ale ve skutečnosti jím nejsem: prosím, odpusťte tomuto vojákovi.“

Ale voják dál hulákal, chytal mě skutečně i za ruku a nedal si pokoj s tím svým „komisariátem“, takže jsem ve zmatku to nej přirozenější neučinil.

A opět ta melodie hlasu, jakou na *ruské ulici* — a promiňte: na ruské pochcané ulici — neuslyšíte.

Nikdy, nikdy, nikdy.

„Teď už jsme všichni bratři. Proč tak mluvíte?“

Židé jsou naivní; Židé bývají velmi naivní. Tajemství a kouzlo hlasu (chvějivého, poustevnického) spočívá v tom, že tento Žid — asi měšťan, polovzdělaný — hluboce a čistě, se vši východní důvěřivostí uvěřil, že ti ruští šejdíři doopravdy „pocítili cosi ve své duši“, „vzbouřili se proti staré zvůli“ a „vyhlásili svobodu“. A oni to přitom byli dle odkazu ruských dějin prostě Čičikovové — no dobrá — „směs Čičikovů a Murazovů“. Ale v žádném případě nic víc.

Forma. Fráze.

A náhle to všechno překlenula hudba. Nedovedu to vysvětlit, neumím to. Ale v tom hlase jako bych zaslechl

i Zázračnou Pannu. „Duše má velebí Pána a můj duch jásá v Bohu, mém Spasiteli.“

Tím chci říci, že ve srovnání s židovským fenoménem je vše evropské jaksi neobyčejně hrubé. Toť tajemství Sýrie a jejich horkých krajů. Je tu pak ještě další tajemství, že oni Jehovovi naslouchají ne dva tisíce let, ale pět tisíc let, a zřejmě jsou navíc obdařeni i jiným sluchem. Ach, nevím, co to je... Vím však, že to nemá nic společného s jejich rozumem ani s jejich aktivitou a činorodostí, jak se obvykle má za to, ale že to tkví v něčem úplně jiném... Je to, musí to snad být v jakési tajemné Šulamítě, jež u nich prostupuje vším — je to v jiném omaku, v jiné vnímavosti na květy, v jiné vůni i v tom, jak člověka „vzít“, „obejmout“, „polaskat“. V něčem takovém to je. „Od člověka k člověku.“ Ne „v Židovi“, nýbrž ve „dvou Židech“. A ti pak svorně prostupují všehomír.

Říká se: „Rusové jsou typ všelidský.“ A když došlo na Arménii, jeden ministr zahraničních věcí se (celkem nedávno) dal slyšet: „My (Rusové) potřebujeme Arménii, ale vůbec nepotřebujeme Armény.“ Tak věčně a rigorózně to řekl. Po tisíci letech existence Ruska. Ne pouhý výkřik, hněv, nýbrž (jak jinak v případě ministra) málem program... Ale to přece znamená: „Hnal bych všechny Armény, starce i děti, gymnazisty i gymnazistky do pekel, setřel bych je z povrchu země, kdyby to *nebylo neslušné a nevypadalo nekulturně*.“ Přesně tak to chtěl Gercen a socialismus. To je ten ruský nihilismus, evidentně *nehynoucí* (Kit Kityč o své ženě: „Zachce se mi, sním ji s kaší, zachce se mi, schlamstnu ji ve ščích.“) Zase znova ten „ruský úděl“: Rusům očividně není dáno, aby porozuměli sami sobě. Nešťastní Rusové — nešťastní vydědění. A znova Židé a nač jsou pogromy? Vždyť je to hrůza. A přesto i po nich neváhali

vyslovit všechna ta slova, jež jsem citoval; i potěšit se ruskou svobodou umějí, i ruského popa dovedou ocenit. A vůbec, *zlý pohled ukradkem nebo Rusovi za zády jsem u Žida nikdy neviděl.*

Chci tím říci, že jde o jakousi jejich bytostnou světovost — nikoli abstraktní, teoretickou, a na druhé straně také ne uvzdychanou a slzavou, ale prostě věcnou, praktickou a užitečnou. Sám „jejich socialismus“, jakkoli jej nenávidím, má něco do sebe: vždyť vyjadřuje ideu „bratrství národů“ a „bratrství lidí“; tak se na něj dali. Je v tom mnoho židovské naivity, rozhodně nejsou tak chytrí, jak se domnívají a obávají Evropané. Ti to vzali elementárně a přízemně, na prstech si spočítali, „kdo s čím, s jakým majetkem žije“, a nedovtípili se, že všechno závisí na tom, „jak člověk žije“; že je možné žít „s velkým bohatstvím — jako v pekle“ (viz naši Kitové Kityči), a „posluhovat“ v kuchyni a žít „šťastněji než panstvo“. Dobře jsem si všiml, že „panstvo“ často vede mnohem neveselejší, smutnější a nervóznější život než jejich služebnictvo, jež — i na tvářích je to vidět — „žije v bázni boží“ a „v požehnání“. Socialismus je prostě plochý jako prkno — a Židé ho přijali jen ve své nesmírné naivitě a uvěřili v takovou hloupost, jako jsou úřední počty. Věřím ale, že to rozhodně a brzy skončí. Jak tomu jen mohou Židé věřit — *právě oni se svými dějinami a osudy.* Oni, kteří věcně, ale s něhou („budiž vše, jak jest“) řekli: „Nezhasíš knot doutnající“ a „nalomenou třtinu nedolomíš“, oni, kteří, pokud kdo z nich zchudne, musejí ho nejen vydržovat, ale musejí mu koupit i kočár, jestliže jej předtím měl. A to jen proto, aby nepocítil prudkou změnu svého postavení *a netrápil se ani při pouhém pomyslení na ně...* Právě v tom tkví jejich něžná ušlechtilost a lidskost, vyjádřená kuchyňským, tj. tím nejreálnějším způsobem. „Tak nešťastně žijí ve svých ghettech

i jejich podělaná shromáždění starších.“ (To mi sdělil židovský obchodník dámskou obuví v naprosto temném vagónu na Varšavském nádraží v Petrohradě; nebyl přítom, a to je u nich vzácnost, zcela střízlivý.) Hle! hle! hle! skutečná idea rovnosti chudých a bohatých: pomoci chudému a *pomoci i bohatému*, aby si všichni udrželi „stejnou úroveň“ *normálního života*, na nějž byli zvyklí *od narození*, bez prudkých změn jeho teploty atd. Ó génie univerzálnosti a delikátnosti! Boháč může zrovna tak truchlit a *jeho utrpení může být obrovské*. Na bohatství nelze hledět závistivým okem. Závistivé je — křesťanství. A kdoví, zda socialismus není typicky křesťanským jevem právě pro závist, nikoli pro jeho „blahodárnost“. Nebýt křesťanství, projevil by se „socialismus“ nebo „socializace“ asi odlišně, jinak: obědvám *sám*, ale dám oběd ještě někomu dalšímu, hostu, *cizímu člověku z ulice*; usednu s ním ke stolu a *není mi zatěžko*, že je cizí. Socialismus by se projevil *sblížením*, projevil by se *láskou*; a ne „podříznu ti krk“ jako u toho voják, co vykřikl: „Za-tra-cenej ž-ž-židáku!“ Stručně řečeno, socialismus by se také stal jedním z tajuplných hnutí Šulamítiných. Jakým — to nevíme. Musel by to ovšem být socialismus ryze židovský, a ne pseudožidovský podvrh (od Evropanů). Například: „Dovol, abych *umyl tvé nohy*“ (o žebrákovi, o chudém). Jde tu právě o ten „dotyk“, sáhnout si *na chudého*. Jak jsem už řekl: „Je třeba ohmatat mu kůži.“

Podstata všeho. Šulamít. Celá Píseň písni přece voní. Tajemství všeho je v tom, že on není „dobrý“, ale — něžný. Dobro je abstrakce. Dobro je povinnost. Každá „povinnost“ jednou omrzí. Tajemství světa, tajemství celého světa tkví v tom, aby *mně samému bylo sladko konat sladké*; právě v tom je jádro věci. „Zuj obuv, já naberu chladné vody — a otřu tvá

chodidla i nárt a prsty.“ Takové sblížení už je láska. „Všimnu si stařecké vrásky u dědy a může z toho vzejít příběh, anekdota kolem umývání nohou.“ Je to takové sblížení, že se z něj dokonce musí vyklubat vtip, anekdota „o noze“. Nu a vidíte: zničehonic je tu vtip, anekdota — a pro nic studeného, protože formálního jako *liberté, fraternité, égalité*, už tu není místo. K velikým ctnostem židovských dějin patří i to, že při vši jejich starobylosti a dlouhověkosti Židy nikdy ani nenapadlo takovou nechutnost vyslovit. Takovou nepravdu a nespravedlnost. Protože pravda i spravedlnost se musí obrátit dnem vzhůru, aby bylo vůbec možné ustavit mezi různými lidmi, kteří spolu nemají nic společného, *égalité*, ba dokonce i vztah příbuzenský — *fraternité*.

Cítíte, jak to zavání hejsky a markýzi XVIII. století, *fin de siècle XVIII-ème*? Ale dál:

„Jsem Rúť, *tvá služebnice...*“ — „*Vykonám všechno, co mi říkáš...*“ Jaká hudba! Ty, Evropane, pláčeš. Jen plač. Plač svýma ubohýma očima. Plač, protože ve svých původních dějinách jsi nikdy nestvořil takové slovní obraty, takové vzlety srdce, rozlety rozumu. Celá tvá duše je plochá, suchá a studená. Ó, jiné slunce, jiné slunce. Jiná vůně, jiné trávy. A — pohleďte, ať jste královny nebo markýzy, manželky, milenky: Šulamít je jenom milenka. Milenka? Nikdo nic nenamítá. Ale manželky stojí a pláčou: „Ó, jak bychom se aspoň na chvíli chtěly stát takovými milenkami.“ A pohleďte — stal se zázrak, zázrak už v našich dějinách a „při vši naší krutosti“: ani církev nic nenamítá proti tomu, že Šulamít není nic víc než pouhá milenka. Naopak, i ona dojata volá: „Jaký zázrak... Já vím — *kdo* je Šulamít; ale nemohu ji zavrhnout, objímám její nohy,

protože je vtělenou krásou a ušlechtilostí, a není mezi ženami jiné tak čistých myšlenek a slov.“

Cítíte, Evropané, že tím je už přetvořen celý svět? Naše suché kategorie, naše ploché kategorie už nic neplatí. Kam se poděla spravedlnost? Kde jsou zákony? Ne, kam se poděla pýcha? Všecko v Evropě pochází z pýchy. Celá Evropa je pyšná a všechno v ní pochází z pýchy. Nepotřebujeme to! Nepotřebujeme! Nebe, nebe! Nebe nám dej. Ale nebe...

Nebe je tam, kde lidé slouží. Kde služebníci jsou šťastnější než panstvo. Ale „kde služebníci jsou šťastnější než panstvo“, je právě tajemstvím Izraele. Neboť jen Šulamít byla doopravdy šťastnější než Šalomoun a Hagar krásnější než Abraham. Tak.

JEŠTĚ O „SYNOVI“ VZHLEDEM K „OTCI“

U synů člověka, synů pozemských a *nedokonalých*, se všechno děje tak, že „syn se *rodí*“, když otec byl *neúplný*. Když nebyl kulatý, zaokrouhlený (zrno, *vzhled* zrna je ontologickým základem zaokrouhlenosti *všech zárodků*), když byl *hranatý*.

Syn, děti jakožto lidští synové se nikdy *nepodobají* svým otcům, jsou spíše jejich *opakem* než jejich opakováním. Sama myšlenka o *tautologii* mezi synem a otcem, o jejich nerozlišenosti, odporuje zákonu kosmické a ontologické účelnosti, cílevědomosti. Opakování je vůbec jaksi hloupé a ontologicky nemožné.

Jestliže tedy někdo řekne: „Já a otec — *jedno jsme*,“ zasloužil by si v odpověď udivené: „Proč?“ — „K čemu je toto *opakování*?“ Ne, je zřejmé, že syn tu „může být“ jedině proto, aby „doplnil otce“, který je nedokonalý, neúplný a vůbec nedostatečný. Bez

ontologické nedostatečnosti otce není syn možný, i kdyby otec „plodil věčně“, dokonce i kdyby smyslem jeho života bylo jenom „plodit“. Otec „zplodí svět“ a jsou mu i nadále zachovány dar, síla i krása plození na zemi nebo v dějinách, i kdyby zůstaly nevyjádřeny. Přesněji řečeno, on dosud *pokračuje* v tvoření světa, bere *účast* na porodech všeho *tvorstva* bez výjimky; aniž by komu nebo čemu dával přednost, je *nervem* a *nití* všech porodů, od květinčky po člověka. „Syn“ jako osoba a jméno se mohl „objevit“ jedině proto, aby řekl *zemi* něco *nového* a něco *nového* na ní *vykonal*. Není syna bez nové zprávy. Syn by mohl „přijít“ jedině proto, aby řekl něco *jiného* než otec, něco *odlišného* od otce. Syn je možný jen tehdy, protiřečí-li otci.

Tak je to vyloženo i v samotném evangeliu. „Slyšeli jste, co bylo řečeno otcům... *Já však* vám pravím.“ Ve skutečnosti to otcům říkal jejich *zákon*, který dostali od Otce. Vezměme „oko za oko“ a „kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou“. „Oko za oko“ je základem ontologické spravedlnosti trestu. Bez něho — *existuje* zločin, ale *neexistuje* trest. „Trest“ však *existuje*, zejména ve výčitce svědomí (v ní dokonce silnější než trest fyzický). Je *ontologický světu*, patří do jeho prostoru i času, je v jeho duši. A protože právě nebeský Otec *vložil* tak trest do světa, Kristova „druhá tvář“, jako vždy v protikladu k Otcovu *milosrdenství*, uvrhla lidstvo v muka zoufalství, dohnala je k sebevražedným myšlenkám, strhla je do nesmírného úpadku a chaosu. Mimochodem, poukazují k tomu i slova apoštola Pavla: „*Jak ubohý* jsem to člověk! Kdo *mě vysvobodí* z tohoto *těla smrti*?“ To je — přímo nářek Kainův, a nepochybně se vztahuje k hříchu odmítnutí obřízky, už k nesporně zjevnému a naprostému nepochopení Starého zákona a jeho rozvrácení.

Jako všude v evangeliu, tak i v „malicherném“ příkazu nastavit políčku druhou tvář, jímž chtěl Kristus člověku ulevit, *mu ve skutečnosti život nesnesitelně ztížil*, vystlal jej „trním“ nesnází plynoucích z čehosi změkčilého a neuskutečnitelného.

V podstatě jsou „spravedlnost“ a „trest“ v pozemském životě člověka „obvyklým“ a „normálním“ jevem, bez nich by život ztratil rovnováhu. Je to cosi jasného, prostého a věčného, co charakterizuje „plnost“ Otce, jeho věčné a opodstatněné trvání, jež krátké ukončuje krátkým. Místo toho přišly slzy, hysterie a sentimentalita. Došlo na Ježíšova muka, nastala Ježíšova vzpoura.

ROZKAZ Č. 1,

jenž svými jedenácti řádky proměnil ruskou jedenáctimiliónovou armádu v trouchnivinu a smetí, by byl neměl žádný vliv a armáda by ho ani nebyla pochopila, kdyby na něj nebyla tři čtvrti století připravována ruskou literaturou. Dávno před tímto rozkazem se muselo do povědomí lidí dostat pohrdání důstojníkem jako

hlupákem

fanfarónem

zbabělcem

ve všech ohledech

hnidou

a zčásti

zlodějem.

Proto se muselo nejdřív jít na Skalozuba
do divadla

a přečíst si u Gogola,
jak se umýval

generál Betriščev, píší Dějiny generálů vlastenecké války, a jak prskal Čičikovovi pod nos.⁷ Také Tolstoj se musel o generály otřít, jak se chvástají statečností a při výstřelu se navenek snaží nehnout brvou, a ve svém nitru brvou hýbají, lekají se a třesou, někdy i docela viditelně.

Když éra vší té literatury v geniálních uměleckých dílech „ruského pera“ minula, „sebral z ní smetanu“ právník Sokolov. Ale ještě víc „smetany z ní sebral“ berlínský generální štáb, který by za ten kousek popsaného papíru jistě rád zaplatil roční národní důchod celého Německa.

„Rozkaz č. 1“ se připravoval už dávno. A nepochybně v Berlíně. Berlín měl vůbec ruskou literaturu velmi dobře prostudovanou. Neudělal pak nic víc, než že z ní vymačkal šťávu. Její kouzlo, pravdu a hojivý účinek ponechal stranou. „Když válka, tak válka...“ „Ty vůně nepotřebujeme.“ — „My — Němci na Sprévě...“

... Od vůní a vzdechů oddělili tu kapku žluči, kterou v sobě určitě má. O tom není sporu. A v pravou chvíli ji podali — Rusku.

Právě Rusku.

A jenom tu žluč.

Kapku, jež se zlatému fondu ruské literatury povedla nejlépe.

Pijte. Vždyť jste ji milovali. Pěstovali. Opatrovali.

Rusko ji vypilo a zemřelo.

Jak jinak. Rusko zabila literatura, o tom nemůže být pochyb. Všechny „rozkladné“ činitele jsou literárního původu.

Je těžké si to představit... A přesto je to tak.

Přátelsky naladěným čtenářům. V tomto strašném, otřesném roce jsem od mnoha známých i neznámých lidí z popudu jejich srdcí dostal peněžní i potravinovou pomoc. A musím přiznat, že bych byl bez této pomoci nemohl, *neuměl* tento rok přežít. Již přicházely záblesky strachu a smutku a myšlenky na sebevraždu tísnily mou duši. Spisovatel je bohužel náměsíčník. Leze po střechách a naslouchá šramotu v domech; když se probudí křikem skutečnosti, voláním *dne* a *bdění*, a nechytne-li ho někdo za nohy — spadne ze střechy a zabije se. Literatura je velké štěstí *sebeobětování*, ale v soukromém životě je to veliké *hoře*. Temné stíny, zákoutí; leč i mladistvá eos (záře) Helénů. Za pomoc — velice děkuji; oči i duše si nejednou poplakaly. „Někdo vzpomíná, někdo *myslí*, někdo uhodl.“ „*Poselství* od srdce k srdci.“ To je také svého druhu somnambulismus dále, času a jistě i čtenářské duše a jejich *ušlechtilých vidin*. *Vlastní duše* je přirozeně *otevřená* každému, a já o své duši vím, jak má ráda a *střeží* (to je hlavní!), snaží se zněžnit a zintimnět (učinit intimnější) duši čtenářovu. „Střežte intimitu, střežte ji, je dražší než všechny poklady světa! — Střežte to, co se o vaší duši nikdo nedoví!“ V duši čtenářově spočívá jako na motýlím křídle to nejhlubší, *poslední* zrnko pylu, jehož se nemůže, *neumí* dotknout nikdo než Bůh. Ale i obráceně: intimita čtenářovy duše do sebe pojala intimitu duše spisovatelovy. „Jak jsi zneklidněný, spisovateli můj. Odkud k tobě přicházejí takové sny a trápení?“

O čem zpíváš, noční větře,
jakou přinášíš mi zvěst?

Jsem unaven. Nemohu dál. Dvě tři hrstky mouky, dvě tři hrstky krup, pět vajíček natvrdo může zachránit *můj den*.

V budoucnosti Ruska vidím svítat jakousi zář. Jakýsi svého druhu „apokalyptický“ obrat nejen v ruských, ale i v evropských názorech na dějiny. Čtenáři, zachraň svého spisovatele, jakési vyvrcholení mi kyne vstříc z posledních dnů mého života. V. R., Sergijev Posad, Moskevská gubernie, Krasjukovka, Polní ulice, dům kněze Běljajeva.

KŘEŠŤAN

Jako by byl nemocen, ale zároveň všechny podezíral, že mají ještě horší choroby než on sám. Jediné, co nepodezírá, je stát. Ten je vždy dobrý, blahodárný, a to proto, že křesťan je líný a stát mu slibuje, že se o něj postará jako o mrzáka.

Dobročinnost, jež všude vyrovnává nedostatek, je u křesťanů normálním stavem. Všichni opěvují „žebrácké bratrstvo“ a v tom je křesťanství jakýmsi majetkovým, tělesným a duchovním žebráctvím. „Neduživí lidé.“

Tím, že Slované povolali „ze zámoří Varjagy“, aby jim vládli, aby spravovali jejich „velikou a bohatou zemi“, projevíli se jako nějací mrzáci ještě dřív než se zrodili. Strašné.

Strašné a pravdivé. A dosud, až po naši dobu pozorují, že všechna nejlepší půda, všechny výhodněji umístěné a zaokrouhlené pozemky jsou v rukou Němců nebo Židů. „Štolova vila“. „Vinklerův statek“. Štol skoupil půdu a les kolem tří ohromných jezer za 15 000; už za sedm let mu za ně nabízeli 120 000, ale on neprodal. Věděl, že jeho vnuk za ně dostane milión. To je přesně totéž, co „dějiny Varjagů“. Nejspíš

to vše koupil od statkáře, který se tak postaral o svou kuchařinku s dětmi. „Víc jak 15 000 nepotřebuje, a já vlastně taky ne; uživí z nich i mne. Vždyť mi dopřeje i partičku karet.“
Básníci.

U nás je to samý Nali a Damajanti. Jsme národ umělců. S anekdotickými osudy.

A tak žijeme. Ale vraťme se ke křesťanům. Nesetkáte se u nich s jasným, dobrým, veselým pohledem. Každý každého sleduje, každý každého podezírá. Každý každého pomlouvá. „Křesťanská literatura“! To jsou spíš „dějiny křesťanské pomluvy“. Podívejte se na beletrii, na divadlo. Skoro samá zlomyslnost.

Jak je to strašné. A ještě horší je to všechno milovat. Sténám a miluji, miluji a sténám. Zvyk, tradice. Ach, „moji ubozí rodiče“.

LA DIVINA COMMEDIA

S řinčením, skřípáním a vrzotem se spouští železná opona za ruskými dějinami.

Představení skončilo.

Publikum vstalo.

Je čas vyzvednout kabáty a vrátit se domů.

Rozhlédli se kolem.

Ale žádné kabáty ani domovy už nezbyly.

JEDNA ZVLÁŠTNOST

Podobenství je v evangeliích spousta, ale kde je modlitba, hymnus, žalm? A proč ani jednou nevzal Kristus do rukou harfu, flétnu, citeru, proč ani jednou „nevzýval“? Proč nenaučil lidi modlitbě, a navíc zrušil kult i Chrám? O Chrámu řekl jasně, že jej rozboří; stejně neodvolatelně předpověděl, že Jeruzalém upadne do zkázy. Jeruzalémem přece zanikne takové středisko zbožnosti a modlitby, jakého nikde jinde na zemi nebylo. Z jakési tajuplné a nevysvětlitelné příčiny nikdy lidi nenapadlo, že evangelia jsou nábožensky *chladné* knihy, když rovnou neřeknu, že jsou nábožensky *lhostejné*. Nezpívá se v nich, lidé se v nich neradují, nenadchnou se, nevzhlížejí k nebi; vůbec nic se v nich nepodobá „ráji starozákonního lidu“. Nikoho nenapadlo, že největší údiv a úžas vzbuzují evangelia svou náboženskou *střízlivostí*, blížící se již racionalismu. V nich se „mlžná oblaka“ nesnášejí „shora“, ani nevystupují „zdola“. Všechno samé „podobenství“ — „vyšel rozsévač rozsívat“ —, všechno jako by už bylo připraveno pro Garnacka a kněze Grigorije Petrova; poučné vyprávěnky „ze života“, výuka všední „morálky“. Nedosti na Garnackovi, to už je hotový Farraria; ale kam se podělo náboženství? A hlavně, kam se poděl *on*, žalmista — bytostný vrchol celého díla? A kde je onen král, jenž s takovou *vášní pěje Bohu*?

Jako laň žízní po pramenech vod,
tak duše má teskní po Tobě, Hospodine...

V dlouhých, v neobyčejně dlouhých evangeliích je všeho všudy jedna sedmiřádková modlitba. A jak je celá důsledná a zřetelná. Je to výplod logiky, a ne modlitba; připomíná to i ono, ale bez nejmenšího dojetí, beze stopy nadšení. Je to jen jakési zdouhavé „dvakrát dvě = Bože“. Má to snad něco společného

s modlitbou „celníka“, tou velikou, překrásnou a *jedinečnou* modlitbou? Ale vezměte rozum do hrsti: to vůbec *není* Kristova modlitba, nýbrž *modlitba člověka a celníka*, kterou evangelista někde náhodou zaslechl. Nikoho neudivuje, že v Kristově Otčenáši nacházíme méně *noumena modlitby*, než u toho ubožáka? Modlitby a vyznání lásky k Otci od Krista neslyšíme, a přitom by u Syna měly být přirozené a samozřejmé. Lidé se modlí, ale Kristus ne. Někde stranou, v pozadí, v jakémsi *zahanbujícím stínu* se v evangeliích modlí farizej; je to paralelní děj, jenž jakoby „dotvrzuje“ již rozhodnutou zkázu Chrámu, Jeruzaléma a všeho izraelského plemene. „*Tak se modlili, co se od takového plemene dá očekávat?*“ A my už teď víme o svatém Šimonovi, ben Jochajovi, rabbim Akibovi, a ti *se modlili úplně jinak...* A co Jonáš: ten se dokonce k Hospodinu, svému Bohu, „modlil v útrokách ryby“; to nebyl farizej a nemodlil se z farizejství. Jonáš ovšem přitom vskrytu překrásně obhajuje — dokonce *i farizeje*. Židé se vůbec nemodlí tak, jak se popisuje v evangeliích, evangelia židovskou modlitbu pomlouvají. Ti uspěchaní Židáčci, svatý Šimon i Akiba, pobíhali sem a tam, starali se, křičeli, křičeli na lid, ale „nikdy nezaujímali žádné slavnostní pózy“ a nepronášeli opravdové kletby. Jediné, čím „zhřešili proti evangeliu“, byla láska k Chrámu, městu a národu...

Potřeba modlitby jako by podivně vyhasla... Kolik lidí ve Skutcích putuje, ale není, kdo by se před cestou pomodlil, není ani, kdo by se pomodlil po šťastném návratu. A kolika starostmi se přitom zaměstnávají! Člověku nezbývá než s posměchem připomenout: „Marto, Marto, děláš si starosti a trápíš se pro mnoho věcí — posad' se k nohám Otce nebeského...“ Jenže Otec nebeský již z nějakého důvodu

nikomu nepřichází na mysl: jenom — *Syn*, všude *Syn*, jenž nahradil Otce. A *modlitba* přitom není nic jiného než bezmezný projev důvěry dítěte-člověka k Bohu. A právě ona tak tajemně zaniká. Samé meditace. Napadá mě, že Davidovu harfu, Apollonovu lyru a Martovu flétnu — *abychom obhlédli celý středověk* — nám napříště mají nahradit bohoslovecké spory. Možná že tajemný noumenon evangelií a „všech evangelizačních snah“ spočívá právě v té záměně — hudba modlitby za „*cogito ergo sum*“ bohosloví.

PERTURBATIO AETERNA

„Já však pravím vám: *Mnozí první budou posledními a poslední prvními.*“

A jeho učedníci se tázali: „Pane, pověz nám, *kdy* se to stane?“

On však řekl:

„Mnozí první budou posledními a poslední prvními.“

„Ale učiteli dobrotivý: Je-li tomu *tak*, jaké království obstojí, která země zůstane pevná, když se vše začne obracet horem *dolů* a dolem nahoru?“

A on znovu řekl: „Mnozí první budou posledními a poslední prvními.“

Avšak učedníci pravili:

„Není-li to řinčící měď a cymbál zvučící: Kterak vyrůstí zeleni, nebude-li prst *ležet* v brázdě, nýbrž jen *komihání* rýče, obracejícího zem ze strany na stranu?“

On však znovu řekl: „Já však vpravdě pravím vám: Mnozí první budou posledními a poslední prvními.“

I polekali se učedníci Jeho. A stranou se radili, pokyvovali hlavami. Až zmlkli.

.....

Ale rozproudily se dějiny: spiknutí, bouře, převraty. Lidové vlnobití. Všichni se snaží stát prvními. A nikdo nemůže prvenství dlouho podržet a padá zase ke dnu.

.....

Skutečně: „Pošli svůj ostrý srp a sklid' hrozny na vinicích země.“ (APOKALYPSA, 14, 18.)

„A byl pláč a skřípění zubů.“ „A země byla požata.“

.....

.....

„Proležel (Raskolnikov) v nemocnici celý konec postu a celé velikonoce. Když se uzdravoval, rozpomínal se na to, o čem třeštil v horečkách. *Byl posedlý chorobnou vidinou, že celý svět je odsouzen k zániku na jakousi strašlivou, neslýchanou a nevidanou morovou ránu, která se valí z nitra Asie na Evropu. Všichni byli odsouzeni k jisté smrti, kromě několika málo vyvolených. Objevily se jakési nové mikroskopické trichíny, napadající lidské organismy. Ve skutečnosti to však byli duchové obdařeni rozumem a vůlí. Lidé, kteří jimi byli napadeni, dostávali okamžité záchvaty zuřivosti a šílenství. Avšak dosud nikdy se lidé nepokládali za tak rozumné, nikdy si nebyli tak jisti svou pravdou, jako se to zdálo nakaženým. Nikdy se jim nezdály jejich soudy, jejich vědecké závěry, jejich víra i mravní zásady tak neotřesitelné. Nákaze a šílenství podléhaly celé osady, celá města a celé národy. Všichni byli pobouřeni a nechápali jeden druhého, každý byl přesvědčen, že jedině on má pravdu, a trápil se při pohledu na ostatní, bil se do prsou, plakal a lomil rukama. Lidé nevěděli, koho a jak soudit, nemohli se dohodnout, co mají pokládat za zlo a co za dobro.*

Nevěděli, *koho vinit a koho hájit*. V nějakém nesmyslném vzteku se navzájem vraždili. Táhli proti sobě v celých armádách, *ale armády se už za pochodu znesvářily a rozpadaly, vojáci na sebe útočili, bodali se a vraždili*, kousali se a jedli navzájem. Ve městech vyzváněly celý den zvony na poplach a svolávaly lidi, ale nikdo nevěděl, *kdo koho kam svolává*, a všichni byli vyděšeni. *Byla ochromena i nejjednodušší řemesla*, protože každý navrhoval své myšlenky a svá zlepšení a lidé se *nemohli dohodnout; bylo ochromeno i zemědělství*. Leckde lidé utvořili skupinu, dohodli se na něčem a *přísahali si, že se nerozejdou*, ale vzápětí už dělali něco docela jiného, než právě sami chtěli, *obviňovali se navzájem*, rvali se a vraždili. Vypukaly požáry, šířil se *hladomor*. Všechno podléhalo zkáze. Epidemie sílila a šířila se dál a dál. Zachránit se mohlo jen několik lidí na celém světě, *několik čistých a vyvolených, kteří byli předurčeni, aby založili nový lidský rod a nový život, aby obnovili a očistili zemi*, ale nikdo ty lidi nikde neviděl, nikdo neslyšel jejich řeč ani hlas.“⁸

.....

Když Ježíš vyšel z chrámu a odcházel odtud, přistoupili k němu učedníci a *ukazovali mu na chrámové stavby*. On však jim řekl: „Vidíte toto všechno? Amen, pravím vám, že tu *nezůstane kámen na kameni, všechno bude rozmetáno*.“ (EVANGELIUM PODLE MATOUŠE, 24, 1—2.)

.....

I zeptal se ho Jan: „Pane, kdo to je?“ (*Kdo tě zrazuje?*) Ježíš odpověděl: „Je to ten, pro koho omočím tuto skývu chleba a podám mu ji.“ Omočiv skývu, podal ji Jidášovi. „*Tehdy, po té skývě, vstoupil do něho satan*.“ Jidáš vstal, odešel a zradil Ho.

.....

„Nevydám tajemství tvým nepřátelům, ani tě nepolíbím jako Jidáš...“

.....

„Prosím vás, bratři, abyste se *nedali snadno vyvést z rovnováhy nebo vylekat nějakým projevem ducha nebo řečí či listem, domněle pocházejícím od nás, jako by den Páně měl už nastat. Žádným způsobem se nedejte od někoho oklamat, protože nenastane, dokud nedojde ke vzpouře proti Bohu a neobjeví se člověk nepravosti. Syn zatracení. Ten se postaví na odpor a ,povýší se nade všechno, co má jméno boží‘ nebo čemu se vzdává božská pocta. Dokonce ,usedne v chrámu božím‘ a bude se vydávat za Boha... Víte přece, co zatím brání tomu, aby se ukázal dříve, než přijde jeho čas. Ta nepravost již působí, ale jen skrytě, dokud nebude odstraněn z cesty ten, kdo tomu brání... Ten zlý přijde v moci satanově, bude konat kdejaký mocný čin, klamná znamení a zázraky a všemocnou nepravostí bude svádět ty, kdo jdou k záhubě...“ (DRUHÝ LIST APOŠTOLA PAVLA TESALONICKÝM, 2, 2—10.)*

.....

.....

„... a vyzkoušel jsi ty, kdo se vydávají za apoštoly, ale nejsou, a shledal jsi, že jsou lháři... Ti, kdo si říkají židé, ale nejsou, nýbrž je to spolek satanův.“ (APOKALYPSA, 2, 2—9.)

PŘIMÁČKLA JE ALMARA

Nedá se nic dělat než odsunout almaru a zachránit, přesněji řečeno, osvobodit z nepřiměřených věčných muk celou národnost, pět osm deset miliónů lidí, kolik — ani nevíme: ale vždyť rozdrtit i *jediného člověka je strašné*. Chce dýchat, a nemůže

dýchat. „Bolí to“, „bolí“. Ale mezi námi řečeno, kdo tu almaru odsune? „V dějinách křesťanství“ není ani jediná kratičká řádka, jež by její drtivou váhu nezvyšovala.

Kdo může odsunout svatého Augustina? Takový veliký, výjimečný duch. Kdo může odsunout Jana Zlatoústého? Už jen jméno ukazuje, jaké bylo jeho slovo. Nebo apoštola Pavla? A co teprve — Jeho samého?

A přitom už jen nad tím, že „někdo živý vězí pod almarou“, srdce usedá. „Cože, živý pod almarou?“ „Jak se tam dostal?“ Ale — „dostal se tam“. A dál — *kdo to je?* Nejmilovanější z dítek božích, od počátku světa, od stvoření světa nejmilovanější. A Bůh se od něj nikdy neodvrátil a on také na Boha nikdy nezapomněl.

„Člověk pod almarou“. „Muž přes palubu“. A loď zastavuje, aby ho mohli vytáhnout z moře. Do vody letí sítě, lana, záchranná kola. „Vytáhli ho.“ „Je zachráněn.“ A všichni se radují. „Člověk je zachráněn.“ A nestěžují si, že se loď „zdržela“, „že museli tak dlouho čekat“, hlavně že „byl zachráněn“.

Ve srovnání s tím je „plavba křesťanského korábu“ víc než podivná; už jen proto, že „do moře spadl člověk“ a nikdo se po něm ani neohlédne, všichni na něj zapomněli. „*Úplně na něho zapomněli. Ó, ó, ó...*“

Ale začít tu „almaru odsunovat“ znamená „začít všechno znova od počátku“. „Nepřijali Krista, a on je náš Bůh.“ Jak je možné *zaváhat nad přijetím Krista?*

Přimáčkly a rozdrtily je celé křesťanské dějiny. Tolik komentářů. Tolik „poznámek“. Cožpak je možné pohnout celými knihovnami? Židy drtí Imperátorská veřejná knihovna i British Museum. Ve Španělsku — Univerzita v Salamance,

v Itálii — Ambrožova knihovna v Benátkách. Panebože, tolik almar knih se navalilo na hrud' Židáčka ze Šklova. A víte, jak těžké jsou knihy?

Ale člověk ne a ne umřít, jen pořád sténá. Kdyby aspoň umřel. Civilizace by si oddechla. Ale takhle se dýchat nedá. Stále se rozléhá tento nářek.

Sténající civilizace je divná věc. *Zlo Kristova příchodu se projevilo už v tom, že dal vzniknout nářkuplné civilizaci.* A přitom prorokoval „milostivé léto“. *V tom se tedy pořádně — zmýlil: žádné „milostivé léto“ se nekoná, dostalo se nám sténající civilizace.*

Jakápak „blahá zvěst“, je-li jeden z nás „přes palubu“ a jestliže „na něj spadla almara“?

Ne, na celém křesťanství, na celých křesťanských dějinách — jak se utvářely, jak se rozvíjela jejich spiritualita — ulpívá jakési zlo. Jsou v nich neduživé i „kytičky“ Františka z Assisi, Anatole France i Renan.

„Člověka to přimáčklo“ a já nemám chuť poslouchat Následování Tomáše Kempenského.

TŘI HOROSKOPY

Existuje nějaký vztah mezi planetou a jejím obyvatelem? A vůbec, „o čem svítí sluníčko“? ... „Co se děje ve hvězdách?“ Šeptají? Nebo se podle Kopernika jen tupě a netečně točí jako prázdné hrnce?

O tom vyprávěly horoskopy. „Hloupá nauka minulosti“, již novodobá věda nevěnuje nejmenší pozornost. Ale ta „novodobá věda“ také ani o měsíc dříve nepředpověděla nynější válku.

A stručně řečeno, Comtovo „savoir pour prévoir“ jmenovitě v comtismu, v pozitivismu nějak zploštělo...

Co jsou to „horoskopy“? Od koho? Od démona? Od Boha? Přinejmenším na venkově i křesťané „věří v osud“. Věří tedy v tajnou moc hvězd. A je velmi podivné, že dosud žádný historik nevěnoval pozornost třem úžasným „horoskopům“, těm „příkazům hvězd“, které se už *vyplnily*. A přitom tyto horoskopy z dějin už známe, historikové o nich velmi podrobně vyprávějí. Nahlas. Srozumitelně. Před celým světem.

První horoskop — Ježíše Krista.

Druhý horoskop — apoštola Petra.

Třetí horoskop — Konstantina Velikého.

První byl ukřižován.

Druhý byl také ukřižován, ale hlavou dolů.

Třetí — Konstantin Veliký — popravil vlastního syna pro podezření, že měl poměr se svou macechou Faustou. To byl Crispus. A svou ženu, zřejmě milovanou, uškvařil v rozpálené lázni.

Dostojevskij na jednom místě poznamenává, že „planeta neušetřila svého Stvořitele“... Ó, ó, ó... Je tedy *země zlá*? Ale on sám hovoří o „bílé zemi“ a o „blahodárné zemi“. Neřekl ostatně také „svatá Rus“? Vždyť i to je planeta, alespoň část planety. Ne, má-li už něco z toho platit, tak planeta je bílá, dobrá. A my v ni musíme uvěřit. Ano — prostě uvěřit. A hle, tato naše planeta, v níž jsme „uvěřili“ (podle Dostojevského), sestavila *pro Něj a pro ně* takové strašné, historicky *bezpříkladné, na duši mrazící* horoskopy...

Ó nářky...

Nářky, nářky, nářky...

Které však jsou v takové shodě s židovským strachem „poplést si pantofle“.

Ale jak do toho zapadá řev Apokalypsy, podobný řevu největšího oceánského víru — malströmu?

Vydávají se za apoštoly, a ve skutečnosti jsou spolkem satanovým. Říkají si „církev“, a ve skutečnosti jsou to shromaždiště běsů...

Ó, ó, ó...

Hrůzy, hrůzy...

Noumenon planety.

„A země se zatřásla, skály pukaly“ (evangelium o Kristově skonu na kříži)...

„A sestoupil — do podsvětí“ ... Hrůza hrůz...

Celá planeta je na kousky! A kde jsou, země, tvoje střepy?

Horoskopy, horoskopy, horoskopy. Jak strašné jsou jejich předpovědi. Copak hvězdy opravdu šeptají? Prchněte, dějepisci, zacpěte si uši.

„Šťastné uši, které nic neslyšely o dějinách lidstva.“

O VÁŠNÍCH SVĚTA

Již pozemský život v sobě tají kořeny života nadpozemského. Tak bylo i řečeno:

Je jakési vytržení v *boji*...

To je Mars a Arés, *božstva* Marta a Area jsou jak bozi.

I srázu temného na *okrajích*...

I v běsnění uragánu,

I v dechu rány morové

Věčnosti možná je záruka.

Jaká myšlenka, jaká myšlenka to *instinktivně* svitla Puškinovi! Ano — „záruka nesmrtelnosti a věčného života“. To je — „Hádés“ a „Elysium“ starověku: jak nevěřit v jejich jsoucno a v jejich *realnost*, když křesťanu Puškinovi a básníku Puškinovi, jenž na starověk při psaní básně ani nepomyslel, náhle a neočekávaně, náhle a bezděčně, náhle, ale neodolatelně sklouzla mysl k Řekům, Římanům, k Tartaru a myšlenkám Hésiodovým a Homérovým...

Také mne nic zvláštního nenapadlo, když jsem hleděl na housenku, kuklu a motýla, v nichž jsem na jedné straně viděl jednoho tvora, ale na druhé straně — a stejně zřetelně, stejně jasně také *ne jediného* tvora.

Tehdy jsem se vrátil k přátelům, kteří u mne byli na návštěvě, Kaptěrevovi a Florenskému, přírodovědci a knězi, a zeptal se jich:

„Jaké *já* je v housence, kukle a motýlovi?“

To znamená „*já*“ jakožto jedna slabika, jedna záře, jeden paprsek.

„*Já*“ a „tečka“, a „nic“.

Kaptěrev mlčel, Florenskij se zamyslel a řekl:

„Samozřejmě, motýl je entelechie housenky i kukly.“

„Entelechie“ je Aristotelův termín — a to jeden z nejznamenitějších, jaké vymyslel a filologicky vytvořil. Jeden středověký scholastik by býval zastavil duši ďáblu, kdyby mu, třeba i ve snu, ďábel vysvětlil, co Aristotelés „entelechií“ přesně rozuměl. A mezi mnoha ostatními má Aristotelés i větu, že „duše je *entelechií* těla“. Tu jsem z odpovědi Florenského (co také mohl Florenskij odpovědět jiného než *toto*) pochopil, že

„motýl“ je *ve skutečnosti*, tajně a metafyzicky, duší housenky a kukly.

Tak došlo k tomuto kosmogonicky ohromujícímu objevu. Lze říci, že my tři jsme *objevili* duši hmyzu dříve, než byla objevena a *dokázána* — u člověka.

A nyní se podívejme, „co tato duše dělá“.

„Sbírá nektar“, „vrtá se v květech“. To je podezřelé a *odsouzeníhodné*. Ale ve skutečnosti: motýl *nemá ústa*, nemá nic na pití ani na přijímání pevné potravy. Přírodovědec Kaptěrev hned doplnil: „Nemají také (neřekl *všichni*) zaživací ústrojí“ (někde jsem i četl, že jak se zdá, „někdy nemají zaživací ústrojí“), znamená to také, že *nemají žaludek*? No ovšem! Co je to za podivného tvora, bytost? „Nepřijímají potravu.“ A jak dlouho žijí? Existují „jepice“, které žijí den. Ale v každém případě — a tentokrát nesporně *všichni* — *spolu obcují*. To znamená, že pro „svět budoucnosti“ je tím určujícím pohlavní styk: a tak se vysvětluje jeho nezdolnost, jeho — *nenasytnost* a — „běda“ nebo *ne běda* — i jeho „*svátost*“, která je také „*svatostí*“ (svátostí manželství). Objevů stále přibývá. Ale je už zřejmé, že hmyz, krávy a všechno ve světě zoologickém i botanickém, a vůbec ne jenom člověk, má „*svá nebeská a svatá tajemství*“. A hlavně ve svém ústředním bodu — v pohlavním životě. Pak je srozumitelná „*ostýchavost pohlavních orgánů*“: jsou tu pro „*budoucí život*“, jimi vcházíme do „*záhrobního života*“, „*do života budoucnosti*“.

Je to zvláštní, ale pak je pochopitelná i *rozkoš*. „*Ráj*“, „*blaženost*“. Ale nejen ona: věnujme se „*nektaru květů*“. Skutečně, obzvláště podivné je, že hmyz (nejen motýli, ale

i brouci, „měděnky“, sluněčka sedmítečná) se vrtá v *relativně obrovských pohlavních orgánech* stromů, a zvláště keřů, růží apod., oleandrů atp., orchidejí. Co pro motýly představují květy? To je třeba pochopit a *pochopit to je noumenálně nezbytné*. Není vyloučeno, že pro každý hmyz představuje „strom a květ“, „sad a květy“ — „ráj“. Tak tomu přece je: „léto, teplo; a slunce“, v jehož paprscích poletují; a „sbírají nektar“ z květů. Pak ale musíme připustit představu „sepětí nektaru a duše“, představu, že „duše je tu pro nektar“ a „nektar pro duši“. Za třetí — je tu mýtus: „Bohové na Olympu jsou živi nektarem a ambrosií.“ Ale již před mýtem a paralelně s ním: jak se vysvětluje, „proč květy voní“ a proč mají rostliny květy tak veliké, že se do nich „hmyz vejde celý“? Je to zjevné: květy jsou právě proto tak *veliké*, aby se do nich hmyz vešel *celý*. Pak je také pochopitelné, že rostliny „slyší a přemýšlejí“ (viz pohádky starověku), a zcela jasné, že — „mají duši“!! A *jakou* k tomu... Ale co je ještě zajímavější — že „sad“, každý sad, „náš a pozemský“, *není* také tak docela jen „náš“ a „pozemský“, ale že patří i „budoucímu životu“, „záhrobnímu věku“. Tak chápeme i „zimou a léto“, neboť *od zimy a přes zimu* leží semeno „v zemi“, aby pak „povstalo z hrobu“. Podle téhož zákona jako motýlí „kukla“.

Pročež jsou „naše pole“ „poli záhrobními“, „záhrobními nivami“. A potom ovšem:

Když rozčeří se v dál žloutnoucí niva

.....

A na nebesích vidím Boha

.....

Koneckonců, jak pochopitelný je onen zvláštní a vzrušující cit, jenž se člověka zmocňuje v sadu, na poli, v lese a který *racionálně nelze nikterak vysvětlit!* Chápeme, že „Antaios

obnovuje svoji sílu dotykem s matkou-zemí“. Ze „starověku“ se tak vůbec dá mnohé vysvětlit; zrovna tak jako znamenitá a ohromující věta Dostojevského, která vydá za *celého* „pohana Goetha“: „Bůh vzal semena z *jiných světů* a osil jimi zemi. I vzrostlo vše, co mohlo vzrůst. Ale *vše na zemi žije v tajemném dotyku s jinými světy.*“ V té větě je *celé* pohanství. Například celý Egypt, jehož chrámy připomínají lesy, sloupy-stromy s „květinovými hlavicemi“ pak nepochybně stromy. I každý náš „sad“ je „tajemným chrámem“, a lze v něm „posedět a odpočinout si“, ale i „posedět a — pomodlit se“. Stejně se to má s „posvátnými háji“ starověku, pochopitelné je „večerní ticho v lese“, a vůbec už je pochopitelné, že svaté není jen „bohosloví“, ale že „svatá“ je i „příroda“. Ale vraťme se ještě k vášním a ohni.

Vášně a „orgie“ jsou vskutku tajemně prostoupeny „životem budoucnosti“. Pohledte, jak podezřele a *odsouzeníhodně* se laskají motýli s květy. A opravdu to nelze neodsoudit. Jde ale o „život budoucího věku“ a... co tedy s tím? Naprosto pochopitelné pak je, z čeho a proč vznikly „starověké orgie“ a proč se „bez orgií starověká náboženství nemohla obejít“. Vzpomeňme na „nektar a ambrosii“ Olympu; a já jsem se ve Východních motivech *neodvážil* objasnit egyptská mystéria slovy a nahradil jsem je ilustracemi. Když si teď prohlížím svou sbírku mincí — mince všech možných zemí s týmiž vyobrazeními —, dívám se na ně již přátelsky a s *němým* porozuměním. Jako já ve Východních motivech, tak starověcí lidé nám na těchto mincích *němě* a beze slov zachovali svá oblíbená „mystéria“. O *všech všechno* věděli, ale nikdo se ani jediným slovem nepodřekl o „životě budoucích věků“, protože o něm *musí být v tomto pozemském životě navždy zachováno mlčení.*

Tak vida, *odkud* pocházejí „naše vášně“!?!? Ty vskutku „sluneční protuberance“ (pochodně vyvržené z těla slunce). Nemá snad také slunce své „vášně“? Koneckonců, „na slunci jsou i skvrny“. Jediný Kristus je bez poskvrnky. Naše sluníčko má ovšem svůj „hříšek“. Svítí a hřeje, svítí a hřeje; svítí — a ejhle, „po jaru“, když je sluníčka „více“, když nejen hřeje, ale začíná i pálit, všechno živé otěhotní. Síla slunce, jeho „hříšek“ přechází pak na živočichy. Všechno tloustne, všemu rostou břicha. Sama země prosí o semeno. Hle — Démétér, hle — Gáia, znovu „rozčeřená niva“, jež „rozpíná hrud' k modlitbě“.⁹ Co na to může říci křesťanství? Že to „není pravda“? Že bohoslovci patří do duchovních akademií? Ale kdež, mnohem více bohosloví je v býku, jenž se zvedá na krávu... A vůbec:

Přichází jaro, jaro jde,
všude tu zelený hukot...

to je — pohanství, jež je hluboce *pravdivé*; je to

Ápis a Sarápeion.

Kaptěrev se zamyslel a řekl: „Pozorování ukazují, že v housence, *jež se zavinula do kokonu a vypadá jako mrtvá, ve skutečnosti dochází ke změnám tělesných tkání*. Takže vlastně neumírá jen domněle, nýbrž — skutečně... Na místě této zemřelé housenky začíná vznikat něco jiného; ale jen této *určité* housenky, jakéhosi housenčího individua, která má své jméno a příjmení; neboť z každé *zavinuté housenky* vzejde — *jeden jedinečný motýl*. Když housenku v kukle propíchnete například špendlíkem, motýl nevznikne, nic nevznikne, hrob zůstane hrobem a tělo — nevstane z mrtvých.“ Teprve tehdy jsem pochopil, proč feláhové (potomci starých Egyptanů, kteří zřejmě zachovali jejich neporušenou víru) plakali a stříleli po Evropanech z pušek, když odváželi z pyramid a hrobek jejich

faraónů mumie. Ti prohnili a zaživa mrtví nihilisté, kteří nerozuměli ani životu ani smrti, „narušovali totiž celistvost těl egyptských předků“, a tím je připravovali o „vzkříšení“. Jak upozornil Kaptěrev, jako by „mumii rozlomili vedví“, což je totéž, „propíchlí kuklu jehlou“; tělo pak odchází do *smrti bez bytí*. Díky tomu jsem ještě pevněji uvěřil v myšlenku, že „motýl je duší housenky“, „entelechií housenky“ (Florenskij). Ale hlavně jsem si ujasnil a získal pro to i *důkaz*, že Egypťané ke svým názorům a objevům „záhrobní existence“ dospěli stejnou cestou jako já, tj. přes „fáze“ vzniku „motýla“. Že i pro ně to byla cesta objevů a „zjevení“ a že je to prostě *pravda*. Jasně jsem také porozuměl sarkofágům mumií. Kdo je viděl v přízemí Ermitáže, toho musela udivit především jejich — *velikost*. Proč takový *veliký*, ohromný sarkofág — pro zemřelého, který vůbec nebyl veliký? Protože je to „kokon“ pro kuklu-člověka; sarkofágy se nepochybně dělaly podle vzoru kokonu. Stejně podlouhlý a hladký kokon, jaký si pro sebe pořizuje každá housenka bez výjimky, si pro sebe stavěl i Egypťan. Prostě se zakukloval. A tělo se balilo do plen, „zavinovalo se“, jako se třeba housenka bource morušového zamotává do hedvábí, jehož vlákno „sama tvoří“ a z něhož si šije jakousi „hedvábnou košilku“.

Na povrchu kuklu pokrývá tvrdá, skořicově zbarvená skořápka. Také sarkofág je vždy stejné skořicově zbarven. Vypadá jako ze sádry, a to by se pak i materiálem shodoval s obalem kukly, neboť tělo housenky vypocuje cosi na způsob vápna. Egyptský rituál pohřbívání je prostě založen na napodobení fází zakuklující se housenky. A co je důležité — zde má také své kořeny „symbol přechodu do budoucího, záhrobního života“: skarabeus — brouk — hmyz. Je to

nejvýznamnější z egyptských božstev, lze říci — jejich největší božstvo. Proč právě hmyz? Došli k tomu *stejnou cestou* jako já. To hlavní, to nejdůležitější, co Egypťané odhalili, to je „budoucí život k obrazu hmyzu“. Zvěčnili to, že jej *objevili zde*, na hmyzu, skarabeovi. Je to ta nejušlechtlejší paměť, vzpomínka a památka na celé jejich dějiny a na to, co především v úplnosti vyjadřovalo smysl jejich dějin. Z toho všeho vyplývá ještě mnoho dalších vysvětlení, např. proč na „hostinách“ a zejména na „domácích oslavách“ rádi „vystavovali mumie“. To nebyl smutek, strach nebo hrozba. To nebyla „prokletá křesťanská hrozba smrti“, jež dokázala zkalit každou radost. Naopak, docela naopak: byla v tom radost příslibu věčného života a *radosti věčného života, jeho vzdušnosti, jeho skvělosti*. „Teď se ještě radujeme nedokonale, oslavujeme, ale ještě neúplně.“ „Teprve až vše skončí, nalezneme plnou lásku, octneme se na dokonalé slavnosti s jídlem a pitím. Ale naše zásoby vína budou nevyčerpatelné a naše nápoje budou sladší všech vezdejších, neboť to bude čistá láska, hmotná, předmětná, ale utkaná již jen ze slunečních paprsků, ze světla a vůní a z esencí záhrobních květin. Protože *jsou-li vůbec kde květiny*, tak *za hrobem*.“

Nebeské růže! nebeské růže!! — a staří Egypťané přinášeli mumii.

SLUNCE

Zkuste ukřížovat slunce.
A uvidíte — kdo je Bůh.

KOŘEN VĚCÍ

Sklonili jsme se před náboženstvím neštěstí.
Nedivme se tedy, že jsme tak nešťastní...

STAROVĚK A KŘESŤANSTVÍ

Vyšlo sluníčko jasné.
Krev se rychleji rozproudila.
Žíly se napjaly.
— *Máme chuť pracovat!*

(POHANSTVÍ)

Nebe je pochmurné...
Spánek se snáší k zemi...
Spát?
Bdít?

Obojí je možné. Ale můžeme se bez toho i „obejít“. V záloze máme „pokání“. A můžeme-li počítat s ním, pak se dá i „počkat“.

(KŘESŤANSTVÍ)

DOMOSTROJ

„Až zemřu, syn mi zatlačí oči, mně a — své matce,“ říkává otec při narození prvorozeného syna. To je Domostroj, jehož veliká idea se kupodivu ani jedinkrát neozvala v ruské literatuře 19. století, ba ani v literatuře 18. století, zato vládla

v Moskevské Rusi, kde jej stvořil pop Silvestr, přítel Ivana Hrozného — jeho přítel a *vychovatel*.

Veliký, *skvělý* vychovatel.

Již pouhé slovo Domostroj, *Budování domova*, je veliké a svaté. Bylo překrásně vynalezeno, „vymyšleno“ a pak dostalo i filologickou formu.

Není pochyb o tom, že největší Domostroj vytvořil Mojžíš v Exodu, ve „druhém zákonu“, a ten že má pokračování v talmudu a je pak uskutečněn a žije v „kagalu“ — v židovské obci. Talmud (ovšemže ve své babylónské redakci — jako Bavli) a kagal — to jsou dvě Evropě a Evropanům zcela nepochopitelné věci. Kagal je velkolepá „city“, „la cité“, „komuna“, kde lidé žijí bok po boku, v zadýchaném teplíčku, pomáhají si a starají se jeden o druhého „jako jeden muž“ a doopravdy tvoří jednu církev. Je to přirozená a nutná socializace, kterou lidstvo pozbylo a pak se vrátilo k umělému a ničemnému, nepřátelskému a všeobecně znesvářejícímu „socialismu“. Socialismus je důsledkem ztráty domostroje a kagalu. Člověk nemůže žít „sám“; zahyne nebo může zahynout či zakoušet strach ze záhuby. Přirozenou vlastností kagalu je — zabránit oddělení jednotlivce samému i následné nenávisti k tomu, kdo se oddělil (Spinozův osud v Amsterdamu a jeho prokletí)... Klatba byla naprosto spravedlivá, protože „obec“ je důležitější než jednatel, i kdyby tím jednatel byl Sókratés nebo Spinoza. Tím spíš, že obec nemůže vědět, zda se *teď právě* od ní odděluje Sókratés nebo Spinoza nebo — obyčejný nelida či gauner. Obec je příliš vážná věc. Jestliže ji zničí gauner, třeba i talentovaný, geniální, bude to „zkáza pro všechny“. A „všichni“ — to je příliš mnoho.

„Jestliže ti je líto *jednoho*, proč se nezamyslíš také nad ostatními?“

A tak si Židé, kteří po Kristu, celým světem tak strašně nenávidění, když upadli do tak zoufalé opuštěnosti, vytvořili „kagal“. „To je naše jediná záchrana.“

Ale abstraktně i konkrétně, bez ohledu na Krista a bez ohledu na Židy, je kagal přirozená sociální forma pro všechny lidi na světě. Jistěže, v kagalu, tj. podle „uliček“, v „obcích“, žili i Féničané a Kartáginci. Totéž je dokonce i římský „tribus“ a „kurie“. I v Attice, a dokonce i ve Spartě. „Kagal“ je slepičí vejce, lépe řečeno, kvočna s kuřaty. Je to „trivium“ a „kvadrivium“ středověkého života. „Římské (světové) impérium padlo, žijme v triviu a kvadriviu.“ „Vlastní uliční soud“, „vlastní čtvrť“, „vlastní sousedé“. A ne dál, ne hříšněji.

Tam „dál“ je impérium, papežství, hřích. V tom smyslu či přesněji v tom směru byly naše „komuny“ 60. let zcela správné. „Budeme žít *po svém*“ a „do ostatních nám *nic není*.“ Skvělé.

Ano, právě takové miniaturní obce potřebují „domo-stroj“, zpočátku také malý a těsný, později prostrannější. Ale myslím si, že *ne o mnoho* prostrannější. „Světovost“ je nesmysl, světovost je — zlo. Je to směs uzurpátorství jedněch a otroctví druhých. Proč mi vždycky Kniha soudců, Kniha Rút a Kniha Jób připadaly jako nejvyšší druh lidského prožitku, svobodného a volného? Jsou nezměrně výš a jsou mnohem *šťastnější* než jakékoli kralování. A „štěstí“ pro lidstvo jistě „něco“ znamená. Touhy po štěstí se člověk nikdy nezřekne. Zvláště chudý člověk. Obzvláště milujme chudého člověka. Bůh určitě také miluje chudého člověka. Bohatství nepotřebujeme. Je zbytečné.

A tak si „chudý člověk“ zamiloval svoje „ghetto“, v něm se ohřívá, v něm se brání, a to je, věřte mi, víc než Sókratés

a Spinoza. Protože *ghetto* je posvátnější než *Sókratés a Spinoza*. Sem se uchyluje Bůh. Do hnízda. Protože hnízdo je posvátné, hledá jej i sám Bůh. Já se nepřu: je Bůh univerza. Ale mně se nějak víc líbí „Bůh hnízda“.

A proto si myslím, že Židé mají pravdu ve všem. Mají pravdu proti Evropě, civilizaci a civilizacím. Evropská civilizace se příliš rozptýlila na periférie a v jejím nitru zejí mnohé prázdnoty, „vyprázdnila se“, a na to umírá. Kdo ji potřebuje? Koho hřeje? I její modlitby jsou prázdné, ty „protestantské“ i ty „katolické“. I ty „pravoslavné“. Jsou příliš obširné. A kde je šíře, tam je chlad. „Jak vyhřát takový chrám?“ V chrámu sv. Petra se dá jedině mrznout. Oč lépe je v malých kostelíčkách v Jaroslavi a vůbec v Povolží!

Žijte, Židé. Žehnám vám ve všem, jako jsem vás za nešťastných časů odpadlictví (doba Bejlisova) za všechno proklínal. „Semeno“ světových dějin máte v rukou vy, tím chci říci, že existuje takové „semínko“ světa, jež jste „zachovali vy jediní“. Žijte v jeho jménu. A já věřím, že skrze vás bude požehnáním všem národům. — Ani trochu nevěřím v nepřátelství Židů k ostatním národům. Potmě, v noci — nevím kde všude — jsem často cítil podivuhodnou, starostlivou lásku Židů k Rusům a k ruské zemi.

Bud' požehnán Žid.

Bud' požehnán i Rus.

KRISTUS MEZI DVĚMA LOTRY

Nepochopí, neocení
Hrdý pohled cizozemce

Co svítá a tajně září
V prostotě tvé smířené

Skličeny svou cestou s křížem
Celou tě má země rodná
Ježíš se svou bídou smířen
Prochodil a tobě žehná.

Dobré verše. Celí šťastní jsme je recitovali. Ale jak to, že *pokud jde o věc a realitu samu*, skutečně „prochodil“ a celé *věky* prochází v tom stavu bídy a otroctví — a ruskému národu, celým guberniím přinesl .....

Oj, oj, oj .....

„Horké kafičko! Ach, jak bych si dal horké kafičko, Fjodore Ivanoviči.“

I Někrasov se ozval stejně znamenitými, ale už opravdu *lupičskými* verši:

„Chladno je, bratříčku, chladno.“

„Hladno je, bratříčku, hladno...“

Člověk přímo ty dva tuláky vidí. Oba jsou strašní, lstiví, draví. To je celá ta naše revoluce s jejími „rekvizicemi“ bank či z bank, s „rudou gardou“ všelijakých trhanů, kteří „dostávají“ (tj. „stanovili si“) 25 r. na den. Protože holt —

Chladno je, bratříčku, chladno...

Hladno je, bratříčku, hladno...

„Spustit takovou revoluci“ nebo „zmařit takovou revoluci“, to nejde každý týden, měsíc nebo rok.

Veliké pohnutí...

Veliká loupež...

Tím myslím ve verších obou básníků. Jak nás „přetáhli bičem kříž na kříž“. A on se zařízl... do zad všeho lidstva. *Tam je pravda, zde je pravda.* A všechno je strašná realita — taková realita...

A Kristus bude viset, věčně viset mezi těmi dvěma lotry, právě *těmito* a žádnými jinými. A dále:

„Ježíši, pamatuj na mne, až přijdeš do svého království.“

„To jsi Mesiáš? Zachraň sebe i nás.“

A lidstvo... ale kde je v těch dvou výkřicích, mezi tím slitováním a rabiátstvím, místo pro *civilizaci*? Kde je tu *zárodek* vývoje a života? Zárodek není, jen dvě křeče.

A přitom civilizace — to je *růst*... Zdalipak vidíte modravé vlny Středozemního moře a Jadranu, Řím a Egypt?

Stačí.

Slunce.

Štěstí.

Ne, křesťanství není nanic. Není, není... Hrůza nad hrůzu.

Pane Ježíši, proč jsi přišel a uvedl celou zemi v chaos? Pro ten chaos a zoufalství?

JAK UPADALO A UPADLO RUSKO

Nobel — zachmuřený a nevlídný Švéd, jenž za tři hodiny neřekne víc jak tři slova (viděl jsem ho na zasedání rady společnosti Nová doba) — skupoval a skoupil všechna naftová pole v Rusku. Našla se pak další na Uchtě (Ural) — koupil je taky a dal je *zavřít*. „Aby dědicové neměli konkurenci.“

A Rusové v jednom kuse zívali. Rusové v jednom kuse tloukli špačky.

Měli Stanislavského a Vladimira Němiroviče-Dančenka. Ti se probudili a založili Umělecké divadlo. Takové, že když přijelo hostovat do Berlína, zasypali je věnci. Ve foyeru divadla jsem je viděl. Bylo jich bezpočet. Nádhera.

I rozepsali se o Uměleckém divadle. Napsali toho tolik, že málokteré noviny o tom nic neotiskly. A ty, které o tom nic neotiskly, byly pokládány za negramotné.

O Nobelovi nepsal nikdo.

Stanislavskij byl tak krásný, že ani já jsem z něho nemohl spustit oči. Byl samozřejmým králem všech království, ani nebylo pro něho dost trůnů. Němirovič byl tak moudrý, že i nejlepšímu králi mohl dělat ministra. (Oba jsem je viděl u barona N. V. Drizena.)

RADA MLÁDEŽI

Kdo je tvůj živitel — kdo tě živí a dává ti jíst a po Bohu a rodičích je „pro tebe vším“ —, tomu se bezelstně oddej celou svou duší. Mysli na jeho užitek — ne na *svůj* užitek, nýbrž na *jeho, jeho, jeho*... co hodinu, co den, co rok. Zapiš si do srdce, že ani po smrti na něj nesmíš zapomenout, že se musíš modlit za jeho duši a věčnou spásu. A nikdy, ani jediným slovem... ne, říkám hlouposti: *ani jedinou myšlenkou ve svém nitru* ho nesmíš soudit, ba ani *jeho nedostatky*, neboť nikdo na světě není dokonalý. Právě *jemu, tomu*, jenž tě živí, musíš vše odpustit, všechno se snažit ve své duši *omluvit*, zapomenout, očistit. V ničem ho nesmíš zkrátit — a právě *v duši, ve svém srdci a svědomí*.

Pamatuj: nebe je jako země. Co je odhaleno nebi, je v „šepotech“ odhaleno i zemi. V šepotech, snech, v předtuchách. Proto nikdy, nikdy, nikdy nelži, ve svědomí, v tom *hlavním* — nelži.

Nebud' gauner — ó, nebud' gauner, můj milý.

Tato *moje rada* je první sociologická rada, jakou čteš. První rada o „sociálních souvislostech“. Dříve ti všichni doporučovali loupež a podvod. „Oklam svého živitele“, „pojmi k němu nenávist“. To ti radili podvodníci a hlupáci, kteří se zatím pohodlně „uvelebili v lůně společnosti“, *u svého živitele* (čtenáře). Ale tobě, nešťastnému čtenáři, nešťastnému a hloupému ruskému čtenáři, tobě strkali do ruky nůž. Ty jsi chudl, oni — bohatli (vzpomeň si na šibala Někrasova a jeho slavnou Píseň o Jerjomuškově).

Od nikoho nepošlo tolik duchovní ubohosti a laciné furiantské ruské lumpárny jako od Někrasova. To jsou disociální, asociální spisovatelé. „Sobě — všecko, čtenáři — nic.“ Ale ty, čtenáři, buď pevného ducha. Stůj na vlastních nohou, a ne

co knížka poslední nového poví,

to v duši čtenáře *navrchu* leží. (Někrasov)

A pamatuj: život je *dům*. A dům musí být teplý, pohodlný a útulný.

Pracuj pro „útulný domov“ a Bůh nebeský tě neopustí.

Nezapomene na ptáčka, jenž vije

hnízdo.

POZNÁMKY

- (1) Střetnutí s nejvyšším prokurátorem synodu generálem Protasovem. „Generálový ostruhy se zaplétají do mého roucha,“ vyjádřil se Filaret po straně a někdo to udal carovi.
- (2) Píšu to bez pohrdání a bez ironie, pouze v souladu s verbálním návykem duchovenstva, pro něž socialisté vždycky byli „Židi“ v ponižujícím a přezíravém smyslu. Ale věc se stáčí k Apokalypse s její „písni Mojžíše, sluhy božího“, a o ní bude — jak se ukazuje — mnohem delší vyprávění než o našem nešťastném Rusku.
- (3) Vyprávěla mi to paní Něpeninová, manželka vedoucího redaktora zemědělské rubriky Nové doby, v městečku Suda (stanice Nikolajevské dráhy).
- (4) Ve skutečnosti jde o Byronovu báseň Zkáza Sennacheribova. Uvádíme ji v překladu Hany Žantovské z r. 1959. (Pozn. překl.)
- (5) Při revolučním vloupání byla nalezena jeho žádost carovi o změnu židovského jména — na ruské.
- (6) Jde nejspíše o píseň Mirjam, sestry Áronovy (Ex 15, 21), nebo o píseň, kterou zpíval sám Mojžíš a synové Izraele po přechodu Rákosového moře (Ex 15, 4). (Pozn. překl.)
- (7) Betriščev v Mrtvých duších žádné Dějiny nepíše. Čičikov mu jen namluvil, že takové Dějiny píše statkář Těntětnikov. Generál při mytí „neprskal“. Stríkal a šplíchal „jako kachna“. (Pozn. překl.)
- (8) F. M. Dostojevskij, Zločin a trest, Praha 1977, str. 466—467. (Pozn. překl.)
- (9) Tento výraz v uvedené Lermontovově básni Když rozčeří se v dál žloutnoucí niva není. (Pozn. překl.)

APOTEÓZA NELITERÁRNOSTI

Miluše Zadražilová

Ruští modernisté zachovali pro budoucnost nemálo živých portrétů Vasilije Rozanova. Všechny svědomitě zaznamenávají zejména nelichotivé podoby, jež si spisovatel sám záměrně volil jako účelové či provokativní životní a literární masky. Ruský Pařížan V. Pozner, sám spisovatel i publicista, zůstavil v knize *Moderní ruská literatura* jakýsi vícevrstevný portrét Rozanova jako originálního myslitele i umělce, a zároveň (a nejen v Poznerových očích) nevyrovnaného, nedůtklivého, slabošského měšťáčka v pověstném ošuntělém sáčku se stopami popela na klopách, slídícího po cizích tajemstvích a potměšile vyzrazujícího intimity vlastního života i života svých blízkých. Navíc mu ještě vtiskl podobu dvojtvárného, bezzásadového chameleona, nezachovávajícího rytířskou věrnost žádnému z dobových politických či literárních táborů. Více pochopení pro Rozanovo myšlení i jednání už projevil jeden z jeho přátel nejbližších, kongeniální prozaik Alexej Remizov, když ve své nevelké próze z berlínského období Kukcha, sepsané v archaickém žánru „rozhovoru v říši mrtvých“, sestavil podmanivý, jen na první pohled stejně „kuchyňský portrét“ tehdy již mrtvého přítele. Neskládal jej ze zásobárny dobových klepů, nýbrž z umělcovy vlastní „kuchyňské“ poetiky a jejích jen zdánlivě bezvýznamných všednodenních detailů. Z Remizovova písmáckého pera tak povstal sice poněkud podivínský, ale vpravdě literární, rozanovovskou stylistiku

i kompozici imitující „portrét“ jedné z nejoriginálnějších osobností ruské literatury přelomu 19. a 20. století.

Již první životopisec V. Rozanova a jeho dlouholetý přítel Erich Gollerbach konstatoval, že „*buřičský, chaotický Rozanov nemůže být ‚zjednodušen‘ a ‚vyložen‘*“, a že „*pouze ve světle jeho vlastního ohně lze uvidět jeho jedinečnou, nikomu nepodobnou tvář*“. Nepodobnou především tradiční představě o oduševnělé tváři Myslitele, vytesané dlátem Rodinovým, zato v mnohém blízkou bizarnímu obrazu „*myslicího člověka*“ jako toho „*nejzkarikovanějšího a nejubožejšího obrazu bezmoci a bezradnosti*“, jemuž vzdal patetický hold druhý z Rozanovových přátel, filosof Lev Šestov v knize Apoteóza vykořeněnosti. Fragmentarizovaný charakter Šestovova nástinu „*adogmatického myšlení*“ s jeho smrtícími útoky proti přežilým berličkám všelikých idealismů a metafyzik i s jeho jednoznačnými důrazy na existenciální zkušenost bytí nepochybně tvoří jednu z domácích tradic, o niž se mohl V. Rozanov opírat.

Budoucí souputník ruského modernismu a pořadatel skrovných, zato pro „domáckou pohodu“ hojně navštěvovaných petrohradských „nedělí“, soupeřících s pověstnými „středami“ Vjačeslava Ivanova a přijímacími dny v salónu manželů Merežkovských, si odnášel ze svého dětství syndrom „nizkého původu“, „plebejství“, těžko léčitelný v té zvláštní, duchovním aristokratismem prosycené době na přelomu století. Snad právě proto si naopak okázale pěstoval „*raznočinské stigma*“ jako svého druhu erbovní znak a budoval na něm určitý model jednání, zmáhající traumata nezaštítěnosti jejich proměnami v životní i literární hru a mystifikaci.

Víc než polovina života Vasilije Rozanova, započatého 20. dubna 1856 v městečku Vetluga v Kostromské gubernii, probíhala v provinčním prostředí. Teprve později, už z hlediska nové petrohradské zkušenosti, je bude nazírat bez tradičního ruského despektu k provincii jako baště nehybnosti, nekulturnosti, zkostnatělosti, pseudobytí. Nevýslovný stesk, který v něm vzbuzoval domov, matka, sourozenci i dětské hry, připisoval výsostně intimnímu, nevysvětlitelnému pocitu „*bezpředmětné, bezdůvodné, téměř nepřetržité bolesti*“, který mu vhněl do očí „*mystické slzy*“, jež podle jeho názoru zůstaly navždy nepovšimnuty. Za studií v Simbirsku a Nižním Novgorodě už zcela osiřelý chlapec nakrátko podlehl „dětským nemocem“ tehdejších ruských gymnazistů — radikalismu, vulgárního materialismu, módního nihilismu (tzv. „*pisarevštiny*“). Později nacházel její ozvuky v publicistice, která v jeho mysli splývala s „*rošťačinami nižněgorodského gymnazisty*“: „*Když píšu do novin, vždy s jedinou myšlenkou: Znova si zahrajeme na gymnazisty.*“ Vzhledem k sakrálnímu vztahu ruských literátů ke „slovu“ vůbec a tiskovým tribunám zvláště, měly podobné výroky přídech nepochybného kacířského znesvěcení.

Jako jediný významnější fakt z moskevských univerzitních studií připomínal Rozanov později mystický zážitek z podzimu roku 1889 — náhlou, nezdůvodnitelnou jistotu o Boží přítomnosti kolem „*sebe*“, pocit „*zaplněnosti*“ celé své bytosti Bohem. Výmluvný je především důraz na nečekanost tohoto zážitku: „*... do 7. prosince jsem byl zcela mimo Něho. V takové míře, jako snad nikdo jiný.*“ Mnoholeté působení na provinčních gymnáziích utvrdilo Rozanova v přesvědčení o pochybenosti soudobého vzdělávacího systému, k němuž dospěl právě za

univerzitních studií. V pozdějších statích o ruském školství a osvětě vůbec (*Soumrak osvěty, Tři hlavní zásady vzdělávání* — obě 1893) vznesl proti němu obvinění, že právě školy jsou hlavním zdrojem vševládnoucího studentského nihilismu a politického radikalismu.

Ještě za univerzitních studií se V. Rozanov, v té době už vášnivý čtenář F. M. Dostojevského, navzdory všem „rozumným“ důvodům oženil s pověstnou nihilistkou a feministkou 60. let, o šestnáct let starší Apollinarií Suslovovou, někdejší intimní přítelkyní jeho idolu, zvěčněnou ve fatální ženské hrdince malého románu Dostojevského *Hráč*. Nedlouhé a podle vzácných svědectví z druhé ruky (zejména ze vzpomínkové knihy Z. Gippiusové *Živé tváře*) velice trýznivé manželské soužití se záhy ukázalo být nejen omylem, ale také osudnou pastí. Zvláště když se Rozanov koncem 80. let rozhodoval spojit svůj další život s mladičkou vdovou po pravoslavném knězi a matkou tříletého syna. Protože mu A. Suslovová odmítala dát souhlas k rozvodu, musel se smířit s tím, že mohl v roce 1891 uzavřít se svou novou ženou pouze „tajný“ občanský sňatek. V obavách o právní „legitimitu“ vlastních dětí tkvěl onen povýtce osobní tón jeho prvních sporů se společností a církví o rodině, „církevním manželství“ a rozvodu.

Od druhé poloviny 80. let se začínala „životní biografie“ rozplývat v biografii povýtce literární. Ještě před příchodem do Petrohradu dokončil sedmisetstránkový učený traktát *O rozumění* (1886), koncipovaný jako „polemika s moskevskou univerzitou“. Pokoušel se v něm vytyčit cesty k univerzálnímu, celistvému poznání a „rozumění“ světu, přírodě a člověku. V rozpravě, vedené ještě s hegelovským noetickým

optimismem, usiloval, řečeno spolu s E. Gollerbachem — „o nazření jsoucího světa jako částice a okamžiku světa potenciálního“; tedy především o vnímání světa jako věčně se obrozujícího organismu, symbolizovaného eleuzinskými mystérii, a koncentrovanému v tajemství „zrna“ jako zárodku „stromu“ („stromu života“).

Do literární historie vstoupil V. Rozanov jako spoluzakladatel nové, antropologicky a duchozpytně orientované interpretace „prorockého smyslu“ románů F. M. Dostojevského, nazřených už prizmatem apokalyptických předtuch ruského „konce století“. Jeho *Legenda o velkém inkvizitorovi F. M. Dostojevského* (čas. 1891, kn. 1906) je hlubokým vhledem do obnažených propastí lidského ducha i temných zákoutí karamazovského hříchu smyslnosti a zároveň pokusem dořešit některé záludné antinomie Ivana Karamazova (včetně mystického tajemství dětského utrpení jako „odloženého“ trestu předků). Tento vzrušený exkurs do existenciální, mystické a apokalyptické problematiky románu o bratřech Karamazovových vplývá do proudu nových interpretací Dostojevského, zahájených na počátku 80. let Solovjovovými Třemi přednáškami o Dostojevském, založenými na proslulé koncepci boholidství. Už po časopiseckém otištění Rozanovovy *Legendy* pokračoval tento trend velkou esejistickou freskou D. Merežkovského *Tolstoj a Dostojevskij* s pojetím Dostojevského jako jasnovidce ducha, Berďajevovou monografií o Dostojevském, rozvíjející vizi křesťanství jako bytí individua obtíženého darem svobody, a knihou Šestovovou, vnímající romány Dostojevského jako vykročení k existenciálnímu myšlení — k filosofii tragédie.

V *Legendě o velkém inkvizitorovi F. M. Dostojevského* zahájil však V. Rozanov také velký, v mnohém předpojatý a jednostranný spor s druhým velikánem ruské literatury, jemuž za tolik vděčila nejen groteskní, ale i mystická linie ruského modernismu. Hned ve druhé kapitole zaútočil proti zakořeněné představě, že budoucností ruské literatury po Puškinovi byla tradice gogolovská. Pokoušel se naopak prokázat, že jedinou záchranou ruské literatury byl zápas s Gogolem, „*geniálním malířem vnějších forem*“, který „*mrtvým zrakem pohlédl na život a spatřil v něm pouze mrtvé duše*“. Zteč ruské literatury začala tedy frontálním útokem proti neoduševnělosti a neduchovnosti umělce, který v Rozanovových očích trpěl touž lidskou nedostatečností jako vyprázdňená, neživá monstra jeho knih. Sugestivní účinky gogolovských textů byl proto ochoten připsat démonickým silám, „černé magii“, schopné dodat zaživa mrtvým zdání života. Spontánním nepřijetím gogolovského stylu byla zahájena v kruzích se šířící obžaloba zkázonosných, už nejen „gogolovských“ bacilů ruské literatury — hýčkaného „ruského splínu“; všech odrůd romantizovaných „zbytečných lidí“; neživotného ideálu Puškinovy „neplodné Tatjány“; ščedrinovské satiry a satiry vůbec; tolstojovského racionalismu, kazatelství a moralizátorství, ubíjejícího umění i religiozitu; nového dekadentního umění jako krizového jevu rozpadající se křesťanské kultury a předzvěsti mnohem globálnějších katastrof. Nakonec tento spor s ruskou slovesností vyústil v obvinění ruské literatury z hříchu nejtěžšího — z hříchu revoluce.

Patnáctiletý odstup mezi časopiseckým a knižním vydáním Rozanovovy *Legendy* zvýrazňuje nezáviděníhodnost situace osamělého „provinčního“ literáta bez významnějších

literárních konexí, který se pokoušel nahradit chybějící živé kontakty s literárním světem hojnou korespondencí. K nejvýznamnějším adresátům jeho dopisů patřil spisovatel, konzervativní publicista a filosof Konstantin Leontjev. V jeho organické filosofii dějin a v pojetí ruské státnosti nacházel Rozanov zdůvodnění vlastních monarchistických názorů, životního konzervatismu, okázalého lpění na ruských tradicích (včetně patriarchálního rodinného života), byzantských kořenech pravoslavné církve a jejích tradičních rituálech. A také argumenty pro neskrývané pohrdání povrchní masovou vzdělaností („*gramokracií*“), mechanistickými teoriemi pokroku i liberálním ruským západnictvím. Hledání vlastního místa v novoslavjanofilských tradicích bylo jedním z impulsů hojné korespondence s kritikem, publicistou a slavjanofilským myslitelem N. Strachovem. Někdejší přítel a vykladač Dostojevského se sice netrpělivého a ambiciózního Rozanova snažil jako „světaznalý“ starší druh varovat před hektickým ovzduším Petrohradu a nevraživostí jeho publicistické scény a naznačit mu přednosti každodenního styku s živým „tělem národa“ v provinčním a vesnickém Rusku, ale nakonec to byl právě on, kdo roku 1893 vydobyl pro svého „chráněnce“ úřednické místo v severní metropoli.

S dobře nabroušeným perem rozeného fejetonisty, vybaveného netuctovým smyslem pro efektní kombinace fakt a neotřelá hladiska, se V. Rozanov v novém působišti vrhl do víru publicistiky. Jen málokterý z jeho temperamentních příspěvků do dobových „ideových“ sporů se obešel bez skandálů a ostrých polemik. Dráždil své okolí nepředpověditelností stanovisek, nevypočitatelností reakcí, neodhadnutelností postojů. Začalo se mluvit o jeho

bezzásadovosti, která mu nejenom dovolovala přispívat kamkoli (kromě tiskovin liberálních a revolučních, s nimiž se nikdy nezapletl), ale i pod různými pseudonymy vystupovat s téměř protichůdnými názory. Vzpomeňme jen na různost jeho soudů o židovství, které se pohybovaly v celé emocionální škále — od řevnivé nelásky (včetně úvah o smyslu „sakrační oběti“, které v souvislosti s tzv. Bejlisovou aférou Rozanovovi v očích jeho současníků velice uškodily) až k netajenému obdivu. Své údajné „prohřešky“ proti zvykovému právu dobové publicistiky ostatně Rozanov sám nikdy nepopíral. Už proto ne, že ustálenost ideového názoru, ceněnou zejména v pokrokářských kruzích, považoval spíš za nedostatek než za přednost. Zmrtvělou, zkostnatělou myšlenku neváhal přirovnat k obnošené rukavici, kterou je načase vyhodit. Přitom však mělo jeho myšlení své nepochybné konstanty, ba dokonce své „fixní ideje“, kolem nichž kroužila jeho zneklidněná mysl, opisující stále nové oběžné dráhy kolem navzájem propojených pevných bodů — rodiny, sexuality, Boha, Krista a mnišství.

Dokonce v kontextu ruského přelomu století, široce otevřeného jak dekadentní, tak platónské erotice, si Rozanovovy exkurzy do oblasti sexuality vysloužily nemalou pozornost už tím, s jakou rasancí v nich předkládal k veřejné diskusi mnohé dosud tabuizované problémy. Ve dvoudílné filipice proti pokryteckému zastírání problémů rodinného a sexuálního života, umělému udržování prázdných, nefunkčních manželství, necitlivému vztahu církve k rozvodům, nazvané *Rodinná otázka v Rusku* (1903), se hlásilo ke slovu Rozanovovo pojetí manželství spočívajícího na vztazích povýtce sexuálních. Soudobá krize rodiny byla nahlédnuta jako obecnější krizový symptom civilizace

budované na mužském principu — tedy na „rozumu“ a „občanských ideálech“. Výzvu k návratu k ženskému (citovému, smyslovému, sexuálnímu, mateřskému) principu směřoval pak Rozanov v traktátu *Náboženství a kultura* (1899) jak proti „maskulinnímu“ konceptu osvícenskému, tak proti solovjovovskému mysticismu s ideálně chápaným „věčným ženstvím“ a jeho básnickými replikami v ruském mladosymbolismu. Rozanovovu koncepci vlastně zvýrazňují především krajní závěry „z druhé strany“, Solovjovovy a Berd'ajevovy tužby po poslední syntéze lidských polarit — jako návratu k prapůvodní jednotě prvního stvořeného (ještě rajského) člověka, návratu k jeho žensko-mužskému, androgynnímu principu.

Rozanovovo pojetí dětmi obdařené rodiny jako nejstarší, nejspolehlivější a nejpřirozenější buňky společnosti, udržující kontinuitu života i lidského rodu, cele spočívalo právě na sakralizaci dosud tabuizované pohlavnosti. A to nikoli jako nízkého, iracionálního pudu, nýbrž jako lidské obdoby božského stvořitelského (život rozmnožujícího) aktu. Jestliže pro filosofa N. Fjodorova byla sexualita a rodina téměř zavrženíhodným výrazem lidského egoismu, překážkou na cestě k nesobeckému (a také bezpohlavnímu) bratrství i na cestě k naplnění společného úkolu lidstva, postulovaného jako náprava minulosti skrze vzkříšení mrtvých Otců a jejich věčnou spásu, směřovaly myšlenky V. Rozanova naopak zcela programově k dětem, potomstvu, budoucnosti. Proti zavazujícímu hřbitovnímu „kultu mrtvých“ tu povstal živý, vášnivý hlas na obranu živých výhonků života a životodárné, Bohem posvěcené pohlavnosti člověka. Hledání argumentů pro sakralizaci pohlavnosti obracelo jeho pozornost ke starým

náboženským kultům s jejich falickými symboly a rituály, ke Starému zákonu s jeho oslavou semene a plodnosti i k řadě stránek judaismu, zdůrazňujícím význam tělesnosti, sexuality a rodiny v životě jednotlivce i širšího lidského společenství. Významnost těchto stránek života odvozoval od jejich těsného spojení s individualitou člověka — pohlaví se mu stává „tvář“ člověka, výrazem jeho jedinečnosti, existenciálou spojující člověka s jeho stvořitelem; povýšením porodu nové bytosti na ústřední kosmologický akt — také základem veškerého bytí. Pohlavnost, sexuální akt se tak staly pro Rozanova vším — jádrem života, jeho metafyzikou, jeho náboženstvím.

V knihách *U zdi chrámu* (1906), *Ruská církev a jiné stati* (1906), *Lidé měsíčního svitu* (1911) a zejména pak ve sborníku *Temná tvář* (1911) s pověstnou statí *O Ježiši nejsladším* začínala Rozanovova „metafyzika křesťanství“ narážet na vztah, který k sexualitě zaujímal pravoslavná církev. Rozanov podstupoval zoufalé pokusy nalézt ospravedlnění „mnišského“ křesťanství v sublimaci sexuální energie do tvorby duchovní. Pokoušel se zduchovnělou křesťanskou kulturu nazřít jako kulturu tvořenou bytostmi „nulového“ sexuálního založení, sloužících nikoli pozemskému životu, ale věčnosti. Individuálnost sexuálního založení jej sice vedla k tomu, aby vyznačil a uznal celou škálu možných sexuálních vztahů (a odtabuizoval i méně běžné formy sexuality), ale čím dál, tím zřetelněji se stavěl proti následování ideálů „mnišského“ křesťanství v životě, až nakonec jeho zavržení „světců bez semene“ nabylo neskrývaných kristobořičských podob. Vášnivost jeho protikristovské rétoriky včetně některých shod formulačních mohly dokonce vyvolávat dojem, že Rozanov opakuje leckteré myšlenky a argumenty Nietzscheovy. Tyto vnější paralely však klamou. F. Nietzsche vedl

při s Kristem jako zákonodárcem otrocké morálky slabých ve jménu morálky aristokratického nadčlověka. Rozanov naproti tomu bojoval s christologickým křesťanstvím („náboženstvím Syna“) nejen ve jménu Starého zákona, ve jménu slov Knihy geneze plodte se a množte život, ale i ve jménu živého Boha Otce. Proto by nikdy nemohl říci spolu s Nietzsche „Bůh je mrtvý“, neboť Bůh mu vždy byl existenciální kotvou života.

Rozanov se dokonce zpočátku pokoušel i novozákonního Krista uchránit od pozdějších vykladačů jeho učení tím, že první útoky směřoval proti západní „celibátové“ církvi a ruskému „černému mnišství“. V. Zeňkovskij ve svých Dějinách ruské filosofie právem zdůrazňoval, že pozvolna nazrávající zápas s výkladem novozákonní zvěsti, který přerostl v protikristovské tažení, pramenil z Rozanovova mimořádně vřelého religiózního citění, z jeho povýtce osobních, personalistických vztahů k Bohu jako k Otci. Proto také zazlival zprvu církvi a potom i Kristu, že proti Betlému jako symbolu zrození byl postaven golgotský kříž jako emblém smrti. Nikdy se nesmířil s odvratem křesťanských církví od vitálního života k ideálu mnišství, otupování a umrtvování těla, kastrace a smrti. Neustále opakoval, že měsíčně studené, asexuální, mrtvolně stínové, neradostně asketické křesťanství je synonymem neplodnosti, neživotnosti, kultu odříkání, utrpení, mučednictví. Že je výrazem tíhnutí ke smrti jedince i člověčenstva. A že dodatečná (a tudíž i „nadbytečná“) novozákonní zvěst vykleštila postačující Starý zákon Boha, zchladila a zdusila hřejivý plamen života, proměnila život v čekání na smrt a Poslední soud. Někdy to opravdu vypadá tak, jako by Rozanov dával svému Bohu ultimátum — aby se rozhodl, zda je s ním, Rozanovem, anebo s Kristem. S tím

Kristem, kterého svět přijal, zatímco on Otcem stvořený svět nikoli. Už ve stati *O Ježíši nejsladším* obvinil Rozanov novozákonního Krista, že se „*stal demiurgem antisvěta*“, tedy světa směřujícího k nicotě, nebytí, smrti. Nezapomínejme však nikdy na to, že svůj spor s „nihilistickým“ (tj. život odvrhujícím) duchem apokalyptického křesťanství podstupoval Rozanov ve jménu živého života, třeba i hříšného, ve jménu mateřského lůna kosmu, plodivých sil přírody i ve jménu intimní a domácího hnízda pro člověka. A především — ve jménu nezprostředkovaně synovských, intimně důvěrných vztahů člověka a Boha.

Od počátku 10. let našeho století se doménou Vasilije Rozanova stala tvorba, již nelze neoznačit za uměleckou, třebaže sám její tvůrce znovu a znovu zdůrazňoval provokativní „neliterárnost“ množících se fragmentárních textů, které sestavoval do knih podobně, jako skládají básníci své sbírky z jednotlivých básní. Nevelkým, vzájemně většinou nepropojovaným textům, vřazovaným do větších celků, by nepochybně příslušel i nestandardní způsob prezentace. Autor je vlastně svým editorům napovídá zvláštním žánrovým označením „*ošatka*“ („*koš*“) *spadaných listů*. Autorskému záměru by asi nejlépe odpovídalo, kdyby se jednotlivé, jeho vlastní rukou psané texty, zasazované jako drahokamy do nedotčených listů bílého papíru, mohly volně vkládat do desek, jako by tu ještě nebyla tradice vázání knih a knihtisku. Žánrovou nestandardnost ostatně naznačoval už název prvního souboru Rozanovových fragmentů *Ujediněnnoje* (1912). „Osamocenost“, „osamění“ se tu zřejmě vztahuje spíše než k autorově „samotě“ k množině jednotlivých, „osamocených“ záznamů, jejichž specifiku jsme se pokusili (dokonce nehledě na tradici

Florianovy Staré říše) vyznačit použitým názvem *Solitéry*. Z téhož hlediska by názvu následujícího, obdobně koncipovaného souboru fragmentů *Opavšije listja*, rozvrženého do dvou částí (1913 a 1916), odpovídal spíše název *Spadané listy* (tj. listy papíru slétající se stolu) než přímý převod metaforického přirovnání popsaných listů papíru ke spadalému listí, třebaže tvar ruského originálu „listja“ odkazuje k hromadnému „listoví“.

Skládáním „listů“ vznikal vlastně osobitý žánr souboru fragmentů, často přiřazovaný k tradici Marka Aurelia a Pascala. Hlavně proto, že výsledné dílo nebylo běžným „deníkem“, zaznamenávajícím sled „soukromého příběhu“ pisatelova života. A že navzdory častým návratům do minulosti osobní, dějinné i literární nešlo ani o běžný typ „memoárů“, které už z určitého časového odstupu rekapitulují (a hodnotí) větší životní a historické údobí. Nezůstalo také u prostého souhrnu aforismů, paradoxů nebo odlehčených bonmotů. Třebaže prvky všech tří zmíněných tradičních žánrů se v rozanovovských textech objevovaly, probíhal v nedořečených, skicovitých, záměrně neuhlazovaných, nejednou stylisticky drhnoucích či významově zamlžených mikrotextech velice radikální, chtělo by se dokonce říci „avantgardistický“ zápas V. Rozanova s „literární literaturou“. Tedy se završenou, tradičními žánrovými formami sevřenou slovesností. S jejími vykrytalizovanými podobami, které mu připomínaly studené náhrobní desky nad tím, co on sám chtěl uchovat živé. A živé bylo pro něho to, co ještě nebylo pevně zformované, co se ještě nestačilo ustát, co ještě nezmrtvělo. Především tedy rodící se myšlenka, která teprve hledá svůj výraz, myšlenka v zárodečném, embryonálním stavu (proto Rozanov nejednou

mluvil o „*embryu myšlenky*“). Tedy myšlenka, která ještě plně patří subjektu, protože ve své nedotvořenosti zůstala nedotčena konvencemi jazykovými, literárními, dobovými.

Útoky proti literárním konvencím ve jménu „neliterární literatury“ byly ovšem i důsledkem role, na níž si Rozanov nemálo zakládal — role zvěstovatele „konce literatury“. Nejednou a rád se vydával tu za „*posledního spisovatele*“, tu za pionýra nové literatury „*po konci gutenbergovské éry*“ — tj. po konci masově šířené „*olověné*“ slovesnosti, kterou kov tiskařských strojů „*zchlazuje*“, vzdaluje a odcizuje tvůrci a „*prostitutuje*“ v masovém oběhu. Provokující pózy spisovatele píšícího pouze pro sebe (a přece navzdory deklarovanému despektu k čtenáři odevzdávajícího svá dítkta tiskařskému stroji) sousedí ovšem s opakujícími se stesky na nízké náklady a malý ohlas v tisku... A oba tyto protichůdné postoje jsou pravdivé, každý z nich je pravdou konkrétního okamžiku, situace, hlediska i určení. A pokud jde o postulovaný návrat k rukopisné tradici, po němž volali oba „*archaizující novátoři*“ modernistického údobí, A. Remizov a V. Rozanov, volil si každý z nich svou vlastní literární strategii. A. Remizov se zhlédl ve stylistice a kaligrafii písařů moskevské Rusi, v expresivní výraznosti stylu protopopa Avvakuma a ambivalentní masce ruského „*božího blázna*“. V. Rozanov dal přednost simulované nezformovanosti, obnažené expresivitě, necenzurnímu „*mluvenému*“ jazyku a literaturou ještě nezužitkované intimnosti „*domáckého žargonu*“, nemluvě už o častém použití osvědčených figlů fejetonistických a žurnalistických — tedy toho, co vzcházelo především z „*neliterárních*“ jazykových zdrojů nebo z „*literární periferie*“.

Rozanovovy knihy skládané z nebroušených kamínků jsou na první pohled dost chaotickou směsí a všehochutí navenek nezcelených disparátních záznamů pisatele, který se nejraději skrývá za nápadně nelíbivou, snižující maskou píšícího kolegiátního asesora Vasilije Rozanova. Tuto masku lze chápat také jako svého druhu ochranný krunýř jistého podivínství i jako motivaci „stylistického cynismu“, jako odvrácenou stranu nápadného zintimnění Rozanovových textů, otevírajících se tomu, čím ruská literatura tolikrát zhrdala nebo co tolikrát zpodobovala jen perem satirickým — domácké všednodennosti. Tyto „všednodenní“ pasáže mohou sousedit, a většinou také sousedí, s fragmenty jiné povahy, dotýkajícími se tu nejniternějších religiálních prožitků, tu zase polemik světonázorových či literárních. Ta nečekaná sousedství jsou zdrojem dynamiky celku, vyvolávají ve čtenáři pocit autorovy naprosté volnosti a svobody — včetně volnosti pohybu od jednoho hlediska k hlediskům jiným, často protichůdným a kontroverzním.

Navozený dojem „neliterárnosti“ provokoval už od počátku úvahy o tom, zda právě ona není tím nejviditelnějším znamením krajní stylizovanosti, nabývající až podoby stylistické hry se čtenářem, literárními tradicemi i stylistikami. Již vůdčího představitele ruské formální školy V. Šklovského, znalce a ctitele sterniánství a obnažených literárních postupů vůbec, upoutaly Rozanovovy prózy právě jedním ze svých základních paradoxů — stylizací nestylizovanosti. Proto zaostřil svou pozornost na všechny konstrukční „úskoky“, jimiž byl vyvoláván dojem, že autor právě doběhl ke stolu, aby výhradně pro sebe sama zachytil myšlenku, která ho právě napadla (často na nepředvídatelných místech nebo při zcela jiné činnosti),

a učinil tak dříve, než se znovu rozplyne. Současný ruský literární vědec Z. Papernyj, žijící dnes v Izraeli, položil naopak důraz na Rozanovův „nihilistický zápas“ s literaturou jako povýtce umělou iluzionistickou konstrukcí. Současně poukázal na blízkost mnoha autorových postupů s postupy typicky avantgardistickými, zejména na upřednostnění reálných dokumentů nad „umělými“ literárními formami v duchu poštmistra z Gogolova Revizora, který — alespoň v očích V. Rozanova — jako pravý estét vychutnává stylistiku otvíraných „cizích dopisů“.

Různorodost fragmentů, neustálé střídání stylistik i intonací, protichůdnost proklamovaných názorů a hledisek vedou až k pokusu vnímat Rozanovovy *Solitéry* a *Spadané listy* nejenom jako osobité defilé travestovaných forem ruské literatury 19. století (tedy jako svého druhu antologii miniaturizovaných žánrů), ale také jako originální stylistickou polyfonii hlasů, jež patří různým autorovým sebestylizacím. Tak americká rusistka A. Croneová vyčlenila v Rozanovových textech dokonce osm kontrastních hlasů (hlas klevetníka, domácího pecivála, šaška, důvěrníka, mentora, kritika, proroka a mystika), k nimž byly už nově připojeny ještě dva další — hlas novináře pohlceného vřavou dne a hlas existenciálního prožitku, hlas věčnosti ve všem pomíjivém, intimním, přízemně každodenním. A byly to možná právě tyto hlasy poslední, jež promlouvaly tak naléhavě k jeho současníkům v prvních porevolučních měsících.

Už v průběhu událostí mezi únorem a říjnem 1917 nabýval V. Rozanov nezvratné jistoty, že se závratnou rychlostí začalo naplňovat jeho někdejší tušení, vyjádřené již v rané polemické stati *Dekadenti* (1896) — že totiž v údobí krize křesťanských

hodnot „*musíme očekávat velická podivinství, veliké zrůdnosti, velická neštěstí a nebezpečnosti*“. Na rozdíl od všech svých petrohradských přátel a známých se V. Rozanov na podzim roku 1917 přestěhoval do malého mestečka Sergijev Posad (za sovětské éry přejmenovaného na Zagorsk), obklopujícího jedno z hlavních historických center ruského pravoslaví, Troicko--Sergijevskou lavru. Ani v krajní nouzi, kdy už nebyl schopen uživit svým perem početnou rodinu, nehodlal jen pasívně přihlížet nebo odevzdaně čekat na zázrak. Jako kdysi L. N. Tolstoj rozhodl se oslovit veřejnost svým jednoznačným „nemohu mlčet“. V době prvních cenzurních zákazů protirevolučních tiskovin (mezi prvními byla zakázána právě krajně konzervativní Nová doba, s níž V. Rozanov od konce 90. let spolupracoval) doslova vydupal ze země svou vlastní publicistickou tribunu. Měl možná před očima příklad F. M. Dostojevského, který se v letech 1873, 1876—1877 a 1881 rozhodl komentovat soudobé ruské i světové dění ve vlastním, „autorském“ měsíčníku. První dvě čísla Rozanovova „osobního časopisu“ vyšla v Sergijevu koncem roku 1917, dalších osm čísel se objevilo v průběhu roku 1918. Deset útlých sešitků o rozsahu šestnácti stránek, prodávaných za pětatřicet kopejek, vypalovalo už svým názvem *Apokalypsa naší doby* nesmazatelný cejch nejen ruským revolučním událostem, ale celému dvacátému století, jež bylo zejména v Rusku očekáváno se zvýšeným apokalyptickým neklidem.

V úvodní poznámce k prvnímu číslu časopisu vyjádřil v lakonicky sevřené podobě svůj vztah ke zlomovému okamžiku ruských dějin, vnímanému jako totální propad křesťanské civilizace i ruské historie — tedy jako „konec časů“, jako „probíhající apokalypsa“. V menších i větších statích,

avizovaných výmluvnými záhlavími na titulních stránkách jednotlivých sešitků, pranýřoval Rozanov s vášnivostí starozákonního proroka všechny již dříve vyznačené viníky i diváky katastrofického dějinného divadla, které před jeho zraky skončilo „*spuštěním opony*“. Apelativnost, útočnost sarkastických Rozanovových textů tu zatlačovala do pozadí jeho dřívější masky a pózy a omezovala komíhání mezi „výsměchem“, „sebeironií“ a „pláčem“. Převážilo zoufalství — ono žalmové „*de profundis ad te clamavi*“, které jen o něco později vepsali do záhlaví svého sborníku *Z hlubiny ruští náboženští myslitelé a publicisté* S. Frank, N. Berd'ajev, S. Bulgakov, P. Struve a další. Na rozdíl od Rozanova, hřímajícího proti totálnímu selhání křesťanství, spatřovali však jedinou záchranu v tradicích a morálce obrozeného pravoslaví. Rozanovovi se nejsoučasnější dění zdálo poskytovat nejpádňější argumenty pro nové kristoboříčské tažení. To pak nabylo už zcela kosmických rozměrů a vtělilo se do podoby Krista, zhasínajícího Slunce života a vedoucího své následovníky ke Smrti. Osudná hluchota ke slovům novozákonní zvěsti, jejímu eschatologickému a mravnímu smyslu, jejímu poselství o svobodě člověka, zůstavila Rozanova Bohu starozákonnímu. Jeho Bůh Otec tak nabýval stále „pohanštějších“ podob krutého božstva vyvoleného, na zázrak čekajícího židovského národa, jemuž Rozanov začínal závidět nejen smysl pro rodinu a soudržnost, ale i jeho pohnutou historii, napomáhající udržení jeho národní identity. S účastí představitelů tohoto národa v ruské revoluci spínal dokonce jakousi naději na její překonání, přemožení duchem judaismu. A kdesi mezi řádky jeho glos ruské apokalypsy se tají záblesky spisovatelovy naděje poslední, naděje na obdobnou „vyvolenost“ ruského národa,

který snad přežije i tuto apokalypsu. Proč by jinak jeho novému pokolení adresoval slova své předsmrtné závěti — budujte rodinná hnízda.

5. února 1919 zemřel spisovatel, který, řečeno slovy symbolistické básnířky Z. Gippiusové, dokázal „svým hlasem a svou mluvou vyslovit celou tu naši strašlivou dobu, pro jejíž vylíčení jsme nenacházeli slov“. Její slova z velké portrétní skicy Zadumaný poutník jsou o to zajímavější, že je vyslovila nejen autorka Petrohradských deníků, v nichž našla dosti vlastních slov pro vyslovení téže „tmy, hladu, zimy — a smrti“, ale také vizionářka „druhého příchodu Kristova“ a „království Třetího zákona“. To jí však nebránilo, aby jako jedna z prvních neověncila Rozanova mučednickou trnovou korunou. Přispěly k tomu nepochybně i šířící se zprávy o Rozanovově předčasné, zoufalou bídou urychlené smrti a o všem, co jí předcházelo — zejména o přijetí posledních svátostí z rukou jeho přítele Otce Pavla Florenského (život tohoto významného teologa a kulturologa skončil novodobou mučednickou smrtí v jednom z prvních stalinských lágrů na Soloveckých ostrovech) i o přání být pochován na svaté půdě vedle hrobu milovaného Konstantina Leontjeva. Jako by současníci chtěli v Rozanovových posledních řádcích číst skrytá znamení neuvědomělého, nepřiznaného obrácení ke Kristu. Jako by mu jen tato předčasná smrt zabránila opakovat to, co nechal básnířčin manžel D. Merežkovskij dořici už hrdinu vstupního dílu své trilogie Kristus a Antikrist, císaře Juliana Apostatu: „Zvítězil jsi, Galilejskij.“ Za Rozanova se tato slova dnes ostatně pokoušejí dořici jiní — mimo jiné i lidé tak strážliví a věcní jako literární historička M. Čudakovová, která v souvislosti s Rozanovovou smrtí napsala: „Rozanovův fanatismus /boje proti

Kristu/ připomíná fanatismus Šavlův. Lze si představit, že pro Rozanova byl uchystán obdobný osud — obrácení Šavla v Pavla... Téměř s jistotou lze říci, že kdyby byl žil ještě dalších pět, deset let, čekal by ho týž mučednický konec jako milióny jeho spoluobčanů. A kdo ví, jaké srdce by spatřili jeho poslední svědkové.“

Není však třeba uhlazovat hrany a domýšlet Rozanovův osud podle příběhu P. Florenského. Už proto ne, že to, co bude vždy přitahovat na Rozanovových dílech především, souvisí zejména s novým typem literatury, kterou polyfonií svých fragmentárních textů vytvářel. Svými obdobně konstruovanými aforistickými cykly *Mimoděčné myšlenky* (1966) a *Hlas z chóru* (1973) na ni navázal spisovatel a interpret V. Rozanova — Andrej Siňavskij. Snad bude tak trochu v rozanovovském duchu zakončit náš portrét citací z prózy neméně legendárního undergroundového prozaika Venedikta Jerofejeva nazvané *Vasilij Rozanov očima excentrika*, která je avantgardně epatažním vyznáním obdivu k burcující i očištné síle kontroverzních textů i netuctové osobnosti jejich tvůrce: „Poděs s tím nejněžnějším srdcem, hypochondr, misantrop, hrubián složený výhradně z nervů bez sebemenších příměsí, který začínal s paskvily, jen co řeč přišla na to, k čemu jsme vzhlíželi s chvějivou úctou, a pěl panegyriky všemu tomu, čemu jsme se vysmívali, — a všechno s tak ideální systematickostí myšlení a naprostým nedostatkem systému ve výkladu samém, se zlobnou soustředěností, s něhou louhovanou na černé žluči a s ‚metafyzickým cynismem‘... A všech těch šestatřicet jeho děl, od nejtlustších k nejútlejším, se mi vbodlo do duše a teď z ní trčí jako tři tucty šípů v břicho svatého Šebestiána.“

Vasilij Rozanov

Apokalypsa naší doby

Přeložil Karel Štindl

Translation © Karel Štindl, 1996

Epilogue © Miluše Zadražilová, 1996

© Torst, 2012

ISBN 978-80-7215-621-4 (e-book)

DĚKUJEME, ŽE JSTE SI E-KNIHU ZAKOUPILI.

Vydána v Praze v květnu 2012 jako elektronická verze 1.1 knižního vydání z roku 1997, **104. publikace** nakladatelství **Torst**, Opatovická 24, 110 00 Praha 1 (www.torst.cz). Z ruských originálů *Ujediněnojea Apokalipsis našego vremeni* přeložil Karel Štindl. Doslov napsala Miluše Zadražilová. Redaktoři Marie Zábranová, Jaroslav Kabíček, Věra Jungmannová, Ludmila Dušková, Ladislav Zadražil a Jan Šulc. Návrh elektronické verze ve formátu epub – s užitím písma Torst Antiqua, jehož autorem je Tomáš Brousil, **Suitcase Type Foundry** – a její realizace Dušan Straňák. Text knihy je převzat do elektronické verze beze změn. Připojenou obálku původního vydání navrhl Vladimír Nárožník.

BUDEME VÁM VDĚČNI ZA POSKYTNUTÍ ZPĚTNÉ VAZBY (torst@torst.cz).

Ve svém komentáři, dotazu či reklamaci uveďte, prosíme, kromě titulu, formátu a verze e-knihy (Vasilij Rozanov - Apokalypsa naší doby, epub, verze 1.1 vydaná v květnu 2012) vždy také značku a typ zařízení či softwaru, na němž jste e-knihu četli.